

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI
İŞLETME YÖNETİMİ BİLİM DALI

GLOBAL KRİZLERİN ÖZELLEŞTİRMEYE ETKİSİ

Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan: **Nuray ERGÜL BULUTLAR**

İSTANBUL, 2010

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI
İŞLETME YÖNETİMİ BİLİM DALI

GLOBAL KRİZLERİN ÖZELLEŞTİRMEYE ETKİSİ

Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan:
Nuray ERGÜL BULUTLAR
Öğr. No: 060745008

Danışman
Prof. Ahmet Güner SAYAR

İSTANBUL, 2010

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....	IV
TÜRKÇE ÖZET VE ANAHTAR KELİMELER.....	V
İNGİLİZCE ÖZET VE ANAHTAR KELİMELER (ABSTRACT).....	VI
TABLolar LİSTESİ	VII
ŞEKİLLER LİSTESİ	VIII
GRAFİKLER LİSTESİ.....	IX
KISALTMALAR	X
1.GİRİŞ	1
2.ÖZELLEŞTİRMENİN TANIMI VE KAPSAMI.....	2
2.1. Genel Açıklama	2
2.2. Özelleştirmenin Tanımı	4
2.3. Özelleştirmenin Nedenleri.....	8
2.3.1. Özelleştirmenin Finansal Nedenleri.....	9
2.3.2. Özelleştirmenin Sosyal Nedenleri.....	10
2.3.3. Özelleştirmenin Politik Nedenleri	10
2.3.4. Dünyada Krizlerle Özelleştirme İlişkisi.....	11
2.4. Özelleştirmenin Amaçları.....	16
2.4.1. Özelleştirmenin Finansal Amaçları.....	17

2.4.2. Özelleştirmenin Sosyal Amaçları	18
2.4.3. Özelleştirmenin Politik Amaçları.....	19
2.5. Özelleştirme Yöntemleri.....	20
2.5.1. Özelleştirmede Satış Yöntemleri	20
2.5.2. Özelleştirmede Kiralama Yöntemleri	21
2.5.3. Özelleştirmede Hakların Devri Yöntemleri	22
2.5.4. Özelleştirmede Diğer Yöntemler	23
2.6. Özelleştirmenin İlkeleri	24
2.6.1. Özelleştirmenin Finansal Açıdan İlkeleri.....	24
2.6.2. Özelleştirmenin Sosyal Açıdan İlkeleri.....	26
2.6.3. Özelleştirmenin Stratejik Açıdan İlkeleri	27
3.ÜLKELERE GÖRE ÖZELLEŞTİRME ÖRNEKLERİ	29
3.1. Genel Açıklama	29
3.2. Dünyada Özelleştirmeye İlişkin Örnekler	29
3.2.1. İngiltere’de Özelleştirme.....	31
3.2.2. Fransa’da Özelleştirme	36
3.2.3. Almanya’da Özelleştirme.....	39
3.2.4. İtalya’da Özelleştirme	42
3.2.5. Portekiz’de Özelleştirme	44
3.2.6. Avusturya’da Özelleştirme	46
3.2.7. İspanya’da Özelleştirme.....	47
3.2.8. ABD’de Özelleştirme	49
3.2.9. Geçiş Ekonomilerinde Özelleştirme.....	50
3.2.10. Latin Amerika Ülkelerinde Özelleştirme	51

4.TÜRKİYE’DE KRİZLERLE ÖZELLEŞTİRME ETKİSİ VE 2013’E YÖNELİK BEKLENTİLER.....	52
4.1. Genel Açıklama	52
4.2. Finansal Krizlerin Tarihiçesi Ve Türkiye.....	53
4.2.1. Dünyada Finansal Krizlerin Tarihiçesi	53
4.2.2. Türkiye’de Finansal Krizlerin Tarihiçesi.....	56
4.3. Türkiye’de Meydana Gelen Belli Başlı Krizler	61
4.3.1. 2001 Yılı Öncesi Türkiye’de Yaşanan Krizler	61
4.3.2. 2001 Yılı Krizi	64
4.3.2.1. Kriz Öncesi Ortam	64
4.3.2.2. Kriz Sonrası Ortam.....	65
4.3.3 Krizlerin Türkiye’de Şirketlere Etkisi.....	70
4.4. Türkiye’de Krizlerle Özelleştirme İlişkisi	81
4.5. Türkiye’de Özelleştirmeye İlişkin Örnekler	85
4.6. 2007-2013 Küresel Beklentiler	93
5.SONUÇ.....	103
6.YARARLANILAN KAYNAKLAR	105
7.ÖZGEÇMİŞ.....	115

Yemin Metni

Sunduğum Yüksek Lisans Tezini, Akademik Etik İlkelerine bağlı kalarak, hiç kimseden akademik ilkelere aykırı bir yardım almaksızın bizzat kendimin hazırladığına and içerim. .../.../2010

Aday : Nuray ERGÜL BULUTLAR

GLOBAL KRİZLERİN ÖZELLEŞTİRMEYE ETKİSİ

Tezi Hazırlayan: Nuray ERGÜL BULUTLAR

Özet

Bu tez çalışmasında özelleştirme ve kriz literatürünün incelenmesi, kriz ile özelleştirmeler arasındaki ilişkinin araştırılması ve analiz edilmesi amaçlanmıştır.

Kriz yıllarında bireysel davranışlarda olduğu gibi, kurumlar da satın alma isteklerini azaltmakta ve likit kalmaya çalışmaktadır. Bu nedenle incelenen örneklerde özelleştirmelerin kriz yıllarında özelleştirme gelirlerinin belirgin bir şekilde azaldığı görülmektedir . Oysa krizler kaynak arttırıcı ve borç azaltıcı çalışmaları gerektirir ve bu bağlamda özelleştirmeler kaçınılmazdır.Bu nedenle bu global kriz şartlarında çeşitli yöntemlerin ve ödeme seçeneklerinin özelleştirme uygulamalarının denenmesi gerekmektedir. Aksi takdirde, özelleştirmelerin krizde yapılamayacağı düşüncesiyle uygulamalar durdurulursa yeni bir kriz kapısı açılmış olabilir.

Anahtar Kelimeler: Özelleştirme, Finansal Krizler, Küresel Beklentiler.

EFFECT OF GLOBAL CRISIS TO THE PRIVATIZATION

Presented by: Nuray ERGÜL BULUTLAR

Abstract

In this thesis focuses on the terminology of privatizations and financial crises and also examines and analyses the relationship between privatization and crisis

During the years of crisis, corporations reduce their interest in purchasing and try to maintain their liquid position like in consumer behaviours. Therefore in the examples the sharp decrease in the revenues of the privatization in the crisis years can be seen. However during crisis the privatizations are crucial and inevitable in terms of raising capital and reducing debt. Thus, various types of privatization and payment alternatives have to be exercised during global crisis. Otherwise the consideration of impossibility of privatization during crisis may lead to a new economical crisis .

Key Words: Privatization, Financial Crises, Global Expectations.

TABLolar LİSTESİ

<u>Tablo No</u>	<u>Sayfa</u>
Tablo 3-1 : İngiltere’de Sektörlere Göre Özelleştirme Gelirleri (1977-2008).....	34
Tablo 3-2 : Fransa’da Özelleştirme Gelirleri (1986-2008).....	38
Tablo 3-3 : Almanya’da Özelleştirme Gelirleri (1987-2008).....	41
Tablo 3-4 : İtalya’da Özelleştirme Gelirleri (1985-2008)	43
Tablo 3-5 : Portekiz’de Özelleştirme Gelirleri (1989-2008)	45
Tablo 3-6 : Avusturya’da Özelleştirme Gelirleri (1987-2008).....	47
Tablo 3-7 : İspanya’da Özelleştirme Gelirleri (1986-2007)	48
Tablo 4-1 : Finansal Krizlerin Gelişimi ve Zamanlaması.....	54
Tablo 4-2 : GSYİH ve Ana Sektörlerde Yıllık Büyüme.....	69
Tablo 4-3 : Türkiye’de Özelleştirme Gelirleri (1986-2009).....	92

ŞEKİLLER LİSTESİ

<u>Şekil No</u>	<u>Sayfa</u>
Şekil 1:USD ve EURO Karşısında TL'nin Değeri	78
Şekil 2: Büyüme, Kapasite Kullanım Oranı ve Enflasyon İlişkisi	80
Şekil 3: Gelişmiş Ülke- Gelişen Ülke Etkileşimi	99

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik No	Sayfa
Grafik 2-1 : AB Ülkeleri Özelleştirme Gelirleri (Milyon \$)	14
Grafik 2-2 : OECD Özelleştirme Gelirleri (Milyon \$)	15
Grafik 4-1 : Türkiye Ekonomisi'nin Gelişimi ve Krizlerin Etkisi (Milyar Dolar)	58
Grafik 4-2 : Türkiye'de Özelleştirme Gelirleri (1986-2009).....	82
Grafik 4-3 : Türkiye'de 1986-2009 Tarihleri Özelleştirme Gelirleri(Milyon \$).....	89

KISALTMALAR

\$	Amerikan Doları
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	Adı geçen eser
Ar-Ge	Araştırma ve Geliştirme
BİT	Bilişim ve İletişim Teknolojileri
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
GSMH	Gayrı Safi Milli Hasıla
IMF	International Monetary Fund / Uluslararası Para Fonu
İMKB	İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
KİT	Kamu İktisadi Teşebbüs
OECD	Organization for Economic Co-operation and Development / İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
ÖİB	Özelleştirme İdaresi Başkanlığı
RG	Resmi Gazete
s.	Sayfa
SPK	Sermaye Piyasası Kurulu
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TÜSİAD	Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği
vb.	ve benzeri

1. GİRİŞ

Devletin elindeki varlıkların finansal, sosyal ve politik nedenlerle özel kesime devredilmesi isteği, geniş anlamıyla özelleştirme olarak tanımlanır. Özelleştirme 1980'li yıllarda daha yoğun ilgi görmüş ve ekonomileri finansal sıkıntı içinde olan ülkeler için kurtarıcı duruma gelmiştir.

Özelleştirme bir ekonomi politikası olarak, gelişmiş ülkeler tarafından da tercih edilmiştir. Gelişmiş ülkeler, az gelişmiş ülkeler gibi ekonomilerinin ihtiyacı olan finansmanı elde etmek için değil, ekonomilerini dayandırdıkları akımın gereği olarak ve gelecekte yapılması olası harcamaların azaltılması amacıyla özelleştirmeyi tercih etmişlerdir.

Bu çalışmanın amacı, özelleştirme ve kriz literatürünün incelenmesi, kriz ile özelleştirmeler arasındaki ilişkinin araştırılması ve analiz edilmesidir.

Çalışmanın giriş bölümünü izleyen ikinci bölümünde, özelleştirmenin tanımı ve kapsamı incelenmiştir. Bu kapsamda ilgili tanımlar, özelleştirmenin nedenleri, amaçları, yöntemleri ve ilkeleri ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde, özelleştirmeye ilişkin dünyada yaşanan örnekler ele alınmıştır.

Dördüncü bölümde, Türkiye'de krizlerle özelleştirme ilişkisi, krizlerin Türkiye ve dünyadaki tarihçesi, Türkiye'de meydana gelen belli başlı krizler ile Türkiye'de yapılan özelleştirmelere örneklerden bahsedilmiş ve 2013'e yönelik beklentiler anlatılmıştır.

Sonuç bölümünde çalışmanın kısa bir özetine yer verilmiş ve genel bir değerlendirme yapılmıştır.

2. ÖZELLEŞTİRMENİN TANIMI VE KAPSAMI

2.1. Genel Açıklama

Uluslararası ticaretin hızla artması ve daha serbest hale gelmesi sonucu uluslararası piyasalarda artan rekabet ve bölgesel bütünleşme ulusal piyasalarda rekabeti daha çok gündeme getirmiştir. Bu nedenle özelleştirmenin tanımını yapmadan önce özelleştirmenin sonuçlarının etkin olmasını sağlayan tanımlardan en önemlisi olduğu kabul edilen rekabet ve rekabet piyasaları tanımlarından kısaca söz etmek gerekir.

Serbest ekonomik dünya görüşüne göre rekabet, hem ülke ekonomilerinde hem de karşılıklı ticaret aracılığıyla dünya ekonomisinde kaynakların etkin bir şekilde kişilere ayrılarak toplumsal refahın artırılmasının temel aracı olarak görülmektedir. Rekabet, mal ve hizmetlerde fiyatın hiçbir dışsal etki olmadan arz ve talebe göre belirlendiği piyasa yapısını ifade eder. Bir piyasada rekabetin oluşabilmesi için alıcı ve satıcıların mal ve hizmetin fiyatını veya miktarını etkilemeyecek kadar çok olması, malın bölünebilir ve benzer karakterde olması ve taraflardan her birinin piyasa hakkında bilgi sahibi olması gerekli görülmektedir¹.

Rekabetin yaşandığı piyasalar, genel olarak tam ve eksik rekabet piyasaları olarak ikiye ayrılmaktadır.

- a) Tam rekabet piyasası, alıcı ve satıcıların piyasa fiyatını etkilemeyecek kadar çok olması, alışverişe konu olan mal ve hizmetlerin bir birinin aynı nitelikte (benzer karakterde) olması, alıcı ve satıcıların piyasada olup bitenler konusunda tam bilgi sahibi olması ve alıcı ile satıcıların hareketlerini engelleyecek hiç bir kısıtlamanın olmaması durumu olarak tanımlanır².
- b) Eksik rekabet ise piyasaların aksadığı, rekabetin eksik olduğu, dolayısıyla devletin piyasalara rekabet yasaları ve otoriteleri ile karışması gerektiği durumlardır³. Başka anlatımla piyasa arzının veya piyasa talebinin az sayıda satıcı veya alıcı elinde bulunduğu veya satılan ve alınan malların aynı nitelikte olmadığı veya alıcı ve satıcıların

¹ PARASIZ, İlker, Para, Banka ve Finansal Piyasalar, Ezgi Kitapevi, Bursa, 1994, s.114.

² DİNLER, Zeynel, İktisada Giriş, Ekin Yayınları, Bursa, 1997, s. 71.

³ EROL, Mesut, "Doğal Tekellerin Düzenlenmesi ve Telekomünikasyon Sektöründe Düzenleyici Kurum", DPT Uzmanlık Tezi, Yayın No: 2680, Ankara, 2003, s. 6.

piyasada olup bitenlerden tam olarak haberdar olmadığı, bu %n rekabet ve tekel öğelerinin birlikte rol oynadığı piyasalardır⁴.

Yukarıda anlatılan piyasaların işleyişindeki aksaklıklar nedeniyle başlıca hedeflerinden birisi ekonomik ve sosyal kalkınmayı sağlayarak, vatandaşlarının refah içinde yaşamasını sağlamak olan devletler, iktisadi politika araçlarıyla makro ekonomik süreçlere karışmakta, yön vermeye çalışmakta ve bunun yanı sıra, çeşitli yasa ve kuruluşlar aracılığıyla aksayan mikro ekonomik süreçlere ve tek tek piyasaların işleyişine karışmaktadır.

Devletler piyasa aksaklıklarının oluştuğu durumlarda, ekonomik verimlilik ve toplumsal refahın artırılması için piyasalara para, maliye, dış ticaret v.b. makro politikalarla karışabilir, mikro düzeyde de piyasalarda oluşan aksaklıkların giderilmesi için düzenlemeler yapabilirler. Bu davranışlarında amaç dağılımda ve üretimde etkinliği sağlamaktır ve söz konusu durum, kurallar koymaktan devletleştirmeye kadar uzanabilmektedir.

Halkın ihtiyacı olan yatırımları tekel olarak yapan devletin, siyasi iktidarların devlet kuruluşlarını kendi politikalarına paralel kullanması ve oy aracı yapması nedeniyle ağır hareket eder hale gelmesi sonucunda, halka sağlanmaya çalışılan yarar yerine dolaylı olarak bir maliyete yol açmaya başlamıştır. Bunu fark eden ve serbestleşme politikalarına yönelen ülkelerde refah seviyesinin yükselmesine yararı olabilecek bir şekilde devlet, tekel olduğu kesimlerin bir kısmından çıkarak daha verimli yönetilebilecek işletmeler haline gelmesini sağlamaya çalışmakta ve böylece “özelleştirme” tanımı ile karşılaşılmaktadır.

Özelleştirme tanımının sonrasında kısaca tanımlanması gereken tanımlardan biri de Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) tanımıdır. KİT, geniş anlamda piyasa kuralları içerisinde çalışan ve topluma fiyatı karşılığı mal ve hizmet sunan kuruluşlardan oluşur. Sahipliği devlette olan bu kuruluşlar, üretim araçları ile topluma ticari kurallar içinde mal ve hizmet sunarlar. Piyasa içinde ve ticari kurallarla çalışan bu kuruluşların

⁴ ZARAKOLU, Avni, Ekonominin Temel İlkeleri, Ankara Üniversitesi Hukuk Fak. Yayınları, Ankara, 1983, s.45.

etkin çalışması ve kar sağlaması genel kuraldır. Çünkü bu kuruluşlar ürünlerini piyasada fiyatı karşılığında satarlar⁵.

Politik etkilerle halka maliyet oluşturmaya başlayan ve dev sorunları bünyesinde taşıyan KİT'ler için nasıl bir çözüm ortaya konulması gerektiği sorusuna genellikle “özelleştirme yoluyla” cevabı verilmektedir. Bunun yanında KİT'lerin özelleştirilmeden iyileştirilebileceği, yani politik baskılardan arındırılarak, serbest piyasa koşullarına yudurularak, özgün yönetim biçimleri ile yeniden üretir duruma getirilirlerse, özelleştirilmeden de sorunlarının çözüleceği ve özelleştirmenin KİT sorununun çözüm yollarından sadece biri olduğu da ileri sürülmektedir⁶.

2.2. Özelleştirmenin Tanımı

Sözlük anlamıyla özelleştirme “ devlete ait bir yer veya işletmenin sahiplik veya işletme hakkının özel girişimcilere devridir”⁷. Başka bir kaynakta ise “ devletin kurmuş olduğu ticari ve sanayi kuruluşlarının bir bedel karşılığı özel girişimcilere satılması”⁸ olarak tanımlanmaktadır.

Özelleştirme kamulaştırmanın veya millileştirmenin tersi bir tanım olarak ortaya çıkmaktadır. Sonuçta sahiplik ve yönetim devletten özel kesime aktarılmaktadır ve amaç etkin kaynak kullanımını sağlamaktır.

Özelleştirme, bunu gerçekleştiren tüm ülkelerde dar ve geniş anlamda tanımlanmaktadır. Geniş anlamda özelleştirme, devletin ekonomik faaliyetlerinin azaltılması amacıyla devletin denetimi altındaki ekonomik kuruluşların özel kesime devredilmesidir. Bu anlamda “kamulaştırma”nın tam tersidir. Dar kapsamda ise, devlet sahipliğindeki ekonomik kuruluşların ve bir anlamda KİT'lerin yönetim ve sahipliğinin özel kesime devredilmesidir. Burada, mutlak olarak sahiplik devri gerçekleşmesi gerekir. Bu anlamda özelleştirme, KİT'lerin özel şahıs ve şirketlere satılmasıyla eş anlamlıdır.

⁵ ÖNDER, İzzettin, Dünya ve Türkiye’de Özelleştirme, Şafak Matbaacılık, Ankara, 1994, s.13.

⁶ ÖNER, Engin, KİT’ler Özelleştirilmeli mi?, Atatürk Üniv. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Z.F. Fındıkoğlu Araştırma Merkezi Yayını, Yayın No: 77, Erzurum, 1993, s.37.

⁷ ŞAFAK, Ali, “Özelleştirme”, Ansiklopedik Hukuk Sözlüğü, Yayıncılık Matbaası, İstanbul, 1996, s. 456.

⁸ ÇAKICI, Cemal, “Özelleştirme”, Ansiklopedik Muhasebe Terimleri Sözlüğü, Beta Yayınları, İstanbul, 2002, s.318.

Halka verilen hizmetlerin, örneğin devletin ürettiği mal ve hizmetlerden otoyollar ve köprüler ile sağlık ve eğitim hizmetleri karşılığında yararlananlara, yararlanma bedeli gibi bir bedelle satılması geniş kapsamlı bir özelleştirme olarak görülebilir. En geniş anlamı ile özelleştirme devlet hizmetlerinin fiyatlamasını, halka verilen hizmetlerin özel kesime ihale edilmesini, KİT'lerin yönetim ve sahipliğinin özel kesime devredilmesini ve düzenleme sağlanmasını kapsamaktadır⁹.

Başka bir tanımlamada ise özelleştirmenin ilk ortaya çıkışında sadece devletin sahip olduğu ekonomik işletmelerin yeniden yapılandırılarak özel kesime satışını içeren bir nitelik göstermekteyken zaman içerisinde kapsamın genişlediğini ve genişlemeye devam edeceği ifade edilmektedir¹⁰.

Özelleştirmenin ana görüşü, devletin, asli görevleri olan adalet ve güvenliğin sağlanması yolundaki harcamalar ile özel kesim tarafından yüklenilemeyecek altyapı yatırımlarına yönelmesi, ekonominin ise pazar mekanizmaları tarafından yönlendirilmesidir¹¹.

Devlet tarafından üretilen mal ve hizmetlerin özel kesim tarafından da üretilmesi dört değişik şekilde olabilmektedir¹².

- a) Devletin yürüttüğü birtakım temel programların sona erdirilmesi ve yine devletin özellik gösteren birtakım sorumluluklarından vazgeçmesi birinci yöntem olup, en katı anlamda özelleştirme mantığını ifade etmektedir. Bu yöntemden daha yumuşak bir geçişi yansıtan ve devletin ürettiği birtakım ürünlerin üretimini kısıtlaması ve tüketicilerin özel kesimin ürettiği ürünlere yönlendirilmesi tüm dünyada geniş çapta uygulama alanı bulmaktadır,
- b) İkinci yöntem, devletin sahip olduklarının özel kesime satışı ve devlete ait arsa ve arazilerin, altyapının ve devlet şirketlerinin özel kesime kiralanması veya işletme haklarının devredilmesidir,
- c) Üçüncüsü halka verilen birtakım hizmetlerin sözleşmeyle ve bedeli karşılığında özel kesime yaptırılmasıdır,

⁹ SARIASLAN, Halil, KİT'ler ve Özelleştirme-Türkiye'nin Sektörel Analizi, TEK yayımları, Ankara, 1998, s.35.

¹⁰ YAŞAR, Süleyman, Özelleştirme, Creative Yayıncılık, İstanbul, 2005, s.12.

¹¹ Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, Türkiye'de Özelleştirme Uygulamaları Bülteni, <http://www.oib.gov.tr/yayinlar/yayinlar.htm>, (19 Mart 2010).

¹² GÜNEY, Enver, "Özelleştirmede Nerede Yanlış Yapılıyor.", Yaklaşım, Sayı: 167, Kasım 2006, s.20-22.

- d) Son yöntem ise, daha önce devlet tekelinin olduğu alanlarda özel kesimin faaliyet yapmasını engelleyen düzenlemelerin yürürlükten kaldırılması yoluyla piyasanın serbestleştirilmesidir.”

Burada önemli olan olgu, dört değişik yöntemin bir arada ve birbiri ile etkileşim altında uygulanma olanağının bulunmasıdır.

KİT’ler dünya ekonomisindeki hızlı gelişimine paralel olarak, zaman içinde bütçe ve devlet fonları üzerinde büyük yük oluşturmaya başlamışlar ve böylece kıt kaynakların gereksiz harcanmasına yol açmaya başlamışlardır. KİT’lerin ekonomide kaynak yutan değil kaynak yaratan kuruluşlar olması için, günümüzde 90’dan fazla ülke, KİT’lerini özelleştirme konusunda çok önemli gayretler göstermektedir. Özelleştirme hareketiyle birlikte, ülkelerin sermaye piyasaları gelişmekte ve hızla büyümektedir¹³.

Özelleştirmenin sağlıklı yapılabilmesi ve hedefine ulaşabilmesi için ülke yasalarında ve kuruluşlarında düzenlemelere ihtiyaç vardır. Başarılı bir düzenleme, yerli ve yabancı yatırımcılara yönelik olarak piyasaya girişi teşvik eder ve yasal zemini sağlamlaştırır, rekabet ortamının gelişmesini ve tüketicilerin tercih kullanabilmelerini destekler, piyasa koşullarının yetersiz olması halinde kullanıcıların korunmasını temin edici mekanizmaları oluşturur.

Özelleştirme, tekeli ve serbest ekonomiyi engelleyici uygulamaların, en üst verimliliğinin ve büyümeye yönelik çalışmalarının hızla gelişmesini sağlayarak küresel ekonomiye önemli katkılarda bulunmaktadır. Özelleştirme tek başına bir ekonomik politika olmaktan çok, ekonomik paketin bir parçasıdır. Önemli olan ekonomide verimlilik arayışıdır. Ekonominin diğer zincirlerinin de birbirleriyle uyum içerisinde olması gerekmektedir.

Özelleştirme taraftarlarına göre özelleştirmenin amacı serbest ekonomik ortam yaratmak, devleti girişimcilikten arındırarak, asli görevlerine yoğunlaşmasını sağlamaktır. Bunlara göre, başarılı bir özelleştirmeden bahsedebilmek için giderlerin en düşük düzeyde olması gerekir. Sağlanan fonların halkın refahını artırıcı yatırımlara dönüştürülmesi ve iktisadi yatırımlardan sağlanan yarardan daha fazla veya en azından

¹³ KARLUK, Rıdvan, “Özelleştirme”, Para ve Finans Ansiklopedisi, Cilt: 2, Creative Yayıncılık, İstanbul, 1999, s.1250.

eşit yarar sağlayıcı faaliyetlerde bulunulması özelleştirmeden iyi sonuçlar alındığına işaret eder. Özelleştirmenin başarısını kanıtlayan bir gösterge de özelleştirilmiş iktisadi varlığın, özel girişimcinin yönetiminde devlet yönetiminde olduğundan daha iyi yönetilip yönetilmediğidir¹⁴.

Özelleştirme hareketini zorlayan pragmatik, ideolojik, ticari ve popülist güç ve baskılar mevcuttur¹⁵. Pragmatistlerin hedefi, maliyet açısından daha etken olma anlamında, daha iyi bir devlettir. Konuya ideolojik olarak yaklaşanların amacı daha küçük, özel kurumlara göre daha sınırlı bir rolü olan bir devlet seçeneği ortaya çıkarmaktır. Ticari çıkar gruplarının hedefi, kendilerine yönelmiş daha çok devlet harcaması yoluyla daha çok iş yapmaktır. Popülistlerin amacı da, insanlara ortak ihtiyaçlarını karşılamak için daha fazla güç verirken, büyük kamu ve özel kesim bürokrasilerinin gücünü azaltarak daha iyi bir topluma ulaşmaktır.

En son hedefi devletin ekonomide işletmecilik alanından tümüyle çekilmesini sağlamak olarak tanımlanabilen özelleştirme uygulamalarında, birtakım ülkeler başarılı olurken, birtakım ülkeler beklenen yararları sağlayamamıştır. Özelleştirmede başarıyı yakalayan Amerika, İngiltere ve Fransa gibi ülkelerin şu özelliklere sahip oldukları görülüyor¹⁶.

- a) Özelleştirmenin amaçları açıkça ortaya konmakta ve etkin bir özelleştirme kurumu faaliyet göstermektedir,
- b) Uygun özelleştirme yöntemleri geliştirilmekte ve açık ve şeffaf bir iş akışı uygulanmaktadır,
- c) Uygun bir değerlendirme yöntemi seçilmekte ve özelleştirme öncesinde, yeniden yapılandırma çalışmaları tamamlanıp yasal ve kurumsal alt yapı oluşturulmaktadır,
- d) Özelleştirme programı ekonomik reformların bir parçası olarak ele alınmakta ve çalışanları koruyucu tedbirler geliştirilmektedir,

Son olarak özelleştirmeden gelir elde etmekten daha çok, sermayenin tabana yayılması amaçlanmaktadır.

¹⁴ SARIKAMIŞ, Cevat, "Türkiye'de Özelleştirme Çalışmaları", Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı: 28, Ekim 2005, s.9-12.

¹⁵ SAVAS, E.S., Daha İyi Devlet Yönetiminin Anahtarı Özelleştirme, Ergün YENER(çev.), Milli Produktivite Merkezi Yayınları, Ankara, 2003, s.5.

¹⁶ Activeline, "Özelleştirmede Beklenen İvme Yine Yakalanamadı", Active Akademi, <http://www.activegroup.biz/activeline/activeline.html>, (09 Ekim 2009), s.1.

2.3. Özelleştirmenin Nedenleri

Devletin yönetiminde ve sahipliğinde olan varlıkların özel kesime devredilmesinin, birtakım hizmetleri özel kesimin yapmasının istenmesinin ana nedeninin , toplumsal refahın ve kaynak kullanımının en üst düzeye çıkarılma düşüncesi olduğu görülmektedir.

İnsanlar toplu halde yaşama istekleri sonucu devlet denen örgütü kurmuşlar, sonuçta ortak ihtiyaçlarını ortak maliyetlere katlanarak gidermek istemişlerdir. Ortak mal ve hizmetlerin karşılanmasında devlet toplumsal refahı en üst seviyede sağlayamamaya başladığında toplum, mal ve hizmetlerin üretimi için alternatif çözüm üretilmesini istemiştir. Bu noktada özellikle 1970'lerin sonunda ve 1980'lerin başında devletin toplumsal refahı birtakım mal ve hizmetlerin üretiminde en üst seviyeye çıkartamadığı ya da en üst seviyeden uzaklaştırdığı düşüncelerinin hakim olmaya başlamasıyla alternatif çözümler ortaya konmaya başlanmıştır. Geliştirilen yeni alternatifler içinde tüm dünya da doğal tekellerde uygulama alanı bulan regülasyon (düzenleme), deregülasyon (yasal ve kurumsal olarak serbestleşme) ve özelleştirme uygulamaları önemli hale gelmiştir¹⁷.

Gelişmeler sonucu birtakım mal ve hizmetlerin özel kesim tarafından üretilmesi ve satılması, rekabetçi politikaların geliştirilmesi için ortam yaratılması olarak ortaya atılan özelleştirme tanımı ile toplumun refahının en üst düzeye ulaşması ya da en üst seviyede korunması düşüncesi kabul görmüştür. Diğer bir deyişle devletlerin ve hükümetlerin birtakım mal ve hizmetlerin özellikle ekonomik nitelikte olanların üretiminde son yıllarda başarısız olarak kabul edilmeleri sonucu bunu ortadan kaldırmak için yeni çözümler üretmeleri söz konusu olmuştur¹⁸.

Ekonomilerdeki gelişmeler ve piyasa ekonomisinin ağırlığını hissettirmesinin de etkisiyle devletin ekonomik nitelikteki mal ve hizmet üretiminden çekilmesi düşünceleri ağır basarak günümüze gelmiştir. Belirtildiği gibi bu ana nedenle bağlantılı olarak devletin ekonomik anlamda faaliyette bulunduğu alanlardan çekilmesinin diğer bir deyişle mal ve hizmet üretiminin özel kesime bırakılmasını

¹⁷ EGE, Yavuz, "Dünyadaki Uygulamalar Işığında Rekabet Politikası ve Özelleştirme", Hazine Dergisi, Sayı:13, Ocak 2000, s.69.

¹⁸ ÇETİNKAYA, Özhan, Türkiye'de Devlet İşletmeciliği ve Özelleştirme, Ekin Kitapevi Yayınları, Bursa, 2001, s.170.

gerekli kılan nedenler finansal, sosyal ve politik olarak sıralanabilir. Bu nedenler aşağıda incelenecektir.

2.3.1. Özelleştirmenin Finansal Nedenleri

Özelleştirmenin finansal nedenleri, piyasa ekonomisine işlerlik sağlamak, birtakım KİT'lerin var oluş amaçlarının ortadan kalkması, KİT'lerin devlet bütçesine yük olması, sermaye piyasasını geliştirmek, devletin dış finansman ihtiyacını azaltmak, devlete gelir sağlamak gibi nedenlerdir¹⁹.

Finansal nedenler aşağıdaki gibi maddeler halinde detaylandırılabilir;

- a) Devletin son yıllarda asli fonksiyonlarının gerektirdiği görevlerin dışındaki birtakım mal ve hizmet üretimlerinin ana mal ve hizmet üretimlerini aşması, özelleştirme konusunu gündeme getirmiştir. Devletin bu tür mal ve hizmetlerin üretimine girmesi ile ana hizmetin gerçek verimlilikle ve yerli kaynakla üretilmemesi sorunu ortaya çıkmış, hükümetler ana bütçeyi denkleştirmede zorlanmaya başlamıştır. Tüm dünyada, özel kesim gösterdiği gelişmelerle devletin yapmak zorunda olduğu bir çok işi yapabileceğini ispatlamıştır²⁰,
- b) Toplumlardaki hızlı gelişim ve toplum refahını artırma çabaları nedeniyle, modern devletten beklenen hizmetler giderek çeşitlenmekte ve buna paralel olarak devlet giderlerinin hızla artması gündeme gelmektedir. Devlet giderlerinin artması, bunların karşılanması için daha çok vergi istenmesine yol açmaktadır,
- c) Devlet zarar eden bir kuruluşunu bile tasfiyeye gitmez ve o kuruluşun zararları bütçeye yük oluşturur. Özel kesim işletmeleri mal ve hizmetlerini en iyi fiyatlarla satıp kar sağlamak için faaliyette bulunurlar. Bunun sonucunda, rekabet etme düşüncesi ile de en iyi hizmet ve mal sürümünü en uygun fiyatlarla tüketime sunarlar²¹,
- d) Teknolojik gelişmeler, çok büyük kaynaklar gerektiren, riski büyük yeni yatırımları doğurmaktadır. Bunları yalnızca devletin üstlenebilecek olması finansman sorununu da beraberinde getirmektedir,
- e) Özelleştirmenin başka bir finansal nedeni ise, özel sahipliğin yaygınlaştırılması ile işletmelerden gelir sağlayan insanların üretim ve yönetimde verimlilik sağlama çabalarını arttıracakları düşüncesidir²².

¹⁹ Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, "Özelleştirme", TOBB İhtisas Komisyonu, Ankara, 1993, s. 103.

²⁰ EGE, Yavuz, a.g.e., s.67.

²¹ SARIKAMIŞ, Cevat, a.g.e., s.10.

²² Vakıfbank, Türkiye'de ve Dünyada Yaşanan Özelleştirme 2, Vakıfbank Yayınları, Ankara, 1995, s.7.

2.3.2. Özelleştirmenin Sosyal Nedenleri

Özelleştirmenin sosyal nedenlerine değinecek olursak,

- a) Sosyal nedenlerin başında gelir ve servetin yeniden dağılımı sayılabilir. Gelişmiş ya da gelişmekte olan tüm ülkelerde farklı boyutlarda da olsa, gelir ve servetin dağılımında dengesizlikler bulunmaktadır,
- b) Özelleştirme ile devlet gereksiz personel istihdamına sebep olan uygulamalardan kurtulacaktır. Böylece devlette ihtiyaca uygun ve gerçekçi istihdam sağlanacaktır. Özelleştirmeden sonra, işletmelerdeki işçilerin daha verimli çalışacakları kabul edilmektedir²³.
- c) Günümüz ekonomik koşullarında serbest piyasa ekonomisi gereği, devletin daha ağır finansal bir yükü karşışmaması için işveren kesimi KİT'lerin bir an önce özelleştirilerek ekonomik verimliliği arttırıcı önlemler almasını zorunlu görmektedir. İşçi ve işveren temsilcilerinin özelleştirme konusunda birebir aynı fikirde olmadığı uygulamalar da ortaya çıkmıştır.

Özel kesimin devlete göre daha fazla verimliliğe önem vermesi çalışanlar arası rekabeti, dolayısıyla kaliteyi de arttıracaktır. Özel kesimin devir aldığı işletmelerde verimliliği ön planda tutması ve verimsiz olduğunu düşündüğü organizasyonlarda kısıntıya gitmesi kısa vadede işsizliği arttırıcı yönde sonuçlar doğursa da uzun vadede işgücü kalitesinde artışa neden olacaktır.

İşveren tarafı özelleştirmeyi yeni bir sermaye-teknoloji ve emek bileşimi ile maliyet düşürme bahanesi olarak görmekte, işçi kesimi ise özelleştirmenin çok büyük çaplı olmasının zarar getirebileceğini savunmaktadır. Bu iki kesimin ortak noktada buluşabilmesi açısından da özelleştirme önemlidir.

2.3.3. Özelleştirmenin Politik Nedenleri

Toplumda mevcut gelir ve servetin yeniden dağılımının sağlanması için özelleştirme de bir politika aracıdır. Özellikle karlılık oranı yüksek KİT'lerin hisse senetlerinin çalışanlara, yöneticilere ve küçük birikim sahiplerine birtakım üstünlüklerle

²³ Vakıfbank, a.g.e., s.5.

satılması, bu kesimlere bir gelir aktarması anlamına gelir. Bu durum sermaye sahipliğini tabana yaymayı da olası kılar²⁴.

Hükümetler özelleştirmede başarılı oldukları hallerde bu durumu lehlerine kullanabilmektedirler. Özelleştirme başarısızlıkları hükümetleri de zor durumda bırakabilmekte muhalefet partilerinin güçlenmesine yol açmaktadır.

Özelleştirme kararlarının alınması politik tercihleri de yansıtmaktadır. 1970’li yıllarda başlayarak yaygınlaşan arz yönlü iktisat görüşünde ekonomik hayatta görülen istikrarsızlıkların nedeninin devletin ekonomiyeye doğrudan veya dolaylı olarak karışması olduğu, serbest piyasa ekonomisinin ise sosyal refahın en uygun duruma getirilmesi için yeterli bulunduğu görüşü savunulmuştur.

Uluslararası finans kuruluşlarının sistem olarak KİT’lere karşı olması da, bu kuruluşlarla ekonomisini düzene sokmayı hedefleyen hükümetlerin politikalarının ön sıralarında yer almasına neden olmuştur. Bu kuruluşların baskısına rağmen özelleştirmede başarı sağlanamaması desteğe ihtiyaç duyan ekonominin zor durumda kalmasına, uluslararası finans desteğinden yararlanamamasına neden olmaktadır. Bu durum hükümette olan partinin ülke ekonomisini doğru yönetemediği ve başarısız olduğu için iktidarı kaybetmesinin nedenlerinden biri olabilmektedir.

2.3.4. Dünyada Krizlerle Özelleştirme İlişkisi

Özelleştirmeyi kurtarıcı gören ülkeler, bütçe açığı, kamu işletmelerinin sermaye ve personel sorunları nedeniyle gelişmelere ayak uyduramamaları, kronikleşen kamu işletme açıkları, kamu işletme yöneticileri hakkında ortaya çıkan yolsuzluk iddiaları gibi ulusal düzeydeki birtakım problemler ile ekonomilerin küresel bir yapıya doğru gitmesi, yabancı rekabetin kamu işletmelerinin durumunu sarsması ve yabancı sermayenin yatırım alanı araması gibi uluslararası düzeyde yaşanan birtakım gelişmeler sonucunda özelleştirmeyi kaçınılmaz bir girişim olarak görmek zorunda kalmışlardır²⁵.

²⁴ Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, a.g.e., s. 117.

²⁵ GÖKTAŞ, Abdülkadir, Arjantin ve Fransa’da Özelleştirme, <http://portal1.sgb.gov.tr/calismalar/yayinlar/md/md138/INTARJANTIN%20VE%20FRANSA'DA%20ZELESTIRME.pdf>, (03 Kasım 2009), s.1.

Özelleştirmeyi kurtarıcı gören ülkelere örnek olan Arjantin’de hükümet, devlet işletmelerini satarak mali açıkları ve yabancı borçları düşürmeye çalıştığı gibi, ekonomide yapısal reformları gerçekleştirmek için özelleştirmenin rolünü ön plana çıkarmıştır. Arjantin özelleştirme programı, sağlayacağı mali kaynaklar açısından gündeme getirilmişse de esas itibariyle istikrar politikasının bir aracı olarak görünmüştür.

Özelleştirme konusunda bir diğer örnek olan, Fransa’da İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde yürütülen yoğun millileştirme girişimlerinden sonra, 1980’li yılların ortalarından itibaren özelleştirme sürecine girilmiştir. Hükümet, 1986 yılında, kriz nedenleri arasında sayılan, devlet sektörünün büyüklüğünün çok ileri boyutlarda olduğu ve temel rekabet kurallarının işleyişini zedelediği kanaatine vardığından, bir takım liberal gerekçelere dayanarak 5 yıl içinde 65 şirketin özelleştirilmesini öngören bir program hazırlamıştır²⁶.

Fransa’da, özelleştirme sağlayacağı gelirler yoluyla yeni kaynaklar yaratma ve bütçe açığından kaynaklanan baskıyı hafifletme aracı olarak düşünülmüş ve muhalefet tarafından özelleştirme sürecini eleştirilmiştir ve özelleştirme programı yeni şirketlerin hisselerinin borsaya girişini yavaşlatan 1987 borsa krizi yüzünden öngörüldüğü şekilde gerçekleştirilememiştir. 1988 başkanlık seçimlerinde sağın yenilgiye uğraması, sermayenin çoğunluğunun borsaya arz edilmesi projesini devreden çıkarmış, özelleştirme değişik şekillerde devam etmiştir.

Arjantin açısından, her ne kadar başarılı bir özelleştirme programının uygulandığı genel olarak kabul edilse de özelleştirmenin ekonomik istikrara katkıda bulunduğu konusu o kadar belirgin olmamıştır. Ayrıca, özelleştirmenin bir istikrar aracı olarak kullanılması, zayıf yönetimlere sahip kamu işletmelerinin yerini, dağıtımda etkin olmayan bir kısım güçlü özel tekellerin almasıyla maliyet olarak karşılına çıkmıştır. Özelleştirme programının başarılı olarak uygulanması ekonomik istikrarın sağlanması için yeterli olamamıştır.

²⁶ GÖKTAŞ, Abdülkadir, a.g.e., s.7.

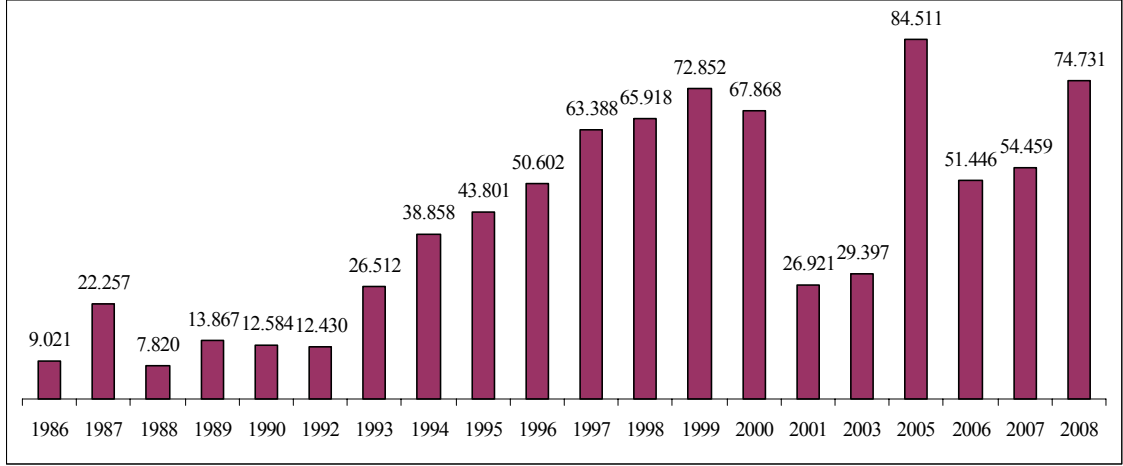
İdeolojik olarak, özelleştirmeyi doğuran gerçek nedeninin kapitalizmin 1970'lerden itibaren içinde bulunduğu yapısal krizden kaynaklandığını ideolojik bir saldırıyla bir amacın gizlenmeye çalışıldığını ve özelleştirme kampanyasıyla ideolojik bir efsane yaratıldığını ifade edilmektedir²⁷.

Özelleştirme, bir dönem ağırlıklı olarak ülkelerin içinde buldukları finansal krizlere çözüm olarak düşünüldüğünden siyasi karar vericiler açısından özelleştirmenin amaçları arasında “bütçesel sorunlar ve kısa dönem gelir artırma” eğilimi ağır basmıştır. Zaman içinde bu amaç farklılaşarak özelleştirme, aynı zamanda kamu işletmelerinin düşük verimliliklerine ve uluslararası rekabet ortamına bir çözüm/cevap olarak nitelendirilmeye başlanmıştır. Türkiye’de, çağdaş anlamda özelleştirme uygulamaları 1986 yılında başlamıştır. Öncelikle yarım kalmış tesislerin, küçük ölçekli işletmelerin ve bazı büyük fabrikaların satışı ile çeşitli halka arz uygulamaları gerçekleştirilmiştir. Ancak takip eden süre içerisinde yaşanan ekonomik istikrarsızlık ve siyasi belirsizlikler, özelleştirmenin zaman zaman yavaşlamasına, hatta durmasına yol açmıştır. 2003 yılından itibaren özelleştirmenin güçlü bir ekonomik tercih olarak benimsenmesine bağlı olarak özelleştirme ivme kazanmıştır. Bununla birlikte, halen özelleştirilmesi gereken birçok ticari nitelikli kamu işletme ve hizmetleri bulunmaktadır²⁸.

²⁷ BAŞKAYA, Fikret, “TMMOB Kit Komisyonunca Özelleştirme Semineri Yapıldı” www.jmo.org.tr/resimler/ekler/bb7a62681a8a0f9_ek.pdf?dergi=HABER%20BÜLTENI, (03 Kasım 2009), s.1.

²⁸ Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, Stratejik Plan (2009-2013), www.oib.gov.tr, (01 Kasım 2009), s.14.

Aşağıdaki grafikte AB ülkelerine ait özelleştirme gelirlerinin gelişimi görülmektedir.

Grafik 0-1 : AB Ülkeleri Özelleştirme Gelirleri (Milyon \$)

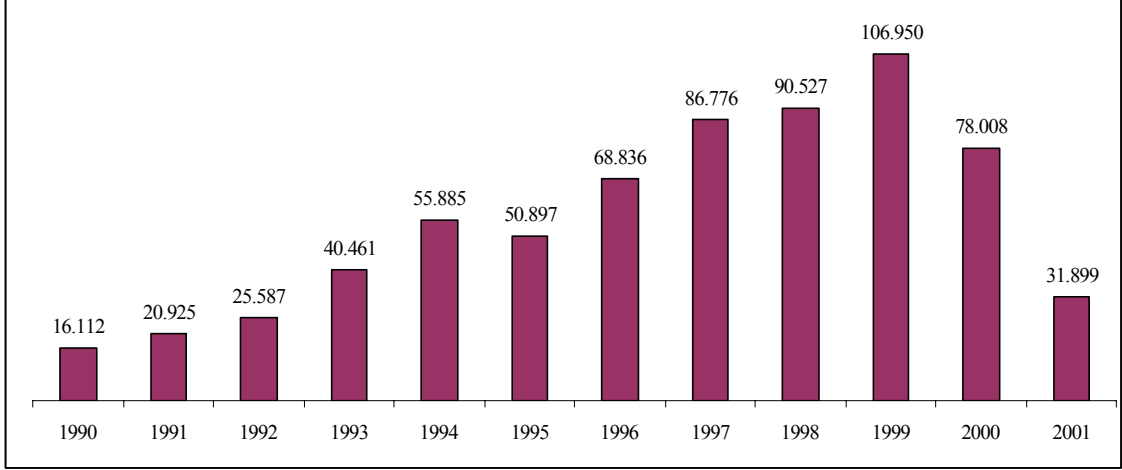
Kaynak: <http://www.privatizationbarometer.net/database.php>

Yukarıdaki grafikte görüldüğü gibi, 1991 yılında 28.041 milyon \$ olan özelleştirme geliri, 1992 yılında % 56 düşüyle 12.430 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir.

2000 yılında 67.868 milyon \$ olarak gerçekleşen özelleştirme gelirleri, 2001 yılında % 60 düşerek 26.921 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir. AB'nin özelleştirme gelirlerinin toparlanması 2004 yılına kadar sürmüştür. 2004 yılında yeniden önceki yıla göre % 132 artışla 68.111 milyon \$'a ulaşmıştır.

Bu grafikten de ulaşılan sonuç, krizlerin AB ülkelerinin özelleştirme gelirlerini de Türkiye'de olduğu gibi olumsuz etkilediğidir.

Aşağıdaki grafikte İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) ülkelerinin özelleştirme gelirlerinin gelişimi görülmektedir.

Grafik 0-2 : OECD Özelleştirme Gelirleri (Milyon \$)

Kaynak: ÖİB.

Yukarıdaki grafikte görüldüğü gibi OECD ülkelerinin özelleştirme gelirleri 1999 yılında gösterdiği performansı 2000 yılından itibaren düşürmeye başlamıştır. 2000 yılında % 27 oranında düşerken, 2001 yılında % 59 düşüşle diğer grafiklerdeki verilere paralel seyir izlemiştir.

OECD ülkelerinin özelleştirme gelirlerindeki belirgin düşüş 2001 yılında olmuş, krizlerin etkisinin OECD kapsamında da hissedilmiştir.

Özelleştirme İdaresi'nce hazırlanan stratejik plana göre, özelleştirmeden sapmaya neden olabilecek, trendlerin başında, ulusal ve uluslararası ekonominin kırılganlığı olasılığı gelmektedir. Bu kırılganlık, ulusal ve uluslararası likiditenin tercihlerini etkileyerek özelleştirmeye olan yoğun talebin düşmesine, nitelikli yatırımcıların ilgisinin azalmasına, özelleştirilecek varlıkların değer kaybına yol açabilecektir.

Bu plana göre küresel likiditenin ekonomide belirleyici olma işlevini ve Türkiye'nin bu likidite için cazibe merkezi olma özelliğini sürdüreceği beklendiğinden,

güvenilir bir ekonomi ve derinlik kazanmış bir borsa, özelleştirmelere büyük katkı sağlayacaktır.

Bu çalışmanın hazırlandığı tarihlerde yaşanmakta olan küresel krizin etkilerine bakıldığında, ABD ve Avrupa başta olmak üzere bir takım Asya ülkelerinde özelleştirmenin yerini devletleştirme almıştır. Birçok uluslararası bankaya ve şirkete devletler el koymuş, hissedar olmuştur. ABD'deki Lehman Brothers bankası gibi kurtarılamayacak kadar büyük kuruluşların da batmasına izin verilmiştir²⁹.

2.4. Özelleştirmenin Amaçları

Dünya ekonomisinde özelleştirme programı uygulayan tüm ülkelerde özelleştirmenin birtakım ortak amaçları vardır. Bu ortak amaçların dışında, her ülkenin kendi özel durumuna bağlı olarak farklı öncelik ve amaçları da olabilmektedir. Özelleştirme programı uygulayan tüm hükümetlerin paylaştıkları temel amaç, ekonomide etkinliği artırmaktır.

Aslında bütün dünya ülkelerinde özelleştirme ile yapılmak istenen, ekonomide özel kesim ağırlıklı ve serbest piyasa ekonomisinin düzgün bir şekilde işlediği bir yeniden yapılanmayı sağlamaktır. Bu amaçla devletin hacmini küçültmek ve böylece onun daha iyi işlemesine yardımcı olmak hedeflenmektedir. Çünkü devlette genelde kıt kaynaklar, düşük verimlilikte kullanılmaktadır. Özelleştirme ile piyasa güçlerinin etkinliğinin artarak özellikle sanayi kesiminin performansının gelişmesi beklenmektedir. Ayrıca özel sahipliğin tabana yayılarak, bir anlamda politik özgürlüklerin de garanti altına alınması da olasıdır³⁰.

Özelleştirme İdaresine göre özelleştirmenin amaçları özelleştirme ile devletin ekonomideki sınai ve ticari aktivitesinin en aza indirilmesi hedeflenirken, rekabete dayalı piyasa ekonomisinin oluşturulması, devlet bütçesi üzerindeki KİT finansman yükünün azaltılması, sermaye piyasasının geliştirilmesi ve hareketsiz birikimlerin

²⁹ NTVMSNBC, "Lehman Brothers İflas Bayrağını Çekiyor", <http://www.ntvmsnbc.com/news/459328.asp>, (09 Kasım 2009).

³⁰ KARLUK, Rıdvan, a.g.e., s.1253.

ekonomiyeye kazandırılması, bu yolla elde edilecek kaynakların altyapı yatırımlarına yönlendirilmesidir³¹.

Özelleştirmenin temel amacı sonuçta, devletin ekonomide işletmecilik alanından tümüyle çekilmesini sağlamaktadır. Öte yandan borsa ve sermaye piyasalarını geliştirmeden sağlıklı bir ekonomik gelişmeden bahsetmek olası değildir. Özelleştirme uygulamaları ile bir yandan finansal piyasalara ve dolayısıyla sermaye piyasalarına yönelmeyen yerli ve yabancı birikimleri bu piyasalara yönlendirerek yeni kaynaklar yaratılması, diğer yandan da devletin fonlar üzerindeki talebi nedeniyle sıkışan finansal piyasa üzerindeki olumsuz baskının engellenmesi hedeflenmektedir³².

Yukarıdaki açıklamalardan sonra özelleştirmenin amaçları ana başlıklar altında, finansal amaçlar, sosyal amaçlar ve politik amaçlar olarak aşağıda incelenmiştir.

2.4.1. Özelleştirmenin Finansal Amaçları

ALPER, özelleştirmenin finansal amaçlarına değinmiş ve bu amaçları şöyle listelemiştir³³;

- a) Tüm kesimlerde şirketler arasındaki rekabeti artırmak ve kaynakların etkin kullanımını sağlamak,
- b) Ülkede kurumsal serbestleştirmeyi sağlamak ve ekonomide yapısal değişim için gerekli olan modernizasyonu gerçekleştirmek,
- c) Güçlü bir özel kesim yaratarak ekonomik büyümeyi teşvik etmek ve piyasa ekonomisinin gelişimini hızlandırmak,
- d) Pazarın sağlıklı bir şekilde büyümesine katkıda bulunmak, özel girişimci ve yönetim kapasitesini güçlendirmek, devlet tekellerini kaldırarak rekabete olanak vermek,
- e) Özel kesim ilkelerinin devlet işletmelerine uygulanmasını olası kılarak onların piyasa ekonomisi kuralları içinde çalışmasını sağlamak,
- f) Devlet kuruluşlarının sermaye yapılarını güçlendirmek, finansal kuruluşların ve sermaye piyasalarının gelişimini teşvik etmek,
- g) Özel yabancı ve yerli yatırımları artırmak, yabancı pazarlara giriş

³¹ Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, Türkiye’de Özelleştirme, <http://www.oib.gov.tr/program/turkiyedeozellestirme.htm>, (13 Ekim 2009), s.1.

³² Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, a.g.e., s.1.

³³ ALPER, Yusuf, İktisadi ve Sosyal Sonuçlarıyla Özelleştirme, Sağlık-İş Yayınları, Ankara, 1994, s.28.

olanaklarını artırmak,

- h) Hazine ve KİT'lerin ana işletmeleri için ek fon yaratmak, devlet kuruluşlarının finansal yapılarını düzelterek bütçeye olan yüklerini en aza indirmek ve devletin dış finansman ihtiyacını azaltmak olduğunu ifade etmiştir.

Özellikle, gelişmekte olan ülkelerde kaynak sıkıntısı vardır. Yani sermaye piyasaları güçsüzdür. Küçük birikimler, merkezi olarak toparlanamadığı için bir anlam ifade etmezler veya çok yetersiz kalırlar. Özelleştirme ile yaratılan kurumsal değerlerin sermaye piyasalarına aktarılması ile sermaye ihtiyacı karşılanmış olur. Sermaye piyasalarının güçlenmesi, bireysel birikimleri çekerek, hem sahiplerine hem de ekonomik hayata artı kaynak sağlar³⁴.

Devletin ekonomi içinde olması, daha fazla kaynak ihtiyacını doğurmaktadır. Bunu vergi artışları ile karşılamak, toplumdaki dengesizlikleri ve rahatsızlıkları artırmaktadır. Özelleştirme devleti asli görevlerine döndürecek ve bu nedenle finansman ihtiyacı azalacaktır. Gelişen özel girişimcilik ile de yatırımlar artacaktır³⁵.

Sonuçta finansal amaçlar, etkinlik ve verimliliğin artırılması, piyasa ekonomisinin geliştirilmesi, sermaye piyasasını güçlendirmek ve birikimleri değerlendirmek, yabancı sermayeyi çekerek döviz gelirlerini artırmak, devlete gelir sağlamak ve devlet işletmelerinin zararlarından kurtulmak olarak özetlenebilir³⁶.

2.4.2. Özelleştirmenin Sosyal Amaçları

Günümüzde belli büyüklüğe ulaşmış gerçek veya tüzel kişi kurumların devletlerce de desteklenen sosyal yatırımları önemli değerler tutmaktadır. Bu çerçevede özelleştirme sonucu ulaşılmak istenen sosyal amaçlar aşağıdaki gibi sıralanabilir;

- a) Çevreyi korumak ve iyileştirmek,
- b) İstihdamı artırmak, sosyal güvenlik için gereken fonların oluşumunu sağlamak,

³⁴ AFŞAR, Muharrem, Türkiye'de KİT'lerde Özelleştirme ve Verimlilik İlişkisi, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1999, s.19.

³⁵ ÖNDER, İzzettin, a.g.e., s.33.

³⁶ ÇETİNKAYA, Özhan, a.g.e., s.176.

- c) Yeni teknoloji ve ileri işletmecilik bilgisinin ülkeye gelmesini ilgi çekici kılmak ve yeni iş sahaları oluşturmak,
- d) Yabancı ve yerli özel kesim kuruluşları arasında ortaklıklara olanak sağlamak,
- e) Toplumda refahı ve sahipliği tabana yaymak, gelir dağılımını adil hale getirmeye hizmet etmek,
- f) Bölgesel ve kırsal kalkınmaya katkıda bulunmak.

Sonuç olarak, devletler toplum üyelerinin refah içerisinde mutlu yaşamlarından sorumludur. Eğer toplum üyeleri arasında çeşitli dengesizlikler var ise giderecek düzenlemelerin yapılması gerekir³⁷.

2.4.3. Özelleştirmenin Politik Amaçları

Politik amaçlar, özelleştirmenin demokratikleşme ile paralel olarak gelişeceğini ve bireylerin politik anlamdaki özgürlüklerinin, yalnızca özel mal sahipliği ve devletin sahipliğinin bireylere devri suretiyle gerçekleştirilebileceği savunulan amaçlardır³⁸.

Özelleştirmenin politik amaçları aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür³⁹;

- a) Devleti küçültmek, asli fonksiyonlarına döndürmek,
- b) Demokratikleşmeyi sağlamak,
- c) Birikimlerin daha büyük oranlarda hisse senetlerine yönelmesini teşvik etmek,
- d) Sendikaların siyasi güçlerini zayıflatmak,
- e) Uluslararası sermayenin ve uluslararası örgütlerin taleplerini yerine getirmek.

Bireysel özgürlüklerin öne çıktığı günümüzde ekonomik ve siyasi özgürlüklerin devletin müdahalesiyle sınırlanması rahatsız edici boyutlara ulaşmaktadır. Siyasi kurumlar, görüşlerine göre ya sonuna kadar serbest piyasa ekonomisini ve dolayısıyla özelleştirmeyi ya da tam tersisini yani kontrollü hareket edilmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Hükümetler, bir iktisadi devlet işletmesinin geliştirilmesine

³⁷ KORAY, Meryem, Sosyal Politika, Ezgi Kitapevi, Bursa, 2000, s.6.

³⁸ GÜNEY, Enver, a.g.e., s.22.

³⁹ ALPER, Yusuf, a.g.e., s.33-39.

kendilerine politik yarar sağladığı sürece sıcak bakarlar. Politik yarar ve çıkarlarına uymayan bir geliştirmeye ise, bu geliştirme şirkete yarar sağlasa bile yardımcı olmak istemezler. Şirket çalışanları iş yetenekleri ve becerilerine göre değil, politik eğilimlerine göre istihdam edilirler, işletmenin üst yönetimi iktidara yakın kişilere verilerek yetenekli ve bilgili bir üst yönetimin oluşmasının önü kesilir⁴⁰.

2.5. Özelleştirme Yöntemleri

Özelleştirme yöntemleri uygulama yoğunluğuna bakılarak dört ana başlık altında toplanabilir. Bunlar sırasıyla satış, kiralama, hakların devirleri ve diğer yöntemlerdir.

2.5.1. Özelleştirmede Satış Yöntemleri

Özelleştirme yöntemlerinden ilki satış yöntemidir. Kuruluşların aktiflerindeki mal ve hizmet üretim birimleriyle varlıklarının sahipliğinin kısmen veya tamamen bedel karşılığı devredilmesi ya da bu kuruluşların hisselerinin tamamının veya bir kısmının kuruluşların içinde bulunduğu koşullar da dikkate alınarak çeşitli satış yöntemleriyle bir bedel karşılığında devredilmesi olarak tanımlanır.⁴¹

Genellikle gerçek ve tam bir özelleştirmeden söz edilebilmesi için, özelleştirilecek kuruluşun en az % 51'lik payının devri gereklidir⁴².

Yukarıdaki açıklamadan da anlaşıldığı gibi satış yöntemi ikiye ayrılabilir.

- a) Varlık Satışı; Kuruluşların aktifindeki mal ve hizmet üretim birimleri ile varlıklarının sahipliğinin bedel karşılığında devredilmesidir.
- b) Hisse Satışı; Kuruluş hisselerinin yurt içi ve yurt dışında blok satış, halka arz, halka arzı içeren blok satış, çalışanlara satış, borsada normal veya özel emirle satış, menkul kıymetler yatırım ortaklıkları veya fonlarına satış yoluyla bedel karşılığı devri olarak tanımlanabilir.

Hisse senetlerinin tamamının veya bir kısmının borsada satılmayıp, belli kesimlerden teklif alma yoluyla satışı blok satışı ifade eder. Her şirkete ait hisseler

⁴⁰ SARIKAMIŞ, Cevat, a.g.e., s.10.

⁴¹ TANÖR, Reha, Türk Sermaye Piyasası-Halka Arz, Beta Basım A.Ş., İstanbul, 2000, s.446.

⁴² Vakıfbank, a.g.e., s.10.

halka arza uygun olmayabilir. Faaliyetlerini karlı yürütemeyen veya faaliyetlerine ara vermiş istikrarsız şirketler ile yarım kalmış tesisler ve yeniden yapılanmaya ihtiyaç duyan, öz kaynak yetersizliği içerisinde olduğundan çok miktarda nakit sermaye artışına gitmesi gereken şirketler bu yöntemle özelleştirilebilir.

Devlet sahipliğindeki kuruluşun bütün veya bir kısım hisse senedinin özel kişi veya kuruluşlara satışı halka arzdır. Özelleştirme uygulamalarında hisse senetlerinin halka arzı, halka her türlü yoldan çağrı yapılarak özelleştirilecek şirkete halkı ortak olmaya çağırmaktır⁴³. Hisse senetleri sermaye piyasalarının geliştiği ülkelerde aracı kuruluşlar, sermaye piyasalarının yetersiz geliştiği ülkelerde de bankalar eliyle veya doğrudan doğruya borsada satılır.

Kuruluşun temsili bir bedelle ya da ilgili kurullarca belirlenen bir bedelle çalışanlarına devredilmesi de bir hisse satış yöntemidir. Bu yöntemde şirketin yönetimini ve kontrolünü sağlayacak oranda şirket yöneticilerine ve çalışanlarına hisse satışı yapılır⁴⁴.

Diğer hisse satış yöntemleri uluslararası arz, borsada satış, yatırım fonlarına satış, karma satış olarak sıralanabilir.

2.5.2. Özelleştirmede Kiralama Yöntemleri

Kuruluşların aktiflerindeki varlıkların bedel karşılığında, belli süre ile kullanım hakkının verilmesi kiralama yöntemidir. Özelleştirme uygulamalarında devlet maddi değer ifade eden taşınır veya taşınmazları özel gerçek veya tüzel kişilere kiraya verebilir. Kira süresi sonunda kiraya verilen unsur devlete iade edilir⁴⁵.

Satılamayan veya satılmak istenmeyen ve girişimciler tarafından satın alınmak yerine belli bir süre yararlandıktan sonra iade edilmesi uygun görülen varlıkların bu yöntemle özelleştirilmesi sağlanır. Bu yöntemde özellikle zarar eden işletmeler, özel kesimin yönetim dinamizminden faydalanmak üzere, sahiplik devri söz konusu olmaksızın belirli süreler ile özel kesime devredilmektedir. Kiralama, özelleştirme

⁴³ Sermaye Piyasası ve Borsa Temel Bilgiler Kılavuzu, "Halka Arz", İMKB Yayınları, Anka Basımevi, İstanbul, 2001, s.551.

⁴⁴ YAŞAR, Süleyman, Türkiye'de Kullanılan Özelleştirme Yöntemlerinin Analizi, Beta Basım A.Ş., İstanbul, 2007, s.65.

⁴⁵ YAŞAR, Süleyman, a.g.e., s.55.

öncesi devlet işletmelerinin durumlarının iyileştirilmesine yönelik bir ara uygulama olarak da değerlendirilebilir. Belediyelerin, çöp toplama hizmetlerini, belediyenin sahip olduğu araçları özel kesimin kullanımına izin vererek özel kesime devretmeleri bu tür özelleştirme kapsamında değerlendirilmektedir⁴⁶.

Finansal kiralama modelinde, kiralaanın kiracının istemi üzerine ve onun seçtiği bir malı satın alarak ya da başka bir biçimde sağlayarak, ondan her türlü yararı elde edebilmesi için zilyetliğini kendisine bırakmasını ve bunun karşılığında da bir kira bedeli almasını, anlaşmanın da belli bir süreden önce feshedilememesini içeren bir sözleşme mevcuttur.

Özelleştirme uygulamaları içerisinde yapılacak kira sözleşmeleri ilgili yasalara göre yapılır. Bu uygulamaların kendine has konularının sözleşmede ayrıntılı bir şekilde düzenlenmesi gereklidir. Kiracıdan teminat alınması, kira bedelinin belirlenmesi, kira sözleşmesinin süresi, kiralananın kira sözleşmesinden sonra temlik gibi konuların açıkça belirtilmesi gerekmektedir⁴⁷.

2.5.3. Özelleştirmede Hakların Devri Yöntemleri

Kuruluşların bütün olarak veya aktiflerindeki mal ve hizmet üretim birimleri ile madenlerin, sahiplik hakkı saklı kalmak kaydıyla bedel karşılığında, belli süre ile işletilmesi hakkının verilmesi işletme hakkının devri yöntemidir. Bu yöntemde amaç devlet kuruluşları tarafından yürütülen mal ve hizmet üretim etkinliklerinin daha verimli kılınmasıdır. Üretim yapan tesisin sahipliği devredilmemekte, sadece işletilmesine, çalıştırılmasına, kullanılmasına ve bundan ticari gelir elde edilmesine olanak tanınmaktadır.

İşletme hakkı devri belli bir bedel karşılığında yapılır. Bu bedel karşılığında işletme hakkını devralan yatırımcı, kuruluşu, mal veya hizmeti işleterek kazanç sağlayacaktır. Özelleştirme idaresi, işletme hakkının devrinde belli bir bedel dışında ayrıca bu gelirden pay almayı da hedefleyebilir. İşletme hakkının devrinde kuruluşun veya malın sahipliği özelleştiren kurumda kalır, sadece işletme hakkı yatırımcıya geçer.

⁴⁶ ALPER, Yusuf, a.g.e., s.64.

⁴⁷ YASİN, Melikşah, Özelleştirmenin Hukuki Rejimi, Beta Basım A.Ş., İstanbul, 2007, s.133.

Sözleşmede belirlenen sürenin sona ermesini takiben kullanma hakkı da yine özelleştiren kuruma geçecektir. İşletme hakkı devri sözleşmesi kapsamında kamusal malların özel hukuk kişilerinin kullanımına bırakılması söz konusu olabilir. Bu durumda, bu malların niteliklerinin ve bağımlı oldukları hukuki rejimin değişmeyeceği söylenebilir⁴⁸.

Kuruluşların aktiflerindeki mal ve hizmet üretim birimleri ile varlıklarının, sahipliği ilgili kuruluşa ait olmak kaydıyla, bunlara ilişkin kullanım ve yararlanma haklarının oluşturulması, sahipliğin parasal olmayan hak (mülkiyetin gayri ayni hak tesisi) şeklinde oluşturulmasıdır. Özelleştirilecek kuruluşun mal ve hizmet birimleri kadar arsa, bina gibi varlıkları da bu yöntemin konusunu oluşturabilir. Kuruluş bu hakların kurulması durumunda, ya sahip sıfatıyla kendisine ait bulunan birtakım yetkileri kullanmamaya ya da birtakım yetkilerinin başkaları tarafından kullanılmasına razı olur. Özelleştirme programındaki kuruluşa ait fikri ve sınai haklar da varlık tanımı içinde değerlendirilip sınırlı parasal olmayan haklara konu olabilir ve özelleştirilebilir⁴⁹.

2.5.4. Özelleştirmede Diğer Yöntemler

Aşağıda özelleştirmede kullanılan diğer yöntemler sıralanmıştır;

- a) Gelir ortaklığı modelinde özel kesime devredilen hizmetlerden devlet de geliri paylaşmaya devam eder. Bu yöntemde, devredilen hizmetten aynı zamanda özelleştiren kurumun da gelir alacak olması onu çekici kılmaktadır,
- b) Yap-işlet-devret modeli, yüksek maliyetli ya da ileri teknoloji gerektiren altyapı yatırımlarının ya da hizmetlerin, sermaye şirketleri veya yabancı şirketlere yaptırılmasını daha sonra da onlar tarafından işletilmesini ve en sonunda devlete iade edilmesini ifade eder⁵⁰. Değişik uygulaması olan yap-işlet modelinde belli bir işletme döneminden sonra devlete devir mecburiyeti yoktur,
- c) Devletin elindeki finansal yapısı iyice bozulmuş, kapatılması uygun olmayan, bedelli satışında alıcısı olmayan kuruluşların devlete olan finansal yüklerinden kurtulmak için bedelsiz olarak devredilmesi hibe modeli olarak kullanılmaktadır,

⁴⁸ YASİN, Melikşah, a.g.e., s.137.

⁴⁹ YASİN, Melikşah, a.g.e., s. 143.

⁵⁰ TANÖR, Reha, a.g.e., s.451.

- d) Kuruluşun sahipliğinin işletme sahibinde kalması kaydıyla yönetiminin bedel karşılığında özel kesime devredilmesi de bir yöntemdir. Bu yöntemin başarılı olması halinde, yönetim devri ile ilgili sözleşmenin sonunda kısmen veya tamamen sahiplik devrine olanak veren özelleştirme olabilmektedir⁵¹,
- e) Yasal ve kurumsal serbestleştirme yöntemi devlet ekonomisinin sınırlarını daraltmaya ve tüm ayrıcalıklarını kaldırmaya yönelik bir iktisat politikası aracı olarak ta görülmektedir. Özelleştirmeyi savunanlar ve Dünya Bankası ve IMF gibi kuruluşlar bu yöntemi desteklemekte ve ekonomide etkinliğin sağlanmasında ön koşullardan biri olarak görmektedirler,
- f) Literatürde pek geçmemekle birlikte halkın yararına olacak yatırımlarda özel kesimin de dahil edilmesiyle, ortak edilmesiyle verimliliğin yüksek olmasının sağlanması ve halkın da bundan yarar görmesi sağlanması olasıdır. İş ortaklığı yönteminin başarılı olabilmesi için devletin fazla etkin olmaması, sık sık sermaye artışına giderek devletin kaynaklarının ucuz finansman kaynağı olarak kullanılmasına olanak verilmemesi ve denetimlerin en iyi şekilde yaptırılması gerekmektedir.

Yukarıda sayılan yöntemler dışında bir takım çabalarla özelleştirmenin amaçlarına hizmet eden yöntemlerde sayılabilmektedir. Bunlar devlet harcamalarının azaltılması, özel kesimin teşvik edilmesi, tasfiye, birleşme ve devir, tüketiciye yardım ve gönüllü organizasyonlar kurulması olabilir⁵².

2.6. Özelleştirmenin İlkeleri

Özelleştirme, yapıldığı ülkede amacına ulaşmayı sağlayacak ve yaşanan deneyimlerle genel kabul görmüş duruma gelen bir takım ilkelerle hareket edilmesi durumunda istenen sonuçlara daha fazla yaklaşabilmektedir. Özelleştirmenin genel kabul görmüş ilkeleri finansal, sosyal ve stratejik açıdan olmak üzere üç başlık altında toplanabilir.

2.6.1. Özelleştirmenin Finansal Açıdan İlkeleri

Özelleştirmenin finansal açıdan ilkeleri aşağıdaki gibi sıralanabilir;

- a) Özelleştirme, özelleşecek kuruluşun gerçek piyasa değeri üzerinden yapılmalıdır. Aksi durumda birtakım kesimlere haksız kaynak aktarımı söz konusu olabilir. Bir kuruluşun gerçek değerini belirlemek çok hassas ve sıkı çalışma isteyen bir konudur. Değer yüksek belirlenmişse alıcı

⁵¹ ALPER, Yusuf, a.g.e., s.63.

⁵² Vakıfbank, a.g.e., s.14.

bulunamayabilir. Düşük belirlenmişse de devlet zarar edecektir, bu durumu doğru sonuçlandırmak için değerlemenin uluslararası kabul görmüş kuruluşlarca yapılması kabul görmüştür,

- b) Özelleştirme uygulamalarından elde edilecek gelirlerin genel bütçe harcama ve yatırımlarında kullanılmaması genel kabul görmüştür. Türkiye’de yasayla özleştirmeden elde edilecek gelirlerin, genel bütçe harcama ve yatırımlarında kullanılması engellenmiştir. Özelleştirme gelirleri bir fon hesabında toplanarak özelleştirme kapsamındaki kuruluşlar için, özelleştirme uygulamaları için çıkarılan bono ve tahvil ödemelerine, hazineye ve hazine bünyesindeki Kamu Ortaklığı Fonuna aktarılır⁵³,
- c) Özelleştirmede öncelikle ülke menfaatleri ön planda tutulmalıdır. Özelleştirmenin uzun ömürlü olması ve kamuoyunda desteklenmesi için dış baskı olmadan, ülkenin ekonomik koşullarına göre yapılması gerekir,
- d) Kuruluşların özelliklerine ve içinde buldukları koşullara göre özelleştirme yöntemlerinin belirlenmesi gerekir. Özelleştirme yöntemi, özelleştirilecek kuruluşun hukuki düzenlemeler ve kuruluşun içinde bulunduğu koşullar dikkate alınarak yapılmalıdır,
- e) Özelleştirme uygulamasının uzun bir süreç olması nedeniyle özelleştirilecek kuruluşun hazırlık aşamasından ve kuruluşun finansal, iktisadi ve hukuki durumu gözden geçirilip özelleştirmeye hazır hale getirilmesinden sonra özelleştirme işlemine karar vermek gerekir. Yasalarla belirlenen özelleştirme yöntemlerinden biri veya bir kaç seçilebilir ama uygulanacak olan yöntem veya yöntemler, özelleşecek kuruluş açısından en uygun, ekonomik açıdan en karlı olması gereklidir,
- f) Özelleştirme yapılırken, oluşabilecek tekелci bir yapının olumsuz etkilerinin önlenmesi gereklidir. Rekabetin sağlıklı olmasının sağlanması önemlidir ve özelleştirmenin ana hedeflerinden biri, tekел niteliğindeki devlet işletmeciliğinin sona erdirilmesi veya devlet işletmeleri lehine olan ayrıcalıkların giderilmesi suretiyle piyasalarda rekabetin sağlanmasıdır⁵⁴,
- g) Özelleştirme işlemlerinin değer saptaması da dahil açıklık içinde yürütülmesi gereklidir. Piyasa ekonomisinin etkinliği, tam rekabet koşullarının varlığına bağlıdır. Tekelleşme ya da kartelleşmeye olanak veren ortamlarda piyasa ekonomisi etkinliğini yitirir. Özelleştirme uygulamalarında işlemler sırasında yatırımcı işletmelerin arasında rekabet ortamının sağlanması ve özelleştirme sonucunda piyasalarda rekabet ortamının olumlu etkilenmesinin sağlanması açısından rekabet tanımı önemlidir. Bu nedenle özelleştirme işlemleri açıklık içinde yürütülmeli, uygulamaların tüm yerli ve yabancı yatırımcılara etkili araçlarla duyurulmalı, yatırımcıların eşit koşullar altında bulunması sağlanmalıdır.

⁵³ BAYTAN, İlhan, Özelleştirme, TRT Basım Yayın Müdürlüğü, Ankara, 1999, s.116.

⁵⁴ VURAL, Oktay, “ Özelleştirme ve Rekabet”, Özelleştirme Sempozyumu, Dokuz Eylül Üniversitesi- Celal Bayar Üniversitesi, Manisa, 1994, s.217.

2.6.2. Özelleştirmenin Sosyal Açıdan İlkeleri

Özelleştirme tarafsız ve çoğunluğun uzlaşmasıyla ele alınmalıdır. İktidardaki ya da özelleştirmeyi yapmayı planlayan partilerin görüşleri ne olursa olsun özelleştirmede hemen herkesin ortak noktada birleşeceği bir görüş birliği sağlanmalıdır. Özelleştirmenin sonuçlarının ondan yarar görmesi düşünülen ülkede yaşayan insanların lehine sonuçlar vermesi ve bu durumda devletin ülkede yaşayanların sosyal olarak zarar görmesini engellemesi gerekmektedir.

Bu açıdan özelleştirmenin sosyal açıdan ilkeleri aşağıdaki gibi sıralanmaktadır;

- a) Temel mal ve hizmet üreten KİT'lerin özelleştirilmesinde tüketiciyi koruma tedbirlerinin ciddiyetle alınması gerekir. Özelleştirme sonucunda fiyatları artması veya ürün kalitesi bozulması gibi durumlar ortaya çıkabilir. Bu yüzden özelleşen işletmelerde kalite, fiyat, sürekli mal sunumu, diğer standart ve ölçekler için gerekli tedbirler düşünülebilir,
- b) Özelleştirme sonucunda kuruluşu devir alanların maliyet düşürmek amacıyla çalışanları herhangi bir sosyal destek olmadan işten çıkarmasını engellemek için devlet tarafından gerekli tedbirler alınmalı, işsizliğe yol açılmamalıdır.

Özelleştirmeden dolayı kuruluşu devir alan yatırımcının verimli çalışma programı içerisinde mevcut çalışanlardan bir kısmının iş sözleşmesini sonlandırması ve bunun sonucunda işsizlik oranlarının artması sosyal devlet anlayışına ters düşmektedir. Bu nedenle özelleştirmenin en önemli sonuçlarından olan işsizlik, hükümetleri zor duruma sokabilmekte ve özelleştirmeye karşı alınan tavırların asıl nedenlerinden biri olarak karşılırlarına çıkmaktadır. Bu konuda çeşitli çalışmalar yapılmakta, sosyal destek projeleri ve başka yollarla işsiz kalanlara yeni iş alanları sağlanmaya çalışılmaktadır.

İş kaybına uğrayan çalışanlara yeni iş bulmalarında yardımcı olmak, yeni beceriler kazanmasını sağlamak, geçici olarak sosyal projelerde değerlendirilmeleri, küçük ölçekli iş kurma konusunda destek olmak devletin görevidir ve bu konuda çalışmalar yapılmaktadır⁵⁵.

⁵⁵ YASİN, Melikşah, a.g.e., s.71.

Türkiye’de yapılan özelleştirmelere yön göstermek amacıyla hazırlanan 4046 sayılı Özelleştirme Yasası’nın⁵⁶ 2. maddesinde özelleştirme sonucunda oluşabilecek işsizliğin ortadan kaldırılması ve doğabilecek istihdam azalmaları ile ilgili olarak mevcut yasalarda ve/veya toplu iş sözleşmelerinde öngörülen tazminatlara ek olarak “İş Kaybı Tazminatı” verilmesi kararlaştırılmıştır. Burada amaç işsizliğin artmasının önlenmesidir.

2.6.3. Özelleştirmenin Stratejik Açıdan İlkeleri

Özelleştirme yapıldığı ekonomiye etkileri nedeniyle stratejik açıdan ele alınmalı ve iktisadi etkileri ile sosyal etkilerinin sağlıklı sonuca ulaşabilmesi açısından bunun önemi göz ardı edilmemelidir. Bu nedenle ilk öne çıkan stratejik konu tanımı, fonksiyonu, etkileri ve konumu bakımından toplum için hayati öneme sahip olan konuları oluşturmaktadır. İkinci olarak karşımıza çıkan stratejik kuruluş tanımı ise bir toplumun hayati konularda faaliyet gösteren kuruluşlarını ifade etmektedir. Diğer bir ifade ile ekonomik, jeopolitik açıdan devletin üstün çıkarları ile doğrudan ilgili olan, işlememesi veya kötü işlemesi durumunda devletin zor durumda kalabileceği faaliyetlerin stratejik faaliyetler olduğu söylenebilir⁵⁷.

Stratejik açıdan ilkeler aşağıdaki gibi sıralanabilir;

- a) Özelleştirme öncesi hazırlıklar çok iyi yapılmalıdır. İşin uzmanlarına konu incelenmeli ve çıkan sonucun olumlu olması halinde özelleştirmenin zamanı, değerlendirmenin hangi esas ve ölçütlere göre yapılacağı, ödemenin hangi şekilde yapılacağı alıcıların koşulları gibi konular iyice incelenmelidir,
- b) Tekel durumunda bulunan KİT’lerin tekelin sürdürülmesine olanak sağlayacak şekilde özel kesimin eline geçmesi engellenmelidir. Çünkü kamu kesiminde temel amaç toplumsal yarar sağlamak olduğu halde özel kesimin amacı kar etmektir. Tekelin özel kesim eliyle sürdürülmesi bu bakımdan sosyal ve ekonomik sakıncalara yol açabilir,
- c) Sahipliğin yaygınlığının yanı sıra, yönetim sorumluluk ve yetkilerini üstlenebilecek ortak grubunun temini yani en uygun yatırımcının seçimi özelleştirmenin başarılı olması açısından önemli konulardan biridir,

⁵⁶ Resmi Gazete, Tarih: 22 Kasım 1994, Numarası: 22124.

⁵⁷ BAYTAN, İlhan, a.g.e., s.121.

- d) Halka sunulan hizmet niteliği taşıyan mal ve hizmet üretim birimlerinin özelleştirilmesinde, özelleştirme ihalesini kazanan şirketin aynı zamanda görev sorumluluğuna da sahip olması gerekir. Bu nedenle, ihalelere katılanlardan, bu sorumluluğu yerine getirebileceklerini gösteren objektif ölçütler aranır ve ön yeterlilik incelemesi yapılabilir⁵⁸.
- e) Stratejik konularda devletin sahip olacağı ayrıcalıklı hisse oluşturulması gereklidir. Ayrıcalıklı hisse, altın hisse⁵⁹ olarak ta ifade edilebilir, devlete ayrıcalıklı sahiplik hakkı verir. Diğer deyişle, devlet veya devlet temsilcilerine özel haklar tanyacak nitelikteki hisselerdir.
- f) Doğal kaynaklar, belli bir süre için sadece işletme hakkının verilmesi suretiyle özelleştirilmeli yani doğal kaynakların sahipliği devredilmemelidir,
- g) Özelleştirme uygulamalarında, milli güvenlik ve halk yararının gerektirdiği durumlar hariç, devlet kurum ve kuruluşları ile mahalli idarelere devir yapılmamalıdır. Özelleştirmenin en önemli amaçlarından biri de devletin ekonomideki faaliyetlerini sınırlandırmak ve devletin sahipliğindeki malların özel kesime devredilmesidir. Özelleştirme kapsamına alınan kuruluşların, başka devlet kuruluşlarına devri özelleştirme olmayıp, kurumlar arası mal devridir. Özelleştirme kapsamındaki mallar yalnızca, milli güvenliğin gerektirdiği ve halkın yararının gerektirdiği durumlarda diğer devlet kuruluşlarına veya mahalli idarelere devredilebilir⁶⁰:

Özelleştirme kapsamındaki bir kuruluşa ait varlıkların, özelleştirme kapsamındaki diğer kuruluşlara devrine de yasal bir engel bulunmamaktadır. Devredilen varlığın, devralan kuruluşun değerini artırması, devredilen kuruluşun ihtiyaç duyması gibi nedenlerle devir yapılması gerekebilir.

⁵⁸ YASİN, Melikşah, a.g.e., s.72.

⁵⁹ Ayrıcalıklı bir hisse olan altın hisse uygulaması, devlet şirketlerinde devlete ait payların veya devlet varlıklarının yönetiminin tamamen devlet kontrolünden çıkıp, özel sektöre devredilmesi halinde dahi devlete karışma hakkı vermektedir.

⁶⁰ YASİN, Melikşah, a.g.e., s.58.

3.ÜLKELERE GÖRE ÖZELLEŞTİRME ÖRNEKLERİ

3.1. Genel Açıklama

Teknolojik gelişmelerin 1980’li yıllardan itibaren hız kazanmasıyla, dünyanın ekonomik ve siyasi görünümü de hızlı bir değişim sürecine girmiştir. Bu sürece, küreselleşme, demokratikleşme ve özelleştirme sözcükleri damgalarını vurmuştur. Ekonomik ve siyasal nedenlerle 1980’li yıllara kadar hemen bütün ülkelerde kamulaştırmaların yanında, ayrı ayrı uygulamalar olarak özelleştirmeler de söz konusu olurken, 1980’li yıllardan bu yana özelleştirme, gerek gelişmiş, gerekse azgelişmiş ülkelerin gündemindeki en önemli konu haline gelmiş, devletin borçlanma gereğinin azaltılmasından, demokratikleşmeye kadar birçok sorunun çözümü bu kelimeye bağlanmıştır.

Özelleştirmeye ilişkin örnekler önce genel olarak dünyadaki uygulamalar, bir takım ülke uygulamaları ve son olarak ta Türkiye’deki uygulamalar incelenerek anlatılacaktır.

3.2. Dünyada Özelleştirmeye İlişkin Örnekler

Devletin ekonomi içindeki ağırlığının artması ve buna bağlı olarak kamu maliyesinin de ayrı bir disiplin olarak gelişmesi 1929 yılındaki büyük kriz sonrası yıllara denk gelmektedir. 1929 büyük ekonomik kriz döneminde krizi atlattık ve ekonomiyi yeniden canlandırmak için o güne kadar yaygın anlayış olan klasik iktisat sorgulanmış ve Keynesyen yaklaşım finansal politika olarak kullanılmaya başlanmış, bu politikalar doğrultusunda, devletin iktisadi yaşamdaki rolü ve ağırlığı artmıştır⁶¹.

Devletin bu dönemde artan biçimde iktisadi yaşama girmesinde yaşanan iki büyük dünya savaşının da etkisi olmuştur. II. Dünya Savaşı sonrası dönemde devletin ekonomik yaşamdaki rolünü arttıran diğer bir etki de değişen devlet anlayışıdır. Savaş sonrası insan hakları konusundaki gelişmeler, ABD Başkanı Franklin Delano Roosevelt’in yoksulluktan kurtulma özgürlüğünü de kapsayan ünlü 4 özgürlük mesajı,

⁶¹ ÖZTÜRK, Nursel, Özelleştirme Ders Notları, T.C. Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu, www.ceterisparibus.net/turkiye/guncel.htm, (02 Ocak 2010), s.1.

savaş sonrası kurulacak yeni düzenin hedefleri arasında, insanın temel özgürlükleri ile birlikte ekonomik ilerleme ve sosyal güvenlik yönünde gelişme dileğinin de yer alması, ikinci kuşak insan hakları diye tanımlanan ekonomik ve sosyal hakların Birleşmiş Milletler bildiri ve sözleşmelerinde, devamında ülkelerin anayasalarında yer alması sosyal devlet anlayışını gündeme getirmiştir.

1950 ve 1970 yılları arasındaki dönemde batılı ülkeler iktisadi büyüme ve gelişme açısından en parlak yıllarını yaşamışlar, bu ekonomik gelişme, sosyal devlet anlayışının yaşama geçirilişinin maddi olanaklarını sağlamıştır. Bu süreçte, Asya ve Afrika'da klasik sömürgeciliğin ayıklanmasıyla oluşan yeni ulus devletler ile diğer gelişmekte olan ülkelerin, hızlı kalkınma isteklerini ve ulusalcı yaklaşımları, dönemin devletçi iktisat politikalarıyla çakışmış, söz konusu ülkelerin tamamına yakınında “kalkınma iktisadı” kuramları içerisinde “ithal ikameci sanayileşme” stratejisi başlatılmıştır. 1970’li yılların ortalarına kadar devam eden bu süreçte, özellikle gelişmekte olan ülkelere, KİT’ler kalkınma politikalarının uygulanmasında önemli bir araç olarak kullanılmış, bu ülkelere gelişmiş ülkelere teknoloji aktarmaları ve sermaye hareketleri ağırlıklı olarak KİT’ler üzerinden gerçekleştirilmiştir. Böylece KİT’lerin ürettiği katma değer GSYİH’daki payı 1980’li yılların başında, sahra altı Afrika ülkelerinde % 17, Latin Amerika ülkelerinde % 12 Asya’da ortalama % 15 gibi büyüklüklere ulaşmıştır⁶².

1970’li yıllardan itibaren ortaya çıkan kriz, gelişmiş ülkelere kar oranlarında ve milli gelirin büyüme hızında düşüşle birlikte, artan enflasyon ve işsizlik oranlarıyla kendisini göstermiştir. Bu süreçte, petrol fiyatlarındaki yüksek oranlı artışların çakışması, gelişmekte olan ülkelerin ithal ikameci sanayileşme stratejisinin yapısal çelişkilerinden ve uygulama biçiminden doğan sorunları arttırmış, ortaya çıkan ödemeler bilançosu dengesizlikleri ve üretim darboğazları, gelişmiş ülkelere yoğun kredi akışı ile aşılmıştır. Sanayileşmiş ülkelerdeki daralma nedeniyle biriken atıl fonların, gelişmekte olan ülkelere düşük, fakat değişken faizli krediler şeklinde akması, bu ülkelerin 1980’li yıllarda girdiği borç krizine ve Dünya Bankası ile İMF

⁶² ÖZTÜRK, Nursel, a.g.e., s.2.

yönlendirmelerinde yapısal dönüşüm politikalarına giden sürecin başlangıcını oluşturmuştur.

Özelleştirme bu düşünce akımlarının ileri sürdüğü görüşlerin hayata geçirilmesini sağlamak için kullanılan bir iktisat politikası aracı olarak gündeme gelmiştir. Neoliberal politikaların makro ekonomik boyutu, devlet kararlarının ekonomi üzerindeki etkisinin en aza indirilmesini öngörmektedir. Mikro ekonomik boyutu ise özelleştirme, serbestleştirme, vergi, istihdam ve sanayi politikalarını içermektedir.

Dünyada bu gelişmelerle başlayan özelleştirme süreci günümüze kadar ülkelerde farklı yaklaşımlarla ama sonuçta aynı hedeflerle devam ederek gelmiştir. 1970’li yıllarda yaşanan krize çözüm olarak ortaya çıkan serbestleşme politikalarının, devletin ekonomideki yerinin küçültülmesini hedefleyen programlarının özünü, devlet sahipliğinde bulunan kuruluşların özelleştirilmesi oluşturmuştur.

Özelleştirme, 1980’li yıllardan itibaren gelişmişlik derecelerine bağlı olmaksızın, 60’dan fazla ülkede uygulanmış, IMF ve Dünya Bankası kredi verme koşullarını, ülkede piyasa ekonomisi kurallarının geçerli olması için gerekli idari düzenlemelerin yapılmasına, devlet girişimciliğinin alanının daraltılmasına yönelik önlemlerin uygulamaya konulmasına bağlamışlardır. Gerçekleştirilen ve Dünya Bankası tarafından desteklenen özelleştirme uygulamaları, her programın özel koşullar dikkate alınarak uygulanması gerektiğini, başarının, hükümetlerin bu konudaki kararlılıklarına, alıcının yönetim kapasitelerine, ülkede özel kesimin gelişmişlik düzeyine bağlı olduğunu göstermiştir⁶³.

Avrupa Birliği’nde özelleştirme süreci, kamuya ait bankalar ve imalat kesimi özelleştirilmesi, mal ve hizmetlerin özelleştirilmesi ve sağlık, sosyal güvenlik ve eğitim kesimlerinin özelleştirilmesi olarak üç aşamalı planlanmıştır.

3.2.1. İngiltere’de Özelleştirme

1980’li yıllarında özelleştirme uygulamaları yoğun olarak ilk kez İngiltere, Şili, Arjantin ve Meksika’da uygulamaya konulmuştur. Batılı sanayileşmiş ülkeler arasında

⁶³ World Bank, Operations Evaluation Department, www.horizon.documentation.ird.fr/exl-doc/pleins_textes/pleins_textes_7/carton01/24269.pdf, (04 Aralık 2009), s.82.

özelleştirme programını ilk başlatan ülke İngiltere olduğundan Avrupa'dan bağımsız olarak tek başına incelemek gerekmektedir. Diğer üç ülkede özelleştirme esas olarak dış borç ödemelerine ve artan bütçe açıklarına yönelik bir önlem olarak gündeme gelirken, İngiltere'de özelleştirmenin başlıca amacı, ekonomide rekabet kurallarına işlerlik kazandırılması, devletteki savurganlığın önlenmesi, tüketicinin korunması gibi çok sayıda fonksiyonu yerine getirmek olmuştur⁶⁴.

İngiltere'de özelleştirmenin tercih edilmesinin diğer nedeni de, 1970'lerde devletleştirilen kesimlerdeki şirketlere yapılan yersiz hükümet müdahaleleri ve sendikaların aşırı ücret baskısı, devlet şirketlerinin çok düşük karlar ile çalışmasına yol açması olmuştur⁶⁵.

İngiltere'de KİT'ler statik piyasa başarısızlıklarından yani tekel ve tekel haksız gelirlerinin bölüştürülmesi sorunundan kaynaklanan nedenlerle kurulmuşlardır⁶⁶.

Özelleştirmeye yönelik yoğun tartışmalar 1979 yılı seçim döneminde başlamış ve Muhafazakar Partinin seçim bildirgesinin en önemli bölümü bu konuya ayrılmıştır. Britanya halkının, İşçi Partisi'nin millileştirme planlarına ciddi bir biçimde karşı çıktığı, buna rağmen, konut, bankacılık, sigorta, ilaç sanayi ve ulaşım kesimlerinde çalışan işletmelerin millileştirilmesinin devam ettirildiği, bu millileştirilmelerin giderek hem yoksullaşmaya hem de özgürlüklerin azalmasına yol açacağı yönündeki iddialara karşın muhafazakar iktidarın bütün bu kesimleri özelleştireceği bildirilmiştir⁶⁷.

İngiltere'de kamu kesimine ait işletmelerin karlılıklarında 1965 yılından beri görülen ve devamlılık gösteren düşme eğiliminin, özellikle 1970'lerin başından itibaren hızlanma eğilimi göstermesi özelleştirme konusundaki gelişmelerin başlangıcını oluşturmuştur.

⁶⁴ ÖZTÜRK, Nursel, a.g.e., s.9.

⁶⁵ KARLUK, Rıdvan, a.g.e., s.1254.

⁶⁶ AKALIN, Güneri, Özelleştirme Tartışmaları, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1994, s.163.

⁶⁷ SAYER, Günay, "Kamu İşletmelerinin Özelleştirilmesi - Britanya Örneği", Ankara Üniversitesi Dergisi, Yıl: 8, Sayı: 88, Haziran 1986, s.45.

Bununla birlikte, İngiltere'deki muhafazakar partinin özelleştirme düşüncesi başlıca şu gerekçelere dayanmıştır⁶⁸:

- a) Kamu kesimi borçlanma ihtiyacını azaltarak para sunumunu kontrol altında tutmak ve böylece enflasyon oranını düşürmek,
- b) KİT'lerin tekel durumunu kaldırmak ve serbest rekabet ortamında faaliyet göstermelerini sağlayarak ekonomideki rekabeti ve verimliliği artırmak,
- c) Halkın daha büyük bir kesiminin birikimlerini hisse senetlerine yönelterek sermaye sahipliğini tabana yaymak,
- d) Borçlanma ve vergi gelirlerine alternatif olabilecek yeni bir gelir kalemi oluşturmak.

Muhafazakar Parti iktidara gelince, seçim öncesinde vaat ettiklerinden daha fazlasını yapmıştır. Kamu kesiminin elindeki dev şirketlerin büyük kısmı özel kesime devredilmiştir. 1991 yılı başı itibariyle, kamu kesiminin yarıdan fazlası özelleştirilmiş, 650 bin işçi kesim değiştirmiş, 1 milyon 250 bin belediye konutu satılmış ve 9 milyon insan özelleştirilen şirketlerin hisse senedine sahip olmuştur.

İngiltere'nin başlattığı büyük çaplı özelleştirme girişimi, diğer ülkelere imrenilecek hale gelmiştir. Yaklaşık on yıl gibi bir zaman diliminde, devletin ekonomideki varlığını yarıdan daha aza indirmek ve hazineye de küçümsenemeyecek bir gelir yaratmak gerçek bir başarı kabul edilmiştir. Ancak, hükümetin hedeflediği özelleştirmenin amaçlarını yakalayabildiği konusunda da şüpheler bulunmaktadır. Özelleştirilen şirketlerin finansal açıdan daha iyi bir performansa sahip oldukları, kârlılık düzeylerinin arttığı ve sermayenin tabana yayılmasında belirgin bir aşama kaydedildiği gibi olumlu belirlemelerin yanında karşıt düşünceler de bulunmaktadır⁶⁹.

Buna göre, özelleştirilen kuruluşların gerçek anlamda rekabete açılmasının sağlayamadığı, kârlılık durumlarındaki iyileşmelerin özelleştirmeden kaynaklanmadığı, özelleştirmelerin sadece hazineye gelir sağlamak amacıyla yapıldığı, pay senetleri satışı yoluyla gerçekleştirilmek istenilen sermaye sahipliğinin tabana yayılma düşüncesinin gerçekleşmediği belirtilmektedir.

⁶⁸ DURAN, Mahmut, "İngiltere'de Kit'ler ve Özelleştirme Uygulamaları", Banka ve Ekonomik Yorumlar, Yıl: 22, Sayı: 3, Mart 1985, s.47.

⁶⁹ KILCI, Metin, "KİT'lerin Özelleştirilmesi ve Türkiye Uygulaması", DPT Uzmanlık Tezi, DPT Yayınları, Yayın No: 2340, Ankara, 1994, s.53.

British Aerospace'deki 158.000 paydaşın sonunda azaldığı ve 143 pay sahibinin şirketin devlet dışındaki sermayesinin % 63'üne sahip olduğu, yalnız karlı durumlardaki şirketlerin özelleştirildiği, etkinlik ve verimliliğin de olumlu mevcut durumdan kaynaklandığı ve gaz, telefon, su, havayolları gibi kesimlerde rekabet getirilmediği için etkinlik ve verimliliğin sınınamadığı anlatılmaktadır. Özelleştirilen şirketlerin hemen fiyat yükseltmelerine gitmeleri ise, tüketiciler tarafından eleştiri konusu olmuştur⁷⁰.

Aşağıdaki tabloda İngiltere'de yapılan özelleştirmelerin sektörlere göre dağılımı yıllara göre görülmektedir.

Tablo 0-1 : İngiltere'de Sektörlere Göre Özelleştirme Gelirleri (1977-2008)

Sektör	1977-2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	Toplam	%
İnşaat	24									24	0,0
Finans ve Emlak	486								1.106	1.592	1,2
İmalat	9.321						6.041			15.362	11,4
Doğal kaynaklar	227									227	0,2
Petrol Endüstrisi	17.004									17.004	12,7
Halkla İlişkiler	234						47			281	0,2
Hizmet Sektörü	3.823		11	236					600	4.669	3,5
İletişim	25.776					304			48	26.128	19,5
Ticaret	88									88	0,1
Taşıma	8.879	1.426		5.543	50			117	33	16.048	12,0
Diğer	48.134	12						4.629		52.775	39,3
Toplam (Milyon \$)	113.996	1.438	11	5.779	50	304	6.088	4.746	1.787	134.199	100

Kaynak: <http://www.privatizationbarometer.net/database.php>.

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, İngiltere'de özelleştirme gelirlerinin % 19,5'sini iletişim sektörünün özelleştirilmesinden ve 2000 yılı öncesinde sağlanmıştır. Taşıma özelleştirmelerinden gelirin % 12'i 16 milyar \$ olarak sağlanmıştır. İmalat sanayi özelleştirmelerinden ise gelirin % 11,4'ü, 15.3 milyar \$ olarak elde edilmiştir.

Asıl büyük payı gelirin % 39,3'ünü oluşturan İngilizce utilities olarak adlandırılan elektrik, su gibi kamu kuruluşlarının özelleştirmesi oluşturmaktadır.

⁷⁰ UYANIK, Sırrı, "İngiltere'de Özelleştirme: Metotlar, Hedefler ve Sonuçları", Türk İdare Dergisi, Sayı: 399, Haziran, 1993, s. 227.

İngiltere’de gerçekleştirilen özelleştirmeler diğer ülkelerle karşılaştırıldığında başarıyla uygulanmış, hisselerin tabana yayılması konusunda büyük oranda başarılı olunmuş, belediye hizmetlerinin özelleştirilmesiyle büyük birikimler sağlanmıştır⁷¹.

İngiltere özelleştirme uygulamalarında şirket hisselerinin devletçe istenmeyen kişi ve kuruluşların eline geçmesini güvenlik nedeniyle önlemek veya şirketin özelleştirme sürecinde şirket yönetiminin özel kesime uyum sağlaması için fırsat tanımak amaçlarıyla altın hisse uygulamasına gidilmiştir.

Yine özelleştirme uygulamaları sonucunda şirket sahipliğinin çeşitli nedenlerle istenmeyen kişi ya da gruplara geçmesini önlemek için altın hisse uygulaması dışında yollar da izlenmiş, örneğin British Airways’in özelleştirilmesinde altın hissenin yanı sıra İngiliz vatandaşlarının blok olarak % 15, yabancıların ise % 25’ten fazla hisseye sahip olmaları sınırlandırılmıştır.

Özelleştirme uygulamalarının en yaygın olduğu düşünülen İngiltere’de, yapılan bir araştırmaya göre⁷²;

- a) Özelleştirilen tüm kamu kuruluşlarında verimliliğin, karlılığın arttığı görülmemiştir,
- b) Özelleştirme daha çok, kamu kesimi borçlanma gereksinimini azaltmaya yardımcı olmuştur,
- c) Telefon, gaz ve hava meydanlarının özelleştirilmesiyle birlikte getirilen düzenlemelerin yetersiz olduğu, tekelci yapıların rekabete açılması ve tekelci fiyatların kontrolüne yönelik önlemlerin alınmadığı,
- d) Halka arz yöntemlerinde giderlerin daha çok olduğu,
- e) Sahipliğin tabana yayılması konusunda hisse sahipliliğinin giderek azaldığı, el değiştirme oranının yüksek olduğu,
- f) Özelleştirilen kuruluşlarda çok düşük değerlendirmeler ile hazinenin ve kamunun zarara uğratıldığı, istihdamda % 50’lerin üzerinde daralmalar görüldüğü eleştirilen konular arasına girmiştir.

⁷¹ ATASOY, Veyssel, Türkiye’de Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Özelleştirme Sorunu, Nurol Matbaacılık, Ankara, 1993, s.35.

⁷² Petrol-İş Sendikası, “Özelleştirme ve Türkiye”, Ankara, 2005, www.petrol-is.org.tr/Web_Arastirma, (11 Mart 2010), s. 1.

3.2.2. Fransa'da Özelleştirme

1979 petrol şokundan sonra bir çok diğer Batı Avrupa ülkesi gibi Fransa'da da ekonomi bunalımlı bir döneme girmiştir. Mauroy Başbakanlığındaki sosyalist hükümet döneminde fiyat ve ücretler geçici olarak dondurulmakla birlikte, tam anlamıyla bir istikrar politikası uygulanamamıştır. Bütçeden millileştirilmiş şirketlere yapılacak kaynak aktarımı kısıtlı kalmıştır. Bütçe olanaklarının zorlanıyor olması millileştirmeyi gerçekleştirenler arasında farklı düşüncelerin doğmasına yol açmıştır. 1985 yılına gelindiğinde, artık özelleştirmeden yana olanlar çoğunluğa ulaşmışlardır. Chirac, Mart-1986 seçimlerinden sonra başbakan olarak hükümet programını parlamentoya sunarken, özelleştirme konusundaki hedeflerini de açıkça ortaya koymuştur. Hükümetin bu konudaki iradesini ortaya koymasıyla, toplam değeri 150 ila 300 milyar Fransız Frangı arasında tahmin edilen ve 800 bin işçinin çalıştığı 65 adet devlet kuruluşunun hisselerinin satışı kararlaştırılmıştır⁷³.

Bunların arasında, belli başlı büyük bankalar, sigorta şirketleri, finansal holdingler grubu ve endüstriyel alanda faaliyette bulunan sanayi grubunda olan kuruluşlar bulunmaktadır. Söz konusu plan içerisinde Ekim 1986 başından 1987 yılının sonuna kadar geçen dönemde uygulamalarda önemli yol alınmış ve buradan 4 milyar \$ gelir elde edilmiştir⁷⁴.

Daha sonra özelleştirme programı askıya alınmış ve 19 Temmuz 1993 tarihli yasanın çıkarılmasıyla özelleştirme faaliyetleri tekrar önem kazanmıştır. Özelleştirme işlemlerinin askıya alınmasında 1987 sonlarında yaşanan ve Fransa'yı da etkileyen dünya borsa krizi önemli rol oynamıştır.

Fransa'da özelleştirmenin yoğun ve kapsamlı bir şekilde yapıldığı 1986 ve 1987 yıllarında üç özel amacı vardı. Bunlar, özelleştirilen devlet şirketlerinin ekonomik ve finansal açıdan etkinliği sağlamak, özelleştirilen şirketlerin bütçeye olan aşırı ağır ve sürekli yüklerini gidermek ve Fransız sermaye piyasasını geliştirmektir. Böylelikle

⁷³ SARISU, Ayhan, Dünyada ve Türkiye'de Özelleştirme, Genel Bir Değerlendirme, Kasım 2003, http://www.geocities.com/ceteris_paribus_tr/a_sarisu.doc, (20 Kasım 2009), s.3.

⁷⁴ İNAĞ, Nihal, "Fransa'da Özelleştirme", TCMB Araştırma Genel Müdürlüğü, Tartışma Tebliği No: 9627, Ankara, 1996, <http://www.tcmb.gov.tr/research/discus/9627tur.pdf>, (11 Eylül 2009), s.257.

Aralık 1986'dan sonra hisse senetleri Paris Borsa'sında satışa sunulan şirketler, ülkenin Gayri Safi Milli Hasılasının (GSMH) % 20'sini üretir duruma gelmişlerdir⁷⁵.

Fransız özelleştirmelerinde sermaye piyasası önemli bir rol oynamış, buna rağmen sermaye piyasasının yapısı ve gelişimi özelleştirmenin etkinlik hedefine ulaşmasını yeterince sağlamamıştır. Sermaye piyasasının özelleştirmeye katkıda bulunabilmesi Fransa'da çekirdek hisse oluşturulmasını gerektirmiştir. Bu nedenle etkinlik hedefi ile sahipliği tabana yayma hedefini aynı anda gerçekleştirmek kolay olmamaktadır. İngiltere'de olduğu gibi Fransa'da da özelleştirmelerden belli bir süre sonra hisse senetleri sahipliğinde belirli kesimde yoğunlaşma gözlenmiştir. Özelleştirmede çekirdek hissedarların önem kazanmasının da sermayenin tabana yayılması ilkesinin tam olarak gerçekleştirilememesinde rolü vardır. Özelleştirmede yatırımcılar arasında yeterli ölçüde çeşitlilik sağlanmadığı çekirdek hissedarların seçiminde ve oluşmasında yeterli özen gösterilmediği konuları için maliye ve özelleştirme bakanı yoğun bir şekilde eleştirilmiştir⁷⁶.

Fransa'da özelleştirme ve değerlendirme uygulamalarında çok fazla problemle karşılaşılmamıştır. Çünkü, standart bir sistem geliştirilmiş, uygulanacak politikalar iyi planlanarak zamana yayılmış ve değer tespit işlemlerinin nasıl yapılacağı konusunda belirli bir süreç uygulanmıştır. Fransa'da görülen bir diğer önemli özellik, çalışanlara ve yöneticilere yapılan satışların büyüklüğüdür. Bu faktörün, değerlendirme ve özelleştirme uygulamalarına karşı kamuoyu direncini azaltan bir etken olduğu söylenebilir. Değerlemede en önemli problem olarak alt ve üst limit değer aralığının fazla olması gösterilmektedir⁷⁷.

Fransa'da özelleştirmeden elde edilen gelirler, KİT'lerin yeniden yapılandırılması, iyileştirilmesi, borçlarının ödenmesi ve azaltılması ile sermaye artırımını gibi diğer KİT finansman işlemlerinde kullanılmıştır⁷⁸.

⁷⁵ KARLUK, Rıdvan, a.g.e., s.1254.

⁷⁶ İNAĞ, Nihal, a.g.e., s.275.

⁷⁷ United Nations, Accounting, Valuation and Privatization, NewYork 1993, www.unctad.org/en/docs/poiteiitm1510.pdf, (22 Şubat 2010), s.80.

⁷⁸ ESEN, Hikmet, Fransa'da Özelleştirme Uygulamaları, Özelleştirmenin Kurumsal yapısı ve Gelirlerinin Kullanımı, Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Yayın No: 20, Ocak 1999, s.50.

Aşağıdaki tabloda Fransa’da uygulanan özelleştirmelerden 1986-2008 yılları arasında elde edilen gelirler görülmektedir.

Tablo 0-2 : Fransa’da Özelleştirme Gelirleri (1986-2008)

Yıllar	Milyon \$	Yüzde
1986	337	0,2
1987	3.841	2,1
1988	228	0,1
1989	209	0,1
1990	538	0,3
1991	957	0,5
1992	1.286	0,7
1993	6.452	3,5
1994	9.781	5,3
1995	5.316	2,9
1996	2.630	1,4
1997	7.310	4,0
1998	10.755	5,9
1999	7.079	3,9
2000	2.174	1,2
2001	793	0,4
2002	4.229	2,3
2003	2.355	1,3
2004	19.657	10,7
2005	37.848	20,6
2006	11.241	6,1
2007	19.901	10,8
2008	28.841	15,7
Genel Toplam	183.757	100

Kaynak: <http://www.privatizationbarometer.net/database.php>.

Fransa’da özelleştirmeden elde edilen gelirler incelendiğinde en yüksek gelir toplam gelirin % 20,6 ü ile 2005 yılında 37.848 milyon \$ olarak elde edilmiştir. 2004 yılından 2008 yılı sonuna kadar elde edilen gelirler toplam özelleştirme gelirin % 63,9’sini oluşturmaktadır. Diğer Avrupa ülkelerinin bu konuda önceki yıllarda daha fazla gelir elde ettiği göz önüne alındığında Fransa’nın bu konuda gecikmeli ama kesin kararlı hareket ettiği düşünülebilir.

3.2.3. Almanya’da Özelleştirme

Almanya’da devlet şirketlerini özelleştirmenin asıl amacı, devletin genel ekonomi içindeki faaliyetlerini en aza indirmek ve devlete ait kurumların özelleştirilerek bunların rekabetçi piyasa ekonomisi içinde faaliyet göstermelerini sağlamaktır⁷⁹.

Batı Almanya, özelleştirme uygulamasında ilk defa 1957 yılında başlamış ve başarılı özelleştirme örnekleri verilmiştir. Batı Almanya’da özelleştirmenin asıl amaçlarının yanında diğer amacı, sosyal piyasa ekonomisini geliştirmek ve gelir dağılımındaki adaletsizliği bir ölçüde de olsa çözüme kavuşturmaktadır. Bu esaslar içerisinde, önce maden kesiminde faaliyet gösteren bir anonim şirket olan Preussag özelleştirilmiştir. Hisse senetlerinin satışa sunulması sırasında bir kişiye en çok 5 adet hisse senedi satılması şeklinde bir sınırlama getirilerek, hisselerin daha çok kişi tarafından alınması sağlanmıştır. Gerçekten de 100 milyon Alman Markı tutarındaki hisse senedi 26.119 kişiye satılarak başarılı bir özelleştirme uygulanması gerçekleştirilmiştir⁸⁰.

Batı Almanya, Doğu Almanya ile birleştikten sonra özelleştirme konusu iki yönlü olarak yürütülmüştür. Batı’nın klasik Alman kuruluşlarında, örneğin Luftansa’da, özel kesime açılan paylar büyürken ya da Weba grubunda aynı yönde gelişmeler olurken; Doğu Almanya’nın devlet girişimleri, bütün batı dünyasına açılmıştır. Almanya, 1990 yılı itibariyle 10 milyar Alman Mark’lık özelleştirme yapmayı planlamıştır. Bu oluşumun yanında, özellikle bir KİT olan Volkswagen’in, İspanya’da Seat’ın ve Çekoslovakya’da Skoda’nın yönetimlerinde etkili olacak paylar satın alınmıştır. Bu da çok uluslu bir özelleştirme türü ortaya çıkarmıştır⁸¹.

Doğu Almanya’da özelleştirme işlemlerini yürütmek amacıyla Trust Agency kurulmuştur. Özelleştirme ve yeniden yapılandırma yasası Haziran 1990’da kabul edilmiştir. Özelleştirme uygulamalarına ilişkin görev de Maliye Bakanlığının gözetiminde olan Treuhandanstalt Kuruluşuna verilmiştir. Doğu Almanya’da

⁷⁹ KARLUK, Rıdvan, a.g.e., s.1254.

⁸⁰ DOĞAN, Yahya, Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Özelleştirme, Fkülteler Kitapevi, İzmir, 1993, s. 137.

⁸¹ ÖZMEN, Selahattin, “Özelleştirme Alanında Dünyadan Görüntüler”, Maliye Yazıları Dergisi, Sayı:25, Temmuz/Aralık 1990, s.8.

Treuhandastalt birleşme sonrası bütün Doğu Almanya işletmelerinin holdingi haline gelmiş ve özelleştirmeden sorumlu kuruluş olmuştur⁸².

İki Almanya'nın birleşmesi sırasında, varlıkların ve pasiflerin yenileme veya yeniden yapma maliyetlerine göre tekrar değerlendirilmesine karar verilmiştir. Bu değerlerde, amortismanlar ve teknolojik eskime dikkate alınmıştır. Birleşme sonrası Doğu Alman Mark'ı ile Batı Alman Markı 2'ye 1 oranında değiştirilmiştir.

Almanya'da arazilerin değerlendirilmesi zor olduğu için arazi değerlemesine ilişkin bir kılavuz hazırlanmıştır. Arazi değeri m² başına üç Alman Markı ile 3.000 Alman Markı arasında belirlenmiştir. Ortalama bir arazinin m² satış fiyatı ise 85 Alman Markı olarak gerçekleşmiştir. Bu arazileri alanlar, tekrar satış yaparak yüksek kar elde etmişlerdir⁸³.

Almanya'da özelleştirmeden gelir etme amacı çok az düşünülmüştür. Örneğin, Treuhandastalt Kuruluşunun çok sayıda şirketi, 1 Alman Marklık sembolik değerden satması bu amaç doğrultusunda yapılmış özelleştirmelerdir⁸⁴.

Batı Almanya, 1990 yılında doğu ile birleştikten sonra, doğuya ait dev ve yavaş yapıdaki devlet işletmeleri, serbest piyasa ekonomisinin yapısına uyum sağlayabilecek ve Avrupa Topluluğu standartlarında işlev görebilecek seviyeye getirmek için farklı bir özelleştirme programı uygulamaya koymuştur. Doğu Alman şirketlerinin içinde buldukları yapılanmanın olumsuzluklarına rağmen, başarılı bir özelleştirme programı devam etmektedir.

Birleşme döneminden sonra bir takım aksamlar olsa da özelleştirmeler hız kazanmıştır. 1996 yılı 13.9 milyar \$ tutarıyla başarılı özelleştirmelerin başlangıcı olmuştur.

⁸² United Nations, a.g.e., s.113.

⁸³ United Nations, a.g.e., s.110.

⁸⁴ ULUSOY, Ahmet, "Özelleştirme: Piyasa Ekonomilerinden Dersler", SPK Yayınları, Yayın No: 56, Ankara, 1997, s. 34.

Aşağıdaki tabloda Almanya tarafından 1987-2008 yılları arasında yapılan özelleştirmelerden elde edilen gelirler görülmektedir.

Tablo 0-3 : Almanya’da Özelleştirme Gelirleri (1987-2008)

Yıllar	Milyon \$	Yüzde
1987	276	0,2
1988	817	0,6
1989	1.751	1,4
1990	307	0,2
1991	2.878	2,3
1992	565	0,4
1993	564	0,4
1994	4.907	3,9
1995	1.303	1,0
1996	13.993	11,1
1997	6.567	5,2
1998	3.283	2,6
1999	13.357	10,6
2000	19.373	15,4
2001	5.074	4,0
2002	421	0,3
2003	1.323	1,1
2004	15.441	12,3
2005	3.632	2,9
2006	10.547	8,4
2007	9.163	7,3
2008	10.178	8,1
Genel Toplam	125.719	100

Kaynak: <http://www.privatizationbarometer.net/database.php>.

Yukarıdaki tabloda Almanya’nın özelleştirme gelirlerinin yoğunlukla 1999 yılı ve devamında elde edildiği görülmektedir. Bu aralıkta gelirlerinin % 70,4’ü elde edilmiştir. Almanya özelleştirme uygulamalarının son otuz yıllık döneminde İtalya, Fransa ve İngiltere ile ilk dört sırada yer almıştır.

3.2.4. İtalya’da Özelleştirme

Zarar eden devlet işletmelerine hazine yardımını keserek devlet harcamalarını azaltmak ve sanayide yapısal uyumu gerçekleştirmek amacıyla özelleştirmeye başlayan İtalya’da devlet işletmeleri ekonominin bütün kesimlerinde yaygın bir faaliyet ağına sahiptir. Bu işletmelerin yönetimi diğer ülkelerinkinden çok farklıdır.

Bu ülkedeki işletmeler sistemine “devlet iştirakli işletmeler sistemi” denilmektedir. Bu sistemde iktisadi nitelikte faaliyette bulunan devlet işletmeleri ve devlet kuruluşları 3 yönetici kuruluş tarafından yönetilmektedirler. Hangi kesimlerin ve hangi işletmelerin hangi kuruluş yönetimine gireceği yasalarla belirlenmiştir. Devlet işletmeleri sistemi, Devlet İşletmeleri Bakanlığı tarafından yönetilmektedir⁸⁵.

İtalya’da özelleştirme politikası değerlendirildiğinde, özelleştirme, yönetim özerkliği olarak anlaşılmakta, devlet işletmeleri ile ilgili reformlar ve bu kuruluşların yeniden düzenlenmesi olarak düşünülmektedir.

Özelleştirmeler özellikle hisse senedi satışı ve şirket devri şeklinde gerçekleşmiştir. Stratejik konumdaki şirketlerin % 49’u kadarı, stratejik olmayanların tamamı özelleştirilmektedir. Hisselerin satışında, kişiye yapılan hisse senedi sayısına kısıtlama getirme ile yabancılara satılmama söz konusu olmuştur. Özelleştirmeler özellikle bankacılık, iletişim, havayolu şirketlerinin hisse senedi satışı şeklinde yapılmıştır.

İtalya Avrupa’daki özelleştirme gelirleri açısından en yüksek gelir elde eden ülke konumundadır. Bu durum OECD ülkeleri arasında da geçerlidir.

⁸⁵ ÇETİNKAYA, Özhan, a.g.e., s.196-197.

Aşağıdaki tabloda İtalya’da yapılan özelleştirmelerin 1985-2008 yılları arasında sağladığı gelirler görülmektedir.

Tablo 0-4 : İtalya’da Özelleştirme Gelirleri (1985-2008)

Yıllar	Milyon \$	Yüzde
1985	849	0,5
1987	1	0,0
1988	258	0,2
1989	1.449	0,9
1990	706	0,4
1991	1.957	1,2
1992	1.793	1,1
1993	1.655	1,0
1994	7.113	4,4
1995	7.240	4,5
1996	7.959	5,0
1997	20.961	13,1
1998	12.926	8,0
1999	24.481	15,2
2000	8.902	5,5
2001	8.358	5,2
2002	5.455	3,4
2003	7.425	4,6
2004	16.219	10,1
2005	21.623	13,5
2006	1.071	0,7
2007	537	0,3
2008	1.655	1,0
Genel Toplam	160.593	100

Kaynak: <http://www.privatizationbarometer.net/database.php>.

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, İtalya’da 1997 yılından sonra özelleştirme gelirlerinin % 80,6’ini elde etmiştir. Yıl bazında en fazla geliri 1999 yılında 24.481 milyon \$ olarak elde etmiş ve toplam gelirin % 15,2’sini bu yıl içinde oluşturmuştur.

İtalya’da 2004 ve 2005 yılları da özelleştirme açısından başarılı geçmiş bu iki yılda toplam gelirin % 23,6’sını 37.8 milyar \$ olarak elde etmiştir.

3.2.5. Portekiz’de Özelleştirme

Portekiz, diğer batılı ülkelerden farklı olarak, özelleştirme hareketi ile finansal yapıyı ve bankacılık kesimini geliştirmeyi, sermaye piyasasını güçlendirmeyi, döviz kurlarını ve ticareti serbestleştirmeyi amaçlamıştır. Yeni Zelanda ve Finlandiya’nın amacı ise, özelleştirme yardımıyla ekonomide kurumsal serbestleşmeyi sağlayarak rekabeti artırmak ve böylece ekonomiyi serbestleştirmektir.

Portekiz’de 1928 yılında bir askeri darbe ile ülkeyi tek elden yönetmeye başlayan diktatör Salazar döneminde aşırı düzenleyici, emredici ve her şeyin izne bağlı olduğu bir devlet yapısı oluşturulmuştur. Uzun yıllar İngiltere’nin politik ve ekonomik kolonisi olarak yaşamış olan ülke, çeşitli dönemlerde sanayileşme girişiminde bulunsa da başarılı olamamıştır. 1970 yılında Salazar’ın ölümünü takiben, 25 Nisan 1974 günü şiddet kullanılmadan Karanfil Devrimi olarak adlandırılan askeri darbe yapılmıştır⁸⁶.

Portekiz devrim sonrası yapılan devletleştirme çalışmaları ile Avrupa'nın en büyük kamu kesimine sahip ülke olmuş, bu süreçte yalnızca yabancı ortaklı şirketlere dokunulmamıştır. Tarihsel süreçte çok uzun dönemler politik ve ekonomik istikrarsızlık ile krizler yaşayan Portekiz’de, 1974-1986 yılları arasında tam anlamıyla ne sosyalizm ne de serbest piyasa ekonomisinin uygulandığını söylemek güçtür⁸⁷.

Özelleştirme tanımının ilk ortaya atıldığı yıllar 1984-85 yılları olmuştur. Bu kapsamda 1986 yılından itibaren Portekiz ekonomisinde yaşanan gelişmelere paralel olarak kamulaştırılan işletmelerin sermayelerinin % 50’den az olan kısmının yeniden özelleştirilmesine izin veren 84/88 sayılı yasa ile ilk özelleştirme uygulamaları başlamıştır. Özelleştirme; çeşitli kuruluşların ve kurulan komisyonların eş güdümü ile Yeniden Özelleştirme Komisyonu tarafından yapılmaktadır. Portekiz’de özelleştirme yöntemi olarak hisse satış yöntemi uygulanmakta ve belirli oranda hisse, şirket çalışanlarının, göçmenlerin ve küçük yatırımcıların alabilmesi için saklı tutulmaktadır.

⁸⁶ Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, Portekiz’de Özelleştirme Uygulamaları ve Türkiye Açısından Değerlendirme, http://www.oib.gov.tr/duyuru/ozellestirme_avus_por_bul/Portekiz%20rapor.doc, (03 Mart 2010).

⁸⁷ Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, AB Ülkelerinin Özelleştirme Uygulamaları Hakkında Çalışmalar, http://www.oib.gov.tr/duyuru/Leonardo_vinci_program%C4%B1.htm, (05 Nisan 2010), s.1.

Bu yöntem, ekonomik yapı ve pazar koşullarının uygunluğu nedeniyle tercih edilmektedir. Özelleştirme işlemlerinde, özelleştirilecek şirketin değer tespiti önem taşımaktadır. Değer tespiti, özelleştirilecek şirketin, Yeniden Özelleştirme Komisyonu ve bu kurulun sekreteryaya işlemlerini yapan kuruluşun görüşleri içerisinde bir danışman işletmenin tespit ettiği değer esas alınarak belirlenmektedir⁸⁸.

Aşağıdaki tabloda Portekiz’de 1989-2008 yılları arasında özelleştirmelerden elde edilen gelirlerin detayı görülmektedir.

Tablo 0-5 : Portekiz’de Özelleştirme Gelirleri (1989-2008)

Yıllar	Milyon \$	Yüzde
1989	411	1,1
1990	1.111	3,1
1991	943	2,6
1992	2.147	5,9
1993	1.503	4,2
1994	1.099	3,0
1995	2.455	6,8
1996	3.310	9,2
1997	4.664	12,9
1998	3.733	10,3
1999	2.783	7,7
2000	4.414	12,2
2001	505	1,4
2002	6	0,0
2003	66	0,2
2004	589	1,6
2005	104	0,3
2006	2.414	6,7
2007	481	1,3
2008	3.370	9,3
Genel Toplam	36.105	100

Kaynak: <http://www.privatizationbarometer.net/database.php>.

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi Portekiz’de özelleştirmeler 1990-2000 yılları arasında yoğunlaşmış ve tutarsal olarak oldukça istikrarlı olmuştur. En yüksek özelleştirme geliri 1997 yılında 4.7 milyar \$ olarak elde edilmiştir.

⁸⁸ Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, AB Ülkelerinin Özelleştirme Uygulamaları Hakkında Çalışmalar, a.g.e., s.1.

Portekiz'deki özelleştirme uygulamalarına hukuksal açıdan bakıldığında, tüm süreç boyunca özelleştirme işlemleri aleyhine tek bir dava açılmadığı dikkat çekmektedir. Uzun yıllar boyunca politik ve ekonomik istikrarı bir türlü yakalayamayan Portekiz, özelleştirme konusunda son derece istikrarlı ve toplumun her kesiminden aldığı destekle ve çizdikleri yol haritasında emin adımlarla ilerlemektedir⁸⁹.

3.2.6. Avusturya'da Özelleştirme

İsveç ve Avusturya'da hükümetlerin özelleştirme konusunda ideolojik tutumları bulunmamaktadır⁹⁰. İsveç'te devlet işletmelerinin özelleştirilmesi ile, bu şirketlere daha fazla sermaye sağlanması, hisse senetlerinin borsada satışa sunulması yoluyla şirketlerin finansal yapısının güçlendirilmesi ve ekonomik etkinliklerinin artırılması amaçlanmıştır.

Avusturya'da ise, devlet şirketlerinin özelleştirilmesiyle ekonomideki etkinliğin sağlanması hedeflenmiştir.

Avusturya'da özelleştirme işlemlerini yürüten kurum, Türkiye'deki gibi bir kamu kurumu şeklinde değil, anonim şirket şeklinde örgütlenmiştir. Hisselerinin tamamı Maliye Bakanlığına aittir. Avusturya'da özelleştirme arkasında yatan ana neden, bugün itibarıyla kamu şirketlerinde verimliliğin artırılmasından daha çok, 1990-2000 tarihleri arasında bu şirketlerin yaptıkları zarar nedeniyle devlet bütçesinden aktarılan toplam 6,3 milyar Avro'luk finansman kaynağının tahsil edilmesi olmuştur. Özelleştirme kurumunun son 20 yıllık dönemde yaptığı özelleştirmelerin toplam tutarı 18.8 milyar \$'dır⁹¹.

Özelleştirme kurumu uygulamalarında, değer tespitinde, "fiyat pazarda belirlenir" ilkesi gereğince, piyasada oluşan fiyatın en doğru fiyat olduğu kabul edilmekte, oluşan fiyat değer tespitinin altında kalsa da ihale yapılabilir. Değer tespit işlemi danışman işletmeler tarafından sadece bilgilendirme amaçlı olarak yapılmakta ve hiçbir şekilde ihale sonuçları üzerinde etkili olmamaktadır.

⁸⁹ Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, AB Ülkelerinin Özelleştirme Uygulamaları Hakkında Çalışmalar, a.g.e., s.1.

⁹⁰ KARLUK, Rıdvan, a.g.e., s.1254.

⁹¹ Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, AB Ülkelerinin Özelleştirme Uygulamaları Hakkında Çalışmalar, a.g.e., s.1.

Aşağıdaki tabloda Avusturya'nın 1987-2008 yılları arasında özelleştirmeden elde ettiği gelirler görülmektedir.

Tablo 0-6 : Avusturya'da Özelleştirme Gelirleri (1987-2008)

Yıllar	Milyon \$	Yüzde
1987	22	0,1
1988	525	2,8
1989	251	1,3
1990	256	1,4
1992	168	0,9
1993	239	1,3
1994	922	4,9
1995	1.270	6,8
1996	863	4,6
1997	2.098	11,2
1998	3.323	17,7
1999	301	1,6
2000	2.028	10,8
2001	1.675	8,9
2003	487	2,6
2004	2.677	14,2
2005	476	2,5
2006	1.219	6,5
2008	1	0,0
Genel Toplam	18.801	100

Kaynak: <http://www.privatizationbarometer.net/database.php>.

Avusturya'da özelleştirme gelirlerinin % 17,7'si 1998 yılında 3.3 milyar \$ olarak elde edilmiştir. Özelleştirme gelirleri tabloya göre pek istikrarlı değildir. 2002 ve 2007 yıllarının tabloda yer almayışının nedeni bu yıllarda gelir elde edilmemiş olmasıdır. Yirmi yıllık özelleştirme geliri 18.8 milyar \$ olabilmiştir. Bu rakam AB ülkeleri içinde orta sıralarda yer almasına neden olmuştur.

3.2.7. İspanya'da Özelleştirme

İspanya'da özelleştirme ile sağlanmak istenen özel amaçlar arasında, devlet harcamalarını azaltmak ve sanayi kesimine devlet müdahalesini en aza indirmek bulunmaktadır. Örneğin, bu ülkede devlet kesiminde finansal nitelikte olmayan devlet kuruluşlarının toplam zararları, 1977'de GSMH'sının % 0,3'ü iken, bu oran 1988'de % 1,6'ya yükselmiştir. Dolayısıyla önemli miktarda devlet kaynağı, özellikle RENFE

(demiryolu) ve National Industrial Institute'nin işletme zararlarını karşılamak amacıyla kullanılmıştır⁹².

Aşağıdaki tabloda İspanya'nın 1986-2007 yılları arasında elde ettiği özelleştirme gelirleri görülmektedir.

Tablo 0-7 : İspanya'da Özelleştirme Gelirleri (1986-2007)

Yıllar	Gelirler	%
1986	445	0,8
1987	366	0,7
1988	689	1,3
1989	1.089	2,0
1990	186	0,3
1991	12	0,0
1992	215	0,4
1993	3.254	6,1
1994	1.550	2,9
1995	4.979	9,3
1996	3.929	7,3
1997	13.511	25,1
1998	11.455	21,3
1999	3.092	5,8
2000	1.230	2,3
2001	1.308	2,4
2002	109	0,2
2003	3.654	6,8
2005	716	1,3
2006	44	0,1
2007	1.909	3,6
Toplam (Milyon \$)	53.742	100

Kaynak: <http://www.privatizationbarometer.net/database.php>.

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, İspanya özelleştirmeden elde ettiği gelirlerle AB ülkeleri arasında beşinci sırada yer almıştır. 1997 yılında gelirlerinin % 25,1'ini 13.5 milyar \$ olarak elde etmiştir.

1993 yılından sonra genelde istikrarlı bir özelleştirme programı uygulanmıştır. Bu istikrarlı durumu bozan yıllar da olmuştur. 2002, 2005 ve 2006 yılları gelirleri oldukça düşük kalmıştır.

⁹² KARLUK, Rıdvan, a.g.e., s.1.254.

National Industrial Institute içinde zararları karşılanan devlet işletmeleri, demir-çelik, gemi inşa, motorlu araçlar ve sermaye malları üreten kuruluşlardır. İspanya hükümeti 1982'den bu yana özelleştirme kapsamına girmeyen devlet şirketlerine de büyük ölçüde özerklik sağlamıştır.

3.2.8. ABD'de Özelleştirme

Özelleştirme, ABD'de en belirgin biçimiyle genel ve yerel düzeyde ilgi görmüştür. Terimin bir çok Amerikalı tarafından yalnızca yakın zamanlarda öğrenilmiş olmasına karşın, özelleştirme ABD için yeni bir konu değildir. Devlet ve yerel düzeyde hükümetler, hizmet maliyetlerini düşürmek amacıyla hızla özelleştirmeye yönelmiştir.

Son yıllarda, National Center For Policy Analysis (Ulusal Politika Analiz Merkezi) tarafından yapılmış olan bir araştırma, yerel hükümetlerin takriben % otuz beşinin şehir çöplerinin toplanması için özel işletmelere sahip olduğunu, % 42'sinin otobüs işletmeleri ve bakımı için özel işletmeler kullandığını, % 80'inin araç çekme (arıza ya da başka durumlarda) ve park işletmelerini sözleşme yoluyla özel kesim işletmelerine verdiğini saptamış bulunmaktadır⁹³.

Bütçe fonlarının azalması ve artan vergilere karşı gelişen hoşnutsuzlukla karşılaşan politikacılar, devlet altyapı yatırımları ve hizmetlerinin özel kesimce gerçekleştirilmesi için zorlanmıştır. Federal düzeyde özelleştirme, Başkan Reagan'ın kurduğu Federal Mülkiyeti İnceleme Teşkilatı (Federal Property Review Board) ile 1982 Şubat'ında başlamıştır.

ABD'de devlet hizmetlerinin önemli bir bölümü özelleştirilmiştir. Özellikle belediye hizmetleri, cankurtaran hizmetleri, hapisane hizmetleri, çöp toplama hizmetleri, itfaiye işleri, büyük oranda özel kesimce yürütülmektedir. Böylelikle, yerel yönetimlerde gerçekleşmiş olan büyük çaplı özelleştirmeler sayesinde, 40.000 nüfuslu beldelerde devlet memuru sayısı yaklaşık 55 civarına inmiştir⁹⁴.

⁹³ BUTLER Stuart M., Kamu Hizmetlerinin Özelleştirilmesi, <http://www.canaktan.org/canaktanpersonal/canaktan-arastirmalari/ozelleştirme/butler>, (24 Aralık 2009), s.2.

⁹⁴ DOĞAN, Yahya, a.g.e., s.156.

Merkezi yönetimde de benzeri özelleştirme uygulamaları göze çarpmaktadır. Aslında, yapısal olarak da özel girişime ağırlık veren ABD ekonomisinde, büyük bir güce sahip olan haberleşme ve iletişim hizmetlerinde öncü bir uygulama ile özelleştirilmeye geçilmiş ve bu alanda rekabetçi bir piyasa yapısı oluşturulması yönünde ciddi adımlar atılarak yerel şebeke işlemcilerinin tamamı özelleştirilmiştir. Bunlardan ayrı olarak, havayolları, demiryolları, yük taşımacılığı ve otobüs hizmetleri yasal düzenlemeler dışında bırakılmış, yapılan değişikliklerle bu kesimlerde yasal-kurumsal serbestleşme süreci tamamlanmıştır⁹⁵.

ABD’de gerçekleştirilen özelleştirme uygulamaları oldukça yararlı sonuçlar vermiş, ilgili kesimlerdeki rekabeti ve verimliliği arttırmışlardır. Dengeli bütçe yasasının geçişi ve dışarıdan edinilen taktik deneyimlerinin zenginliğinin artması, özelleştirmenin, federal harcamaların kontrol altına alınmasında temel unsur olabildiğini göstermiştir. Özelleştirme ulusal düzeyde başarılı bir politika olmuştur.

3.2.9. Geçiş Ekonomilerinde Özelleştirme

Geçiş ekonomileri terimi, merkezi planlamayı terk ederek, piyasa ekonomisi sistemini kurmaya çalışan eski sosyalist ülkeleri ifade etmek için kullanılmaktadır. Bunun yanında son zamanlarda uluslararası kuruluşlar tarafından Çin, Vietnam, Kamboçya ve Laos gibi ülkeler de bu kapsamda ele alınmaktadır⁹⁶.

Eski sosyalist ülkeler, mevcut iktisadi devlet tekellerinin yol açtığı sorunlardan kurtulmak için serbest piyasa ekonomisine geçiş ve bu amaçla özelleştirme uygulamalarına başvurmayı tercih etmişlerdir. Bu ülkelerde siyasi yapıdaki dönüşümün ekonomik yapıya yansımalarının ilk adımı devlet sahipliğinde olan işletmelerin özelleştirilmesidir. Devletin, ekonomik ve sosyal yapının en temel ve en belirleyici gücü olduğu bu toplumlarda özelleştirme, sadece ekonomik anlamda bir reform değil, aynı zamanda her işleme hakim olan bu merkezi varlığın aşırı gücünün azaltılması ve genel anlamıyla da toplumsal süreçlerde “devletsizleştirme” anlamına gelmiştir. Tek tartışma konusu özelleştirmenin biçimi, hızı ve süresi olmuştur.

⁹⁵ AKTAN, Coşkun C., “Posta ve Telekom Hizmetlerinde Yeniden Yapılanma ve Özelleştirme Uygulamaları (ABD ve İngiltere Örnekleri)”, İktisat İşletme ve Finans Dergisi, Sayı: 92, Kasım 1993, s.28.

⁹⁶ TANDIRICIOĞLU, Haluk, “Geçiş Ekonomilerinde Özelleştirme”, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Temmuz-Eylül 2002, Sayı:3, s.24.

Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Litvanya ve Slovakya gibi eski sosyalist ülkelerde özelleştirmenin amacı, planlı ekonomiden serbest piyasa ekonomisine geçiş ve ekonomiyi yeniden yapılandırmak olmuştur⁹⁷.

Geçiş ekonomileri olarak nitelendirilen ülkelerin hepsinde piyasa ekonomisine işlerlik kazandırmak ve özelleştirme eylemini gerçekleştirmek yönünde bir istek söz konusu olsa da bu ülkelerin hepsi aynı başarıyı gösterememiştir. Çünkü bu ülkelerin başlangıç koşulları bir birinden farklıdır. Dönüşüm sürecindeki ülkeler genel olarak ele alındığında, Merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleri ile Baltık Cumhuriyetleri'nin, uyguladıkları reform hareketlerinde Avrupa Birliği'ne tam üyeliğe aday konumuna ulaşacak kadar başarılı oldukları yalnızca Türk Cumhuriyetlerinin uyguladıkları dönüşüm programında beklenen başarıyı gösteremedikleri görülmektedir.

3.2.10. Latin Amerika Ülkelerinde Özelleştirme

1980 ve 1990'lı yıllarda Arjantin, Brezilya, Şili ve Meksika, ithal ikamesi ve devletin piyasalara karışma politikasından, ticaretin serbestleştirilmesi ve devletin ağırlığının azaltılması politikasına geçmişlerdir. Sayılan dört ülke içinde Şili ve Meksika özelleştirme programını demokratik olmayan rejimlerle, Brezilya ve Arjantin ise demokratik rejimlerle uygulamaya koymuşlardır. Özelleştirme, Meksika ve Şili'de kararlı bir istikrar ve piyasa ağırlıklı reform programından sonra en canlı dönemine ulaşmıştır. Özelleştirme ve yapısal düzeltimler açısından, Arjantin ve Brezilya kısmen benzerlik göstermektedir. 1980'li yılların sonlarında, Şili yönetimi, halka yönelik satışlara ve halk kapitalizmini ön plana çıkarırken, diğerleri öncelikle blok satışları benimsemişlerdir. Şili ve Arjantin, yabancı alıcılara izin verirken Meksika ve Brezilya yabancı alıcıları hariç tutmuşlardır⁹⁸.

⁹⁷ KARLUK, Rıdvan, a.g.e., s.1255.

⁹⁸ GÖKTAŞ, Abdülkadir, "Gelişmekte Olan Ülkelerde Özelleştirme Çıkmazı-I", Yaklaşım, Sayı: 109, Ocak 2002, s.46.

4.TÜRKİYE’DE KRİZLERLE ÖZELLEŞTİRME ETKİSİ VE 2013’E YÖNELİK BEKLENTİLER

4.1. Genel Açıklama

1970’li yıllarda başlayan ekonomik krizle birlikte Keynes’çi politikalar, devlet müdahaleciliği ve devlet girişimciliği ciddi bir biçimde sorgulanmaya başlanmıştır. İngiltere, Amerika ve Japonya’nın da aralarında bulunduğu belli başlı gelişmiş ülkelerde klasik iktisadın yeniden yorumlanmasına yönelik iktisadi ve siyasi düşünce hareketleri gelişmiş ve bu hareketler muhafazakar iktidarların ideolojisini oluşturmuştur. Keynes sonrası klasik iktisadın yeniden yorumlanması ile ortaya çıkan ekollerin tamamı, farklı yoğunlukta olmalarına rağmen, krizi, serbest piyasa mekanizmasının sağlıklı olarak işlemlerini engelleyen unsurların varlığına bağlamışlardır. Bu bakımdan en büyük engeli de, iktisadi organizasyon içindeki yeri ve rolü genişleyen, piyasalara büyük bir karışma potansiyeli olan devlet olarak görmüşler, krizden kurtulmanın yolunun ise, serbest piyasa mekanizmasına tekrar işlerlik kazandırılması, devletin ekonomik yaşamdaki yerinin ve rolünün daraltılması olduğunu savunmuşlardır⁹⁹.

Özelleştirme, yaklaşık 20 yıldır, özellikle devlet kesiminin ekonomide önemli bir ağırlığının bulunduğu ve ciddi boyutta bütçe açığına sahip ülkelerde gündemde kalan başlıca konulardan biri olmuştur. Gelişmekte olan ülkelerde mali darboğaza düşülmesi ile kurtarıcı bir proje olarak bakılan özelleştirme, gelişmiş ülkeler açısından devletin ekonomiden mümkün olduğunca çekilmesinin sağlanarak ekonomik etkinliğin piyasa ekonomisi aracılığıyla sağlanmasına yardımcı olunması yönünde bir araç olarak düşünülmüştür.

⁹⁹ ÖZTÜRK, Nursel, a.g.e, s.3.

4.2. Finansal Krizlerin Tarihçesi Ve Türkiye

4.2.1. Dünyada Finansal Krizlerin Tarihçesi

Finansal krizler yüzyıllardır tüm dünyada belli aralıklarla meydana gelmektedir. Ülkelere göre krizin etkileri değişkenlik gösterebilmektedir. Kimi zaman sadece bir ya da birkaç ülkeyi ilgilendirirken, kimi zaman da tüm dünyayı etkisi altına alan boyutlara ulaşabilmektedir.

1990'lı yıllarda dünyanın çeşitli bölgelerinde değişik tipte finansal krizler olmuştur. 1992-93 yıllarında Avrupa Para Sistemi içerisinde Avrupa Döviz Kuru Mekanizmasında ortaya çıkan para krizi, Latin Amerika'da 1994-95 yıllarında ortaya çıkan Tekila krizi, 1997 yılının ikinci yarısında Tayland parasının devalüe edilmesiyle başlayan Güneydoğu Asya krizi ve son olarak Amerika Birleşik devletleri (ABD)'de 2007 yılı içinde başlayan bu çalışmanın hazırlandığı dönemde devam etmekte olan ipotek krizi olarak literatüre geçen, devam ettikçe güven krizi, sermaye krizi, kredi krizi gibi adlarla anılan krizler finansal krizlerin değişik örnekleridir.

Bu krizlerde ortak yanlar olduğu kadar hepsinin kendine ait bazı ayırıcı özellikleri de bulunmaktadır. Ancak hepsi de değişen derecelerde olsa bile farklı maliyetler yaratmışlardır. Bu maliyetlerin başını bu krizler nedeniyle oluşan çıktı kayıpları almaktadır. Bunun yanında, kırılğan finans sektörü yeniden inşa etmek için harcanan önemli mali kayıplar da yaratmıştır.

Krizlerin ciddi uluslararası etkiler yaratması üzerine, krizin daha da yayılmasını önlemek amacıyla uluslararası müdahaleler ve yardımların yapılması gündeme gelmektedir.

Türkiye açısından bakıldığında, ekonomiyi derinden sarsan ve büyük ekonomi politikası dönüşümlerine yol açan 1929-31, 1958-61, 1978-81, 1988-89, 1994, 1998-2002 krizlerinin yanında, göreceli olarak daha kısa süreli ve etkileri daha sınırlı 1947, 1969, 1982, 1991 krizleri yaşanmıştır. Şiddetli ve göreceli olarak daha hafif krizler yirmi yılı oluşturur ve cumhuriyet tarihinin dörtte birine isabet etmektedir. Serbestleşme-küreselleşme sürecini yaşadığımız son 22 yılın tam 9 yılı, yani %40'ı kriz

yılları olarak tarihe geçmiştir¹⁰⁰. Aşağıdaki tabloda dünyada meydana gelen bilinen belli başlı krizlerin, tarihi, krizin çıktığı ülke ve neden kaynaklandığı ile etkilediği ülkeler ve sonuçları özetlenmiştir.

Tablo 0-1 : Finansal Krizlerin Gelişimi ve Zamanlaması

Tarih	Kaynak Ülke	Krizin kaynağı	Etki Alanı	Sonuçları
1825	İngiltere	Latin Amerika Yapılan Hatalı Yatırımlar	İngiltere	Sanayi Çöküşleri
1836	İngiltere	ABD'de Yapılan Hatalı Yatırımlar	İngiltere, Fransa, Belçika	Ödemeler Bilançosu Açıkları
1847	İngiltere	Demiryolu İnşaatları Spekülasyonu	İngiltere, Fransa, ABD	Sterlin Değer Kaybı
1857	ABD, Avustralya	Altın Madenleri Spekülasyonu	ABD ve Avrupa	Parasal Çöküş
1866	ABD, İngiltere	Banka Batışı	ABD ve Avrupa	Zincirleme İflaslar
1900	Rusya	Düzensiz Sanayileşme	Rusya ve Avrupa	Durgunluk
1929	Avrupa	Banka Batışları	ABD ve Avrupa	Borsa, Banka ve Sanayi Çöküşleri
1954	Kore	Kore Savaşı	Tüm Dünya	Hammadde Fiyatları Çöküşü
1958	ABD	Durgunluk	ABD ve Avrupa	Pazar Daralmaları
1968	ABD	Dolar Spekülasyonları	ABD ve Avrupa	Spekülasyonların Devamı
1974	Genel	Petrol Krizi	Tüm Dünya	Dış Ticaret Dengesizlikleri
1978	Genel	Aşırı Kısa Vadeli Borçlanma	Gelişmekte Olan Ülkeler	Kredi Kısılması, Faiz Yükselmesi
1979	Genel	Petrol Krizi	Tüm Dünya	Tarım Fiyatları Çökmesi, Aşırı Faiz Hadleri
1982	Latin Amerika	Borç Ödeyememe Krizi	Tüm Dünya	Aşırı Faiz Hadleri
1987	ABD	Borsa Çökmesi	ABD	Uzun Süreli Durgunluk
1990	Japonya	Borsa Çökmesi	Japonya	Durgunluk ve Deflasyon
1990-91	Irak	Ambargo ve Savaş	Irak-Türkiye	Sermaye Kaçışı, Kredi Faiz Artışları
1992-93	Avrupa	Avrupa Parası Spekülasyonu	Avrupa	Yavaş Büyüme ve Devalüasyon
1994	Meksika	Aşırı Değerlenmiş Kur ve Cari Açık	Güney Amerika	Sermaye Kaçışı
1997-99	G.Doğu Asya	Tayland Bahtı Devalüasyonu	Asya	Devalüasyonlar, Petrol Fiyat Çöküşü ve daralma
1998	Asya	Ruble'nin Devalüasyonu	Rusya	Sermaye Kaçışı ve Pazar daralması
2000	ABD	Petrol Fiyatları Artışı	ABD	Borsa Çöküşleri ve durgunluk
2001	Arjantin	Arjantin Krizinin Yayılması	Amerika Kıtası	Borsa Çöküşleri ve durgunluk
2002	ABD	Afganistan'da Savaş ve İran'la Atışma	ABD	Borsa Çöküşü, Şirket İflasları ve Yolsuzlukları
2007-09	ABD	İpotek Krizi	Tüm Dünya	Finansal Sistem Çöküşü, Durgunluk

Kaynak: KAZGAN, Gülten, Türkiye'de Ekonomik Krizler: (1929-2001) Nedenleri ve Sonuçları Üzerine Karşılaştırmalı Bir İrdeleme, DEGEV-Türkiye İş Bankası, İstanbul, 2003.

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi krizlerin genel nedenleri yüksek devlet harcamaları ve bütçe açıkları sonucunda ortaya çıkan hiperenflasyon, yüksek cari açık ve önlenemeyen devalüasyonlar olarak görülmektedir.

Ekonomi tarihinin en önemli ve en derin krizi, 1929 krizidir. Avrupa ülkelerinde bazı bankaların mali sıkıntıya girmesi New York Borsası'nda hisse senedi

¹⁰⁰ KAZGAN, Gülten, Türkiye'de Ekonomik Krizler: (1929-2001) Nedenleri ve Sonuçları Üzerine Karşılaştırmalı Bir İrdeleme, DEGEV-Türkiye İş Bankası, İstanbul, 2003, http://kazgan.bilgi.edu.tr/docs/1990_sonrasi_yillarda_Turkiye.doc, (28 Ekim2009), s.2.

fiyatlarında ani düşüŖlere neden olmuş ve ardından da tüm ABD ekonomisini etkisi altına almıştır. Bununla da sınırlı kalmayan kriz, dalga dalga diğer ülkelere yayılmıştır.

1929 Büyük Depresyonu ile borsada yaşanan çöküşün yanında, bankalarda ciddi anlamda iflaslar yaşanmış, toplam tüketim ve yatırımlarda ani düşüşler ortaya çıkmış ve tüm bu gelişmelerin sonucunda yalnızca ABD’nde 1929-33 yılları arasında Gayri Safi Yurt içi Hasıla (GSYİH) yaklaşık 1/3 oranında azalmıştır¹⁰¹.

1994 yılında Meksika’da meydana gelen ve Türkiye’deki gelişmelere benzetilen, krizin kaynakları olan aşırı değerlenen kur, dış ticaret açığı ve düşük büyüme hızı nedeniyle de oluşan krizler göze batmaktadır¹⁰².

2000-2003 yılları arasındaki dönemde küresel konjonktürde ekonomik büyümenin yavaşlaması sonucunda gelişmiş ekonomilerde duraklama yaşanmış; ABD’de 2000-2001 yılında gerçekleşen resesyon her ülkede farklı tarihlerde hissedilmiştir. Dünyanın lokomotif ülkesi ABD’deki iktisadi gelişmeler diğer ülkelerle olan ticari, finansal bağlantılar ve beklentilere dayalı hareketlerle küresel ekonomilere yansımaktadır. 2001 yılı içerisinde kademeli olarak 11 farklı kez kısa vadeli borç verme faiz oranları %6,50’den %1,75’e indirildikten sonra ABD ekonomisi canlanmış, 2002’den itibaren 2007 yılı başlarına dek devam eden hızlı büyüme sürecine girmiştir. 2004 yılında zirveye ulaşan ABD büyümesi, 2005 yılında artan enerji fiyatları ve doğal afetler sonucunda bir ölçüde gevşese de gücünü korumuştur. Nitekim bu dönemde varlık fiyatlarındaki gelişmelerin olumlu servet etkilerine paralel olarak kredi piyasasında hızlı bir genişleme de yaşanmaya başlanmıştır. Aynı dönemde küresel ekonominin diğer bölgelerinde de canlı talep ile güçlü büyüme sürmüştür¹⁰³.

Sonuçlar incelendiğinde durgunluk başta olmak üzere, devalüasyonlar, kredi kaynaklarının azalması ve faiz yükselmeleri ile borsa ve finansal sistem çöküşleri belirgin olarak ortaya çıkmaktadır.

¹⁰¹ AKTAN, Coşkun Can, ŞEN, Hüseyin, Ekonomik Kriz : Nedenler ve Çözüm Önerileri, www.canaktan.org/canaktan_personal/canaktan-arastirmalari/toplam-kalite/aktan-sen-ekonomik-kriz.pdf, (22 Ekim 2009), s.5.

¹⁰² ERDİNÇ, Yaşar, 36/42 Para Harekatı-Krizlerin Belgesel Romanı, Scala Yayıncılık, İstanbul, 2008, s.189.

¹⁰³ SAKARYA, Burçhan, Küresel Finansal Yapı ve 2007 Dalgalanmaları, BDDK Çalışma Tebliği, Nisan 2008, www.bddk.gov.tr, (28 Nisan 2010), s.19-24.

4.2.2. Türkiye’de Finansal Krizlerin Tarihçesi

Cumhuriyet tarihine ekonomik açıdan genel olarak bakılırsa, geçmişte Türkiye ekonomisinin yetersiz sermaye birikimli, devletin ekonomik kararlarda ve kaynakların tahsisinde egemen olduğu bir yapıdan, sermaye birikiminin arttığı ve özel sektörün, ekonominin itici gücü olduğu bir yapıya doğru değişim gösterdiği görülmektedir. Bu değişim 1980 yılında uygulamaya konulan liberal ekonomik politikalar ile başlamış, finansal serbestleşme ile devam etmiş ve 1990 yılından itibaren hızlı bir gelişim göstermiştir¹⁰⁴.

1978 yılından başlayarak Türkiye ekonomisi, işgücü piyasasında sorunlarla ve ciddi düzeyde bir döviz kriziyle karşılaşmıştır. Siyasi istikrarsızlık ve yüksek enflasyonun ekonomik büyümeyi engellediği bir sürece girilmiştir¹⁰⁵.

12 Eylül 1980 tarihinde gerçekleşen askeri müdahale öncesinde açıklanan 24 Ocak Kararları sonrasında Türkiye, önceki dönemlere oranla daha dışa dönük bir ekonomik kalkınma stratejisi çerçevesinde yoğun bir reform sürecine girişmiş ve dünyadaki gelişmelere paralel olarak pazar ekonomisi prensiplerini benimseyip rekabete dayalı ve açık bir makro ekonomik yapı oluşturma yönünde önemli adımlar atmıştır. 1980’lerin başında Türkiye’de ekonomik, hukuki ve kurumsal reformlar serisi başlatılmıştır. Bu süreç, dış ticaret rejiminin ve mali sektörün serbestleştirilmesi ile başlamış ve 1989 yılı sonlarında tüm siyasal karar alıcı çevrenin yapısını radikal olarak değiştirecek sermaye hesaplarının serbestleşmesi ile doruğa ulaşmıştır¹⁰⁶.

Yani 1980’lerde para ve sermaye piyasalarında yaşanan reform süreci, 1989’da uygulamaya konulan ve kambiyo rejiminde köklü değişiklikler meydana getiren 32 Sayılı Karar ile tamamlanmıştır¹⁰⁷.

¹⁰⁴ Dış Ticaret Müsteşarlığı, Araştırma-Yayın Çalışmaları, Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı’nda Temel Yapısal Reform Konuları, 2001, <http://www.treasury.gov.tr>, (15 Mart 2010) , s.5.

¹⁰⁵ Türkiye Ekonomisinde Sermaye Birikimi, Verimlilik ve Büyüme (1972-2003) Uluslararası Karşılaştırma ve AB’ye Yakınsama Süreci (2014), TÜSİAD Büyüme Stratejileri Dizisi, DPT Yayın No:6, Ankara, 2005, s.16.

¹⁰⁶ DUMAN, Nuri, KAAAN, Ebru, Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu Türkiye 2005, DPT, Birleşmiş Milletler Mukim Koordinatörlüğü, Ankara 2005, <http://ekutup.dpt.gov.tr/kalkinma/binyil05.pdf>, (12 Ekim 2009), s.63.

¹⁰⁷ AYDIN, Ayşe Berfu, Piyasa Yapıcılığı Sistemi, Seçilmiş Ülke Örnekleri ve Türkiye Uygulamaları, TC Merkez Bankası, Piyasalar Genel Müdürlüğü, Ankara, Kasım 2005, www.tcmb.gov.tr/kutuphane/TURKCE/tezler/ayseberfuaydin.pdf, (08 Kasım 2009), s.2.

1980’li yıllar ciddi değişimlerin yaşıandığı ve ihracat merkezli piyasa ekonomisinin Türkiye’de uygulanmaya geçildiği bir dönem olmuştur¹⁰⁸.

2001 yılı ortalarında uygulanmaya başlanan “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” ile birlikte ekonomide ciddi yapısal değişiklikler meydana gelmeye başlamış; dalgalı kur rejimine geçilmiş, mali sektörün yeniden yapılandırılması ve kamu finansmanının daha sağlıklı bir yapıya kavuşturulması için çeşitli düzenlemelere gidilmiş, 25 Nisan 2001 tarihinde 1211 sayılı Kanun’da yapılan değişikle TCMB’nin operasyonel bağımsızlığının yasalaşması ve fiyat istikrarının ana amaç olarak belirlenmesi, enflasyonla kararlı bir mücadeleyi başlatmıştır¹⁰⁹.

1994 ve 2000’li yıllarda uygulanan istikrar politikasının çözmeye çalıştığı (yabancı sermaye istikrarsızlığı) finans piyasası ağırlıklı başlayan ve daha sonra reel sektöre kayan krizlerin genel olarak ortak noktaları¹¹⁰; sürdürülemeyen bütçe açıkları, yüksek düzeydeki dış borçlar, enflasyon hızındaki artış ile birlikte negatif faiz düzeyi, üretimin azalması, ücret düşüşüyle birlikte işsizliğin artması, küreselleşme ile birlikte hızlı fon akımları ve banka sisteminde artan açık pozisyonlardır.

1994 ve 2001 yıllarında yaşanan finansal krizler ülke ekonomisinde ciddi boyutlu yaralar açmıştır. 1994 yılında ve 2001 yılında yaşanan krizlerde kısa vadeli sermaye ve çıkış hızlarının yüksekliği her iki krizin nedenleri arasında sayılabileceği gibi aynı zamanda krizleri derinleştiren etkenlerdendirler. Kısa vadeli sermaye 1990’lı yıllarda dünyada geçerli olan faiz oranlarının çok üzerinde karlar elde etmiştir¹¹¹.

1994 krizinde o yıla kadarki en büyük kamu ve cari açık düzeylerine ulaşılmış olmasının yanı sıra, ekonomideki tüm makro ekonomik göstergelerde de ciddi bozukluklar meydana gelmiştir¹¹².

¹⁰⁸ Sector Profiles of Turkish Industry General Outlook, The Republic of Turkey Prime Ministry State Planning Organization, General Directorate for Economic Sectors and Coordination Industry Department, Ankara, February 2004, s.1.

¹⁰⁹ Türkiye’de İmalat Sanayindeki Firmaların Fiyatlama Davranışı, TC Merkez Bankası, Araştırma ve Para Politikası Genel Müdürlüğü, Çalışma Tebliğ No: 06/02, Temmuz 2006, s.4.

¹¹⁰ MANGIR, Fatih, “Finansal Dereğülasyonun (1989 – 2001) Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri: Kasım 2000 ve Şubat 2001Krizleri”, Selçuk Üniversitesi İİBF, www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak, (09 Mayıs 2008), s.5.

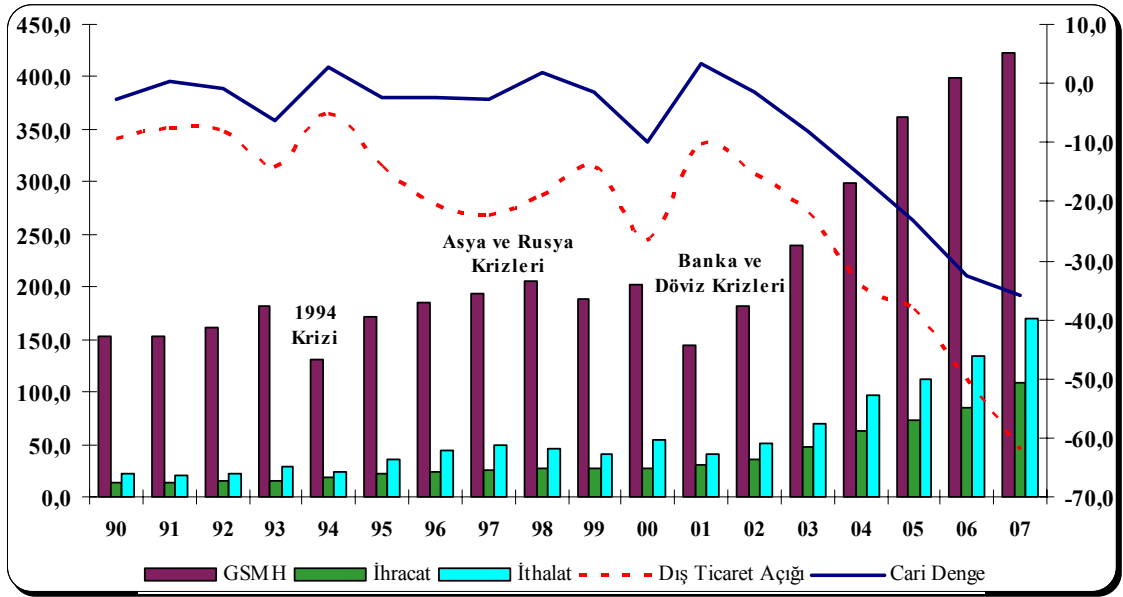
¹¹¹ BİLGİN, Mehmet Hüseyin, KARABULUT, Gökhan, ONGAN, Hakan, Finansal Krizlerin İşletmelerin Finansman Yapıları Üzerindeki Etkileri, İstanbul Ticaret Odası Yayın No: 2002 – 41, İstanbul, 2002, s.30.

¹¹² BİLGİN, Mehmet Hüseyin, KARABULUT, Gökhan, ONGAN, Hakan, a.g.e. s.37.

Her iki krizin diğ er bir ortak yanı ise bankaları açık pozisyonlarının yüksekliğidir. Bankacılık sisteminin topladığı mevduatları değerlendirebileceği en verimli alan, devlet iç borçlanma senetleri olmuştur.

Devletin ç ığ gibi büyüyen iç borçlanma ihtiyacını karşılamak amacıyla, 1992-1999 yılları arasında % 32 gibi çok yüksek reel faizle içi borçlanmaya gitmesi sonucu, Türkiye’de finansal sistemin en önemli ayağını oluşturan bankacılık sisteminin finansman kaynakları, üretim yapan reel sektöre değil, borç faizini ödemek için borçlanan devlete aktarılmıştır. Sonuçta, yüksek reel faiz oranları ile çalışma şansı çok düşük olan reel sektör, bankacılık sistemi finansman kaynaklarının çok düşük bir kısmından yararlanmıştır¹¹³.

Aşağıdaki grafikte 90’lı yıllardan sonra Türkiye ekonomisindeki gelişmeler ve krizin etkileri görülmektedir.

Grafik 0-1 : Türkiye Ekonomisi'nin Gelişimi ve Krizlerin Etkisi (Milyar Dolar)
Kaynak: TÜSİAD.

Yukarıdaki grafikten de anlaşıldığı gibi 1990-2006 yılları arasında Gayrisafi Milli Hasıla'nın ortalama yıllık büyüme hızı % 6,2 seviyesinde kalırken, 2001 yılında yaşanan % 9,5'lik küçülmenin ardından gelen 5 yıl boyunca büyüme oranı ortalama

¹¹³ MÜSLÜMOV, Alövsat, 21.Yüzyılda Türkiye’de KOBİ’ler: Sorunlar Fırsatlar ve Çözüm Önerileri, Literatür Yayınları, İstanbul, 2002, s.15.

yıllık büyüme hızının üzerinde seyretmiştir. Diğer taraftan; 1995-2004 dönemine ait milli gelir rakamları incelendiğinde Türkiye ekonomisinin yıllık ortalama büyüme oranının % 4 olduğu görülmektedir. Ancak, daralma dönemleri olan 1999 ve 2001 yılları dışarıda bırakıldığında bu oran % 7'ye yükselmektedir. Bu durumda, Türkiye ekonomisi için potansiyel büyüme oranının % 5 ile % 7 aralığında olduğu kabul edilirse, ekonominin bu aralığın çok uzağında bir oranda büyümesinin makro dengeler açısından olumsuz sonuçlar doğuracağı söylenebilir¹¹⁴.

1999 yılı Temmuz ayında IMF ile imzalanan “Yakın İzleme Anlaşması” açısından önem taşımaktadır. 2000 yılında uygulamaya geçilen istikrar programı ile ekonomide yeni bir süreç başlamış ve “Döviz Kuruna Dayalı Enflasyonu Düşürme Programı” uygulamasına geçilmiştir. Amaç; kamu finansmanı yapısının sağlıklı bir yapıya kavuşturulması, reel faizlerin makul bir seviyeye indirilmesi, enflasyonun düşürülmesi ve yapısal reformların gerçekleştirilmesi ile ekonominin istikrarlı bir yapıya kavuşturulmasıdır¹¹⁵.

Fakat beklenen gerçekleşmemiş ve Kasım 2000’de Türkiye likidite krizi olarak da tanımlanabilecek bankacılık sektörü kaynaklı ciddi bir kriz ile karşı karşıya kalmış, Şubat 2001’de gelen ikinci bir krizle de sabit kur sistemi terk edilerek, dalgalı kur sistemine geçilmiştir.

Dünya ekonomisinde petrol fiyatlarındaki hızlı yükselme özellikle petrol ithal eden ülkelerin enflasyon ve büyüme oranlarını olumsuz etkilemiş olmakla birlikte Rusya ve Türkiye 2005 yılında % 10’luk enflasyon oranının altında kalarak bir başarı gerçekleştirmişlerdir¹¹⁶.

Sürdürülebilir büyüme ve fiyat istikrarının temini yönünde atılan adımlar, kamu maliyesinde sağlanan disiplin ile birlikte, finansal kuruluşların gerek mali bünyelerinin sağlamlaşması gerekse asli işlevi olan ekonomiye kaynak aktarma görevini

¹¹⁴ 2006 Yılına Giren Türkiye Ekonomisi: İstikrardan Sürdürülebilir Büyüme, TÜSİAD, Yayın No: TÜSİAD-T/2005-12-414, Aralık 2005, s.22.

¹¹⁵ BİLGİN, Mehmet Hüseyin, KARABULUT, Gökhan, ONGAN, Hakan, a.g.e., s. 42.

¹¹⁶ Global Economic Prospects 2006, Economic Implications of Remittances and Migration, The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, www.econ.worldbank.org/.../EXTDECPROSPECTS/.../EXTGEP2006/0_...menuPK:1026834~pagePK:6416, (08 Eylül 2009), s.6.

yerine getirmeye başlaması açısından son derece önem arz etmektedir.¹¹⁷ Ayrıca, bu gelişmeler, finansal sistemin şoklara karşı direncini de artırmıştır.

Reel sektör açısından öncü gösterge niteliği taşıyan aylık imalat sanayi üretim endeksinin yıllık değişim oranı incelendiğinde; söz konusu oranın yaşanan krizler sonrasında 2001 yılında ortalama % 9,8 azaldığı, ancak ekonomide meydana gelen gelişmeler paralelinde özellikle iç ve dış talepteki artışın tetiklediği üretim artışına bağlı olarak, 2002 yılından itibaren artış eğilimine girdiği ve 2003 yılında ortalama % 9,3, 2004 yılında % 10,4,¹¹⁸ 2005 yılında % 6,6, 2006 yılında ise % 7,6 artış gösterdiği görülmektedir. 2007 yılı ilk on ayında ise artış değeri % 6'dır¹¹⁹.

2006-2007 dönemindeki makroekonomik politikalara bağlı olarak finansal piyasalarda ortaya çıkan gelişmeler sonrasında, dünya ekonomileri yeni bir konjonktür içerisine girmiştir. Yeni yapıda önceki dönemde risk faktörü olarak algılanan arz yanlı enerji ve emtia fiyatlarının yüksek düzeylerdeki seyri ile enflasyonist baskı, artık ikincil önem taşımaktadır. Buna karşın ipotek piyasası alacaklarında geri dönmeyen tutarların oluşması ve kimi kredi risklerinin zarara dönüşmesiyle finansal piyasalarda önceki dönemlerde potansiyel görülen riskler gerçekleşmiştir. Özellikle gelişmiş piyasa ekonomilerindeki finansal kurumlarda oluşan zararlar ülke ve finansal kuruluşlar arasında bulaşarak etkisini sürdürmeye devam etmektedir. Yine geçmiş dönemlerde olası risk faktörü olarak görülmeyen gelişmiş piyasalardaki talep yavaşlaması, durgunluk yeni konjonktürde öne çıkmıştır. Özellikle Amerikan ekonomisinde giderek artan yavaşlama sinyalleri ekonomide durgunluğun da ötesinde resesyon ihtimalinin ekonomik çevrelerde dile getirilmesine yol açmaktadır¹²⁰.

¹¹⁷ Finansal İstikrar Raporu 2005, TC Merkez Bankası, Sayı: 1, Ağustos 2005, www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/finist/finist.php, (15 Ekim 2009), s.XX.

¹¹⁸ Finansal İstikrar Raporu , a.g.e., s.26.

¹¹⁹ Ocak – Kasım 2007 Dönemi Merkez Yönetim Bütçe Uygulama Sonuçları ve Makroekonomik Gelişmeler, T.C. Maliye Bakanlığı, Ankara, www.bumko.gov.tr/TR/Tempdosyalar/aralik_2007.pdf, (11 Kasım 2009), s.5.

¹²⁰ Finansal Piyasalar Raporu, BDDK, Eylül 2007, <http://www.bddk.org.tr/turkce/Raporlar/Raporlar.aspx>, (01 Kasım 2009) , s.V-IX.

4.3. Türkiye’de Meydana Gelen Belli Başlı Krizler

Cumhuriyet tarihimize ekonomik açıdan genel bir biçimde bakılacak olursa, geçmişte Türkiye ekonomisinin yetersiz sermaye birikimli, devletin ekonomik kararlarda ve kaynakların tahsisinde egemen olduğu bir yapıdan, sermaye birikiminin arttığı ve özel sektörün, ekonominin itici gücü olduğu bir yapıya doğru değişim gösterdiği görülmektedir. Bu değişim 1980 yılında uygulamaya konulan liberal ekonomik politikalar ile başlamış, finansal serbestleşme ile devam etmiş ve 1990 yılından itibaren hızlı bir gelişim göstermiştir¹²¹.

4.3.1. 2001 Yılı Öncesi Türkiye’de Yaşanan Krizler

1923 yılında, Kurtuluş Savaşı’ndan galip olarak çıkan Türkiye iktisadi açıdan, halkın büyük çoğunluğunun fakir ve eğitimsiz, sanayi kuruluşlarının yok denecek kadar az ve sermaye birikimden yoksun, geri kalmış bir ülke konumundaydı. 1923-1929 dönemi, tüm dünyada görüldüğü gibi Türkiye’de de liberal politikaların uygulandığı bir dönem olmuştur. Tüm dünyayı iktisadi açıdan büyük bir çıkmaza sokan 1929 dünya ekonomik bunalımı ise liberal iktisat politikalarını izleyen ülkemizi de etkilemiştir.

1930 yılından sonra tüm dünyada, devletçi, müdahaleci ve korumacı politikalara yönelmeye başlanmıştır. Türkiye de bu doğrultuda hareket ederek, bunalımdan çıkmak ve iktisadi genişlemeyi sağlamak amacıyla çeşitli tedbirler almıştır.

1940 yılında 2. Dünya Savaşı’nın başlamış olması, devletin savaş ekonomisine uygun bazı tedbirler almasına yol açmış ve bu nedenle 2. Dünya Savaşı döneminde, olası bir tehlikeye karşı savaş ekonomisi uygulanmıştır. Savaşın bitmesi ve tüm dünyada liberal politikaların etkin olmaya başlamasıyla birlikte Türkiye’de bazı değişiklikler olmaya başlamıştır. Çok partili sisteme geçişle birlikte başlayan liberal akım, 1945-1950 yılları arasında, Türk ekonomisinde devlet müdahaleciliğinin belirli sınırlar içinde tutulması ve daha liberal bir ekonomi uygulanması yolundaki girişimleri ön plana çıkarmıştır.

¹²¹ Dış Ticaret Müsteşarlığı, a.g.e., s.5.

1946 yılında yapılan devalüasyon ile TL'nin değeri %53,6 oranında düşürülerek 1 Amerikan Doları karşılığı 2,80 TL olarak kur sabitlenmiştir. Bu dönemde yapılan devalüasyonun nedeni, savaş sonrası uluslararası fiyat düzeylerine ve yeni ekonomi politikalarına uyum sağlayarak ihracatı artırmaktı. Ancak bu devalüasyon istenilen sonuçları vermedi, ithalattaki aşırı artışlar, birikmiş olan döviz rezervleri ve daha sonra dış yardımlarla finanse edilerek 1953 yılına kadar sürdürülmüştür.

1954'ten sonra plansız yatırımların yapılması nedeniyle artan ithalatın finansmanında, dış yardımlara paralel olarak döviz rezervlerinin kullanılması sonucu zorluklarla karşılaşmıştır.

1958 yılında ekonomik istikrarı sağlamak için sıkı para ve maliye politikaları ve ihracatı teşvik tedbirleri gibi bir takım ekonomik tedbirler alındıysa da enflasyonist gidiş önlenememiştir. Bu ekonomik koşullarda, siyasi bunalımla birlikte 1960 yılında yeni bir Anayasa hazırlanarak, uzun vadeli bir ekonomik planın yapılması çalışmalarına başlanmıştır.

1973-1974 yılları arasında 4 katına çıkan petrol fiyatları Türkiye'yi derinden etkilemiştir. Ardı ardına gelen hükümetler, birinci petrol şokundan önce yavaşlama eğilimine giren ekonomik büyüme hızını arttırmak için, en azından başlangıçta, genişletici politikalar izlemişler, kamu sektörü yatırımları hızla büyümüştür. Ancak, aynı dönemde tüketim sınırlanamadığından, bu politika, reel olarak %8 gibi bir büyüme sağlanmasına rağmen istikrarsızlığa sebep olmuştur.

Yaşanan ekonomik dengesizlikler sonucunda alınan 24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Kararları ile, ihracatın ve döviz gelirlerinin arttırılması, enflasyonun kontrol altına alınması ve ekonominin dışa açılarak uluslararası rekabet ortamına uygun dinamik bir yapıya kavuşturulması amaçlanmıştır.

24 Ocak 1980 tarihinde, Türk Lirası, dolar karşılığında yaklaşık % 49 oranında devalüe edilerek dolar kuru 47 TL'den 70 TL'ye çıkarılmıştır. 1 Temmuz 1981'den sonra ise günlük kur ayarlanmalarına başlanmıştır.

1986 yılının sonlarına doğru kur belirleme sistemi yeniden gözden geçirilmiş

ve bankaların, döviz satış kurundan T.C. Merkez Bankası kurunu aşmamak koşulu ile, döviz alış kurlarını serbestçe belirleyebilecekleri açıklanmıştır.

1986-1989 döneminin ilk yarısında ekonomide canlılık, ikinci yarısında ise durgunluk görülmüştür. 1986 yılında iç talepteki artış, petrol fiyatlarındaki düşmenin yarattığı uygun uluslar arası koşulların da katkısıyla, ekonominin hedeflenen uzun dönem büyüme hızının üzerinde büyümesine yol açmıştır. Bu süreç, 1987 yılında da devam etmiş ve büyüme hızı %9,8 olarak gerçekleşmiştir. Ekonomik büyüme oranlarında görülen bu yükselme, özellikle kamu kesimi yatırım çizgi tasarruf farkının artmasına, bu durum ise piyasalarda arz-talep dengesizliklerine yol açarak enflasyon oranının yükselmesine neden olmuştur.

Ekonomideki dengesizlikleri gidermek amacıyla 1987 yılı sonunda kamu tarafından üretilen mal ve hizmetlerinde fiyatları önemli ölçüde yükseltilmiş ve piyasalardaki dengenin yeniden kurulabilmesini sağlamak üzere Şubat 1988'de bir dizi önlemler alınmıştır.

1990 Körfez krizinin de etkisiyle petrolün varilinin 15\$'dan 31\$'a çıkması, Körfez Savaşı'nın olumsuz etkileri sonucunda, bankaların kredi faiz oranları ve enflasyonun yükselmesiyle 1991 yılında büyüme hızında büyük bir düşme görülmüştür.

1994 yılının başına gelindiğinde, Türkiye ekonomisi 2.Dünya Savaşı'ndan sonra Cumhuriyet tarihinin en ciddi ekonomik krizlerinden birini yaşamıştır. Orta ve uzun dönemde sürdürülemeyecek olan, en büyük cari açığı ve kamu açığı makroekonomik dengesizlikler gelir dağılımı ve bütçenin alt kalemleri ile ilgili yapısal sorunların zaman içinde birikmesi, 1994 yılı Nisan ayında içine düşülen ağır iktisadi krizin oluşumundaki nedenlerdir.

1993 yılının Ekim ayından itibaren hazinenin izlediği iç borçlanma politikası nedeniyle ortaya çıkan likidite fazlasının dövize artmasıyla birlikte, kriz başladığında merkez bankası bankalar arası para piyasasına müdahale ederek ve oldukça yüksek bir maliyet ödeyerek dövize olan talebi engellemeye çalışmıştır. Bankalar arası para piyasası bir gecelik faiz oranı, kriz öncesi Mart 1994 tarihinde %350 seviyesine çıkmış, Nisan ve Mayıs aylarında ise %250 ile yine oldukça yüksek düzeylerde seyretmiştir.

1994 yılının ilk üç ayında TL, dolara karşı yaklaşık %26 oranında değer kaybetmiştir. Ocak 1994'te 1\$ 19.000 TL iken Nisan 1994'te 1\$ 38.000 TL'ye çıkmıştır.

Döviz ve para piyasalarında yaşanan bu olumsuz gelişmelerden sonra, 5 Nisan 1994'te hükümet dengeleri yeniden kurmak amacıyla ekonomik istikrar tedbirleri almıştır.

5 Nisan istikrar programının amacı, kısa vadede bozulan dış dengeyi ve döviz piyasalarını yeniden istikrara kavuşturmak, sürdürülebilir bir ekonomik ve toplumsal gelişme sürecini oluşturmak idi. Bunun yanında mali piyasalardaki istikrarsızlığın temel nedeni olan kamu açıklarını azaltmak ve enflasyonu düşürmekti.

1997 ortalarında Güneydoğu Asya'da başlayan krizin 1998'de daha da derinleşmesi ve 1998'de önemli bir ticaret ortağımız olan Rusya'ya sıçraması ile, krizin etkileri ülkemizde de hissedilmeye başlamıştır.

Yabancı sermayenin ülkeyi terk etmesi ve uygulanan yüksek faiz politikası nedeniyle piyasalardan paranın çekilmesi sonucunda üretim artışının yavaşlamasına bazı alanlarda ise negatife dönüşmesine neden olan talep daralması meydana gelmiştir.

Yüksek faiz oranları, deprem felaketi ve artan vergiler dolayısıyla yurtiçi talep 1999 yılında daralmaya devam etmiş ve sonuçta ekonomi %6,4 küçülmüştür.

4.3.2. 2001 Yılı Krizi

Türkiye, 2001 yılının ilk aylarında tarihin belki de en önemli ekonomik krizi ile karşı karşıya kalmıştır. 2001 krizini kriz öncesi ve sonrası ortam olarak incelemekte fayda vardır.

4.3.2.1. Kriz Öncesi Ortam

Türkiye 1999 yılının sonuna doğru ekonomik açıdan karamsar bir görünüm içine girmiştir. Ekonomik büyüme %-6.1, enflasyon %70'e ulaşmış, bütçe açıkları büyümüştür. Hazine faizlerinin yıllık ortalama bileşik oranı %106'ya ulaşmıştır.

2000 yılına IMF stand-by desteğinde, yeni bir ekonomik programla girilmiştir.

Bu programda 3 temel nokta mevcuttur:

- a) Bütçe ve bütçe dışındaki kamu kesiminde mali disiplinin sağlanması,
- b) Önceden belirlenmiş sabit kur uygulamasıyla döviz kurlarının belirlenmesi,
- c) Yapısal reformların yapılması ve özelleştirmenin hızlandırılması¹²².

İç talepteki hızlı artış ve bankacılık sektöründeki zayıf durum, kontrol dışında gelişen Euro'nun yıl içinde ABD Dolarına karşı değer kaybetmesi, Türk Lirası'nın Euro'ya karşı reel değer kazanmasının daha da artmasına neden olmuş, bu durum Avrupa Birliği ülkelerine yönelik ihracatı olumsuz etkilerken, bu ülkelere yapılan ithalatın ise hızla artmasına katkıda bulunmuştur. İthalatın hızla yükselmesi ve ihracat artışının sınırlı kalması nedeniyle dış ticaret dengesi de bozulmuştur. Tedirginliğin artması, bankacılık sektörünün kırılgan yapısı, likidite sorunuyla bir araya gelince Kasım Krizi ortaya çıkarak piyasaları alt üst etmiştir.

Kasım krizinden sonra faizlerdeki yükseliş ve iç talepteki daralma ithalat üzerindeki etkisini 2001 yılı başlarından itibaren göstermeye başlamıştır. Ocak-Şubat döneminde ithalat 2000 yılının aynı dönemine göre artış göstermesine rağmen, 2000 yılındaki artış trendi kırılmıştır.

Bu tarihte bankalar arası piyasada gecelik borçlanma basit faizi yaklaşık 3 kat artarak %110,8'e, en yüksek %210'a yükselmiştir.

4.3.2.2. Kriz Sonrası Ortam

Ülkemizde meydana gelen bu kriz sonrası 6 Aralık 2000 tarihinde ülke ekonomisini düzeltmek için aşağıda görülen bazı kararlar alınmıştır:

- a) Bankalardaki mevduatlara güvencenin devam ettirilmesi,
- b) Özelleştirme hızlandırılması,
- c) Mali bünyesi sorunlu bankalara TMSF'ye devredilmesi,

¹²² EĞİLMEZ, Mahfi, Kasım 2000 Krizi Üzerine 1, <http://www.mahfiegilmez>, (15 Şubat 2010), s.2.

d)Para programındaki limitler ve kur politikasının devam ettirilmesi.

Ocak ayında %60'lara gerileyen faiz oranları Şubat ayında %70'lere çıkmıştır. Faizlerin tekrar yükselme eğilimine girmesi iç borçların çevrilebilirliği kuşkusunu arttırmıştır. Yüksek iç borç stoku, artan enflasyon oranı, yerli paranın sürekli değerli oluşu krizi hazır eden sebeplerdir. Başbakan ile Cumhurbaşkanı arasında geçen tartışma kamuoyunca duyulduğunda yaşananlar siyasal bir kriz olmaktan çıkmış artık süregitmeyen programın çöktüğü yönünde beklentiler somutlaşmış ve beklentiler kur çapasının terk edilmesiyle gerçekleşmiştir. Bir anda gecelik bileşik faizler %5000 gibi muazzam rakamlara ulaşmıştır. Dövizde saldırı durdurulamadığından TL dolar karşısında resmen %40 devalüe edilerek 1 dolar 960.000 TL'ye yükseltilmiştir. Kurun serbest dalgalanmaya bırakılmasının ardından döviz talebi artmaya devam etmiş ve devalüasyonu takip eden iki hafta içinde dolar 1.200.000 TL'ye yükselmiştir. Bu gelişmeler yaşanırken Merkez Bankası döviz rezervleri de erimiştir. Yıl başında 24.8 milyar dolar olan brüt döviz rezervi Mart'a gelindiğinde 18.5 milyar dolara inmiştir.

Böylelikle sıcak paraya dayalı büyüme modelinin uygulandığı 90'lı yılların sonunda ulusal ekonomide iki büyük kriz meydana gelmiş ve yukarıda mali kesime olan faturasını gördüğümüz krizin reel kesime maliyeti daha acımasız boyutlarda olmuştur. Daha yılın yarısında 18 banka TMSF'ye devredilmiştir. TESK'nin tesbitleriyle yılın ilk yarısında 52.800 İşyeri kapanmıştır. Yıllar boyunca uygulanan politikalar neticesinde gelir dağılımı büyük ölçüde bozulmuş, nüfusun küçük bir bölümü rakamlarla zor telaffuz edilen servetleriyle yaşarken büyük bir bölümü açlık ve geçim sıkıntısı içine düşmüştür. Bu da sosyal patlamayı ülkenin eşiğine getirmiştir.

2000 yılı için %6.5 olan işsizlik oranı 2001 yılı sonunda %8.6'ya çıkarken 2002 yılının ilk çeyreğinde %11.8'e ulaşmış, işsiz sayısı da 2.5 milyona yaklaşmıştır.

Kasım ve Şubat ayındaki krizler, ekonomide üretici ve tüketici güvenini önemli ölçüde olumsuz etkilemiştir. İşletmelerin ekonominin genel durumuna ilişkin beklentileri negatife dönüşmüştür.

Sanayi üretimi 2001 yılının ilk üç ayında ortalama %2 oranında gerilemiştir. Faiz oranlarındaki hızlı yükseliş, Türk Lirasının değer kaybı ve istihdam imkanlarındaki

daralma tüketici güvenini olumsuz etkileyerek dayanıklı tüketim malları olmak üzere genel olarak tüketim harcamalarında gerilemeye neden olmuştur.

Şubat ayındaki kriz sonrasında alınan önlemler ve yeni ekonomik programın açıklanması, Nisan ayında mali piyasaların kısmen istikrara kavuşmasına ve toplumdaki tedirginliğin azalmasına katkıda bulunmuştur.

Ekonomik program çerçevesinde sağlanan dış desteğin kullanılmaya başlanması ile birlikte faiz ve döviz kurları istikrara kavuşmuş, üretici ve tüketici güveni tekrar olmuştur. Böylece, 2001 yılının ilk yarısındaki hızlı daralma sürecinin, güven ortamının tekrar sağlanması ve rekabet gücündeki olumlu gelişme sonucunda; ihracatta ve turizm gelirlerindeki artışlara paralel olarak yılın ikinci yarısında yavaşladığı görülmüştür.

2000 yılı boyunca kur sepetinin değeri %20 artırılmıştır. Ancak enflasyon son 14 yılın en düşük seviyelerine gerilemiş, enflasyon oranları kur sepetinin artışının üzerinde kalmıştır. Bunun en önemli nedenlerinden biri Türkiye’de uzun süredir varolan enflasyonist ortamdır.

Programın açıklanması ile hızla gerileyen enflasyon beklentileri, yapısal reformlardaki yavaşlama ve yılın ilk 3 ayında gerçekleşen enflasyonun yüksekliği nedeniyle, Mayıs ayından itibaren durağan hale gelmiştir.

2000 yılı sonu enflasyonu hedeflenenden yüksek çıkmıştır. Bunun en önemli nedeni, istikrar programının başında karşılayan dayanıklı tüketim mallarında yaşanan talep canlılığıdır. 2001 yılının ilk iki ayında enflasyon oranları düşük seviyelerde gerçekleşmesinin nedeni Kasım ayında başlayan kriz ile yükselen faiz oranlarının talep daralması yaratmasıdır.

Şubat krizi sonrası dönemde İMKB Tahvil ve Bono Piyasası Repo-Ters Repo Pazarı’nda ve Bankalar arası Para Piyasası’nda yapılan işlemlerle piyasadan fazla likidite çekilmeye başlanmıştır. Faiz oranları %77-92 aralığında belirlenmiştir. Grafik3.5.’de de bu dönem içinde görülen basit faiz oranları görülmektedir. Bu bağlamda kriz sonrası dönemde ödemeler sisteminin işler hale getirilmesine öncelik

verilerek, Türk Lirası ihtiyacının karşılanması amaçlanmıştır.

Şubat krizi sırasında kamu bankaları ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) kapsamındaki bankaların aşırı miktardaki gecelik borçlanma ihtiyaçları, faizlerin yükselmesine ve piyasaların kilitlenmesine yol açmıştır. Bu, başta kamu bankaları olmak üzere bankacılık sektörü mali yapısının gittikçe bozulmasına neden olmuştur. Mart ayı içinde başlayan Mayıs ayı içinde tamamlanarak, kamu ve fon bankalarının gecelik borçlanmaları tamamen giderilmiş ve bu bankaların bilançoları küçültülmüştür. Böylece, bu bankaların sistemde yarattığı kırılma giderilirken para politikasının etkinliğine yönelik kısıtlar da azaltılmıştır.

Yaşanan her bir krizin maliyeti gittikçe artmaktadır. Krizler toplumun tümünü olumsuz etkilemektedirler. Dışsal ve içsel şoklara karşı daha dayanıklı bir sistem ve sürdürülebilir bir makroekonomik yapı hedefi için, herkesin daha fazla çalışması ve tasarruf etmesi gerekmektedir.

Her bir devresel sürecin bütününe bakmak, kısa dönemdeki şokların genel, ekonomik konjoktüre olan olumsuz etkilerini en aza indirmeye çalışmak ve orta ve uzun vadedeki hedeflerimize kademeli olarak yoğunlaşarak, uluslararası yatırımcıların da güvenini hızlı bir biçimde tesis edebilmek gerekmektedir.

Aşağıda Grafik 3.6.'da görüldüğü gibi bankalar arası T.L. üzerinden açılan ortalama faiz oranı 2000 yılında ortalama olarak 90-70 aralığında değişirken, Kasım 2000 yılında meydana gelen kriz ile birlikte hızlı bir artış yapmıştır. Ancak piyasaların sakinleşmeye başlamasıyla düşmesi beklenirken, bir anda ortaya çıkan Şubat ayında meydana gelen ikinci kriz ile tavan değerlerine ulaşmıştır. Faiz oranlarının eski seviyesine düşmesi yaklaşık 3 ay gibi bir zaman almıştır.

İç talepteki daralma ve Türk Lirasının değer kaybı sonucunda ithalatın yüksek bir oranda gerilemesi ithalattan alınan vergilerin de hızla azalmasına yol açmıştır. Buna bağlı olarak, ithalat vergisi yıl sonunda geçen yıla oranla 25.1 gibi yüksek bir oranda azalarak GSMH büyümesini olumsuz etkilemiştir.

Tablo 0-2 : GSYİH ve Ana Sektörlerde Yıllık Büyüme

	2000 Yılı Büyüme Oranları	2001 Yılı Büyüme Oranları
GSMH	6,3	-9,5
GSYİH	7,4	-7,5
Tarım	3,9	-6,5
Sanayi	6	-7,5
İmalat Sanayi	6,4	-8,1
Hizmetler	7,2	-5,9
Ticaret	12	-9,4
İnşaat Sanayi	4,4	-5,5
Ulaştırma ve Haber	5,5	-5,3
İthalat Vergisi	28,1	-25,1

Kaynak: TCMB

Hizmetler sektörü katma değeri, yıl sonuna oranla yüzde 5.9 oranında gerilemiştir. Tarım ve sanayi sektörlerinin katma değerlerinin gerilemesi hizmetler sektörünü olumsuz etkilemiştir.

Ticaret sektörü katma değeri yıl sonunda geçen yılın sonuna oranla %9.4 oranında azalmıştır. İç talepte yaşanan daralma, sanayi üretiminin gerilemesi ve ithalatın azalması bu gelişmede etkili olmuştur.

Genel olarak bakıldığında bütün sektörlerde 2000 yılından yaşanan büyüme 2001 yılına geçirildiğinde yaşanan ekonomik krizlerin küçülme olarak ortaya çıktığı görülmektedir.

4.3.3 Krizlerin Türkiye’de Şirketlere Etkisi

1978 yılından başlayarak Türkiye ekonomisi, işgücü piyasasında sorunlarla ve ciddi düzeyde bir döviz kriziyle karşılaşmıştır. Siyasi istikrarsızlık ve yüksek enflasyonun ekonomik büyümeyi engellediği bir sürece girilmiştir¹²³.

12 Eylül 1980 tarihinde gerçekleşen askeri müdahale öncesinde açıklanan 24 Ocak Kararları sonrasında Türkiye, önceki dönemlere oranla daha dışa dönük bir ekonomik kalkınma stratejisi çerçevesinde yoğun bir reform sürecine girişmiş ve dünyadaki gelişmelere paralel olarak pazar ekonomisi prensiplerini benimseyip rekabete dayalı ve açık bir makro ekonomik yapı oluşturma yönünde önemli adımlar atmıştır. 1980’lerin başında Türkiye’de ekonomik, hukuki ve kurumsal reformlar serisi başlatılmıştır. Bu süreç, dış ticaret rejiminin ve mali sektörün serbestleştirilmesi ile başlamış ve 1989 yılı sonlarında tüm siyasal karar alıcı çevrenin yapısını radikal olarak değiştirecek sermaye hesaplarının serbestleşmesi ile doruğa ulaşmıştır¹²⁴.

Yani 1980’lerde para ve sermaye piyasalarında yaşanan reform süreci, 1989’da uygulamaya konulan ve kambiyo rejiminde köklü değişiklikler meydana getiren 32 Sayılı Karar ile tamamlanmıştır.¹²⁵ 1980’li yıllar ciddi değişimlerin yaşandığı ve ihracat merkezli piyasa ekonomisinin Türkiye’de uygulanmaya geçildiği bir dönem olmuştur¹²⁶.

Türkiye Ekonomisi 1990’lı yıllardan itibaren incelendiğinde ise; ekonominin özellikle uygulanan mali ve para politikalar doğrultusunda istikrarsız büyüme ortamı, yüksek enflasyon, artan kamu borçları, faiz harcamaları gibi verimsiz ekonomik koşullar altında kırılganlığın arttığı ve ülke ekonomisinin krizlere karşı açık duruma geldiği anlaşılmaktadır. Nitekim durum kendini 1994 yılında yaşanan kriz ve devalüasyon, 2000 yılı son çeyreğinde yine bankacılık sektörü bazlı çok ciddi bir kriz ve arkasından 2001 yılı başında yaşanan ve devalüasyon ile sonuçlanan döviz krizi ile ülke ekonomisine ciddi hasar verecek şekilde tezahür etmiştir. 1994 krizi sonucunda

¹²³ Türkiye Ekonomisinde Sermaye Birikimi, Verimlilik ve Büyüme (1972-2003) Uluslararası Karşılaştırma ve AB’ye Yakınsama Süreci (2014), Büyüme Stratejileri Dizisi, a.g.e., s.16.

¹²⁴ DUMAN, Nuri, KAAAN, Ebru, a.g.e., s.63.

¹²⁵ AYDIN, Ayşe Berfu, a.g.e., s.2.

¹²⁶ Sector Profiles of Turkish Industry General Outlook, a.g.e., s.1.

ekonomi yüzde 6,1 oranında, 2000 yılı sonunda ve 2001 yılı başında yaşanan krizlerin etkisiyle yüzde 9,5 oranında daralma göstermiştir.

2001 yılı ortalarında uygulanmaya başlanan “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” ile birlikte ekonomide ciddi yapısal değişiklikler meydana gelmeye başlamış; dalgalı kur rejimine geçilmiş, mali sektörün yeniden yapılandırılması ve kamu finansmanının daha sağlıklı bir yapıya kavuşturulması için çeşitli düzenlemelere gidilmiş, 25 Nisan 2001 tarihinde 1211 sayılı Kanun’da yapılan değişiklikle TCMB’nin operasyonel bağımsızlığının yasalaşması ve fiyat istikrarının ana amaç olarak belirlenmesi, enflasyonla kararlı bir mücadeleyi başlatmıştır¹²⁷.

Bir diğer ifadeyle, Türkiye Ekonomisi’nin son onaltı yıllık gelişiminde ciddi dalgalanmaların yaşandığı ve işletmelerin ve çeşitli sektörlerden kurum ve kuruluşların bu dalgalanmalardan yara aldıkları ve hatta faaliyetlerine son verdikleri görülmektedir. Özellikle Kapasite Kullanım Oranı’na ilişkin istatistikler kapsamında durum sanayi de faaliyet gösteren işletmeler açısından daha da net olarak izlenebilmektedir.

Türk sanayisi temelde özel sektöre bağlı olarak çalışmakta olup, yıllar itibarıyla özelleştirmelerin de etkisiyle üretimde özel sektörün payı giderek artmıştır. Toplam üretimin yüzde 80’inden fazlası, sabit sermaye yatırımlarının ise yüzde 90’ından fazlası yine özel sektör tarafından gerçekleştirilmektedir.

KOBİ’lerin ekonomideki yerini incelemeye önce, öncelikle Türkiye Ekonomisi’nin nasıl bir süreçten geçerek bugünlere gelmiş olduğunu aktaracak bazı göstergelere bakmakta fayda vardır.

Türkiye’de tüm kesimlerin ve işletmelerin farklı boyutlarda ve yönlerden etkilendiği liberalizasyon sürecini 1989 sermaye hareketleri serbestleştirilmesi dönemine kadar aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür¹²⁸:

a) 1980 : Hisse senedi piyasası üzerindeki fiyat kontrolleri ve faiz hadleri üzerindeki kısıtlamalar kaldırılmıştır.

¹²⁷ Türkiye’de İmalat Sanayindeki Firmaların Fiyatlama Davranışı, a.g.e., s.4.

¹²⁸ MANGIR, Fatih, a.g.e., s.3.

- b) 1981 : İthal ikameci dönem sona ermiştir.
- c) 1982 : Sermaye piyasası kurulmuştur.
- d) 1984 : Döviz kuru işlemlerine izin verilmiştir.
- e) 1985 : Banka kanunu yürürlüğe girmiştir.
- f) 1986 : Interbank para kurulu açılmıştır.
- g) 1987 : Açık piyasa işlemleri başlamıştır.
- h) 1988 : Efektif döviz piyasası kurulmuştur.
- i) 1989 : Altın piyasası kurulmuş, sermaye hareketleri üzerindeki sınırlama kalkmıştır.

Bununla birlikte, Türkiye ekonomisinde, 1980'lerde başlayan süreç boyunca sermaye hareketlerinde istikrarsız seyir sürmeye devam etmiştir. 1994 ve 2000'li yıllarda uygulanan istikrar politikasının çözmeye çalıştığı (yabancı sermaye istikrarsızlığı) finans piyasası ağırlıklı başlayan ve daha sonra reel sektöre kayan krizlerin ortak noktaları genel olarak¹²⁹;

- a) Sürdürülemeyen bütçe açıkları,
- b) Yüksek düzeydeki dış borçlar,
- c) Enflasyon hızındaki artış ile birlikte negatif faiz düzeyi,
- d) Üretimin azalması,
- e) Ücret düşüşüyle birlikte işsizliğin artması,
- f) Küreselleşme ile birlikte hızlı fon akımları,
- g) Banka sisteminde artan açık pozisyonlardır.

¹²⁹ MANGIR, Fatih, a.g.e., s.5.

1994 ve 2001 yıllarında yaşanan finansal krizler ülke ekonomisinde ciddi boyutlu yaralar açmıştır. 1994 yılında ve 2001 yılında yaşanan krizlerde kısa vadeli sermaye ve çıkış hızlarının yüksekliği her iki krizin nedenleri arasında sayılabileceği gibi aynı zamanda krizleri derinleştiren etkenlerdendirler. Kısa vadeli sermaye 1990'lı yıllarda dünyada geçerli olan faiz oranlarının çok üzerinde karlar elde etmiştir. Hiçbir ülkenin de kısa vadeli sermayenin bu yüksek getirisini uzun süre kaldıramayacağı açıktır.¹³⁰ 1994 krizinde o yıla kadarki en büyük kamu ve cari açık düzeylerine ulaşılmış olmasının yanı sıra, ekonomideki tüm makro ekonomik göstergelerde de ciddi bozukluklar meydana gelmiştir¹³¹.

Her iki krizin diğer bir ortak yanı ise bankaları açık pozisyonlarının yüksekliğidir. Bankacılık sisteminin topladığı mevduatları değerlendirebileceği en verimli alan, devlet iç borçlanma senetleri olmuştur.

Devletin çığ gibi büyüyen iç borçlanma ihtiyacını karşılamak amacıyla, 1992 – 1999 yılları arasında yüzde 32 gibi çok yüksek reel faizle içi borçlanmaya gitmesi sonucu, Türkiye’de finansal sistemin en önemli ayağını oluşturan bankacılık sisteminin finansman kaynakları, üretim yapan reel sektöre değil, borç faizini ödemek için borçlanan devlete aktarılmıştır. Sonuçta, yüksek reel faiz oranları ile çalışma şansı çok düşük olan reel sektör, bankacılık sistemi finansman kaynaklarının çok düşük bir kısmından yararlanmıştır¹³².

Söz konusu düşük riskli ve/fakat karlı durum ise bankacılık sektörünün grup şirket kredileri haricinde ticari/işletme bankacılığı çalışmaları içinde bulunmamaları ve KOBİ’lerle çok da fazla kredi ilişkisine girmeye istekli olmamaları nedeniyle reel sektörün finansal açıdan zor şartlar altında faaliyetlerini sürdürmesine sebep olmuştur.

Bankacılık krizleri, genellikle düşük gelirli ülkelerde yaygın olarak meydana gelmekte ve maliyeti de görece olarak yüksek olmakta ve Türkiye örneğinde de olduğu gibi gelişmekte olan ülkelerde meydana gelen bankacılık krizleri genel olarak;

¹³⁰ Mehmet Hüseyin BİLGİN, Gökhan KARABULUT, Hakan ONGAN, a.g.e., s.30.

¹³¹ Mehmet Hüseyin BİLGİN, Gökhan KARABULUT, Hakan ONGAN, a.g.e. s.37.

¹³² MÜSLÜMOV, Alövsat, a.g.e., s.15.

1. Bankaların, hem makro ekonomik dalgalanmalar, hem de önemli rejim değişiklikleri açısından volatilitesi yüksek bir ortamda faaliyet göstermeleri,

2. Bankalara politik müdahalenin olması gibi iki temel nedene dayanmaktadır¹³³.

Hükümetler özellikle kamu bankaları üzerinde öncelikli sektör ve kişilere kredi verilmesi için baskı yapmakta, çoğu durumda da bu kredilerin geri dönmeyeceği bilinmektedir. Bu baskı bankaların mali güçlerini doğrudan etkilediği gibi, kredi verme faaliyetlerine de ciddi zararlar vermektedir¹³⁴.

2001 yılından sonra 2002 yılı başında uygulamaya konulan ekonomik program ve aynı yılın sonunda yapılan seçimlerde ortaya çıkan tek parti istikrarının sağladığı makro ekonomik istikrarın sonucu kararlı bir büyüme patikasına oturan¹³⁵ ve toparlanmaya başlayan ekonomi milli gelir açısından da gelişme göstermiştir.

1990 yılında 2.712 USD olan kişi başına düşen milli gelir, 2006 yılında 5.477 USD'ye çıkmıştır. Bununla birlikte, ortalama yıllık büyüme hızı kişi başına düşen milli gelir için yüzde 4,5 oranıyla gayrisafi milli hasıla büyüme oranının altında kalmıştır. Özellikle 2006 yılı itibarıyla yaşanan kişi başına düşen milli gelir artışında Türk Lirası'nın değer kazanmasının etkisini vurgulamak da fayda vardır. 2007 yılının ilk dokuz ayında yaklaşık yüzde 4 büyüyen Türk ekonomisi, Dünya Bankası'nın "Dünya Ekonomisinin Görünümü" raporuna göre 2008 yılında yüzde 5,4, 2009 yılında yüzde 5,7 büyüyecek, cari açık ise sırasıyla yüzde 7,7 ve 7,6 gerçekleşecektir¹³⁶.

Sürdürülebilir büyüme ve fiyat istikrarının temini yönünde atılan adımlar, kamu maliyesinde sağlanan disiplin ile birlikte, finansal kuruluşların gerek mali bünyelerinin sağlamlaşması gerekse aslı işlevi olan ekonomiye kaynak aktarma görevini

¹³³ AYDIN, Aydan, ATAMAN, Pelin, İNAN, Alpan ve TÜLAY, Burçak, "Bankacılıkta Mali Bünye Sorunları ve yeniden Yapılandırmada Ülke Uygulamaları," Bankacılar, Sayı: 32, Mart 2000, s.38.

¹³⁴ Aydan AYDIN, Alpan İNAN, Burçak TÜLAY, Pelin ATAMAN, a.g.e., s.39

¹³⁵ SAYGILIOĞLU, Nevzat & Mehmet Hüseyin Bilgin & Selçuk Arı, Avrupa Birliği Yolunda Türkiye'nin Dünyadaki Yeri, Türkiye Tekstil Sanayii İşverenleri Sendikası, İstanbul: Harman Otset Basım veYayıncılık, 2005, s.55.

¹³⁶ Hürriyet Gazetesi, "Dünya yavaşlamayı gelişmekte olan ülkelerle telafi edecek", 10 Ocak 2008.

yerine getirmeye başlaması açısından son derece önem arz etmektedir.¹³⁷ Ayrıca, bu gelişmeler, finansal sistemin şoklara karşı direncini de artırmıştır.

Kişi başına düşen milli gelir özellikle gelirin tasarruflara ve tüketime ayrılan kısımları ve sermaye birikimi yaratılabilmesi açısından gelişmekte olan ülkelerde ayrı bir değere sahiptir. Çünkü tasarruflar aynı zamanda uzun vadeli kaynak finansmanı için temel oluşturmaktadırlar. Genel olarak Türkiye’de de gelişmiş ülkelerde olduğu gibi yıllar itibarıyla değişiklik göstermekle birlikte, kullanılabilir gelirin 1/5’i tasarruflara ayrılırken, 4/5’i tüketim amacıyla kullanılmaktadır. Diğer taraftan Türkiye’de tasarruf miktarının düşüklüğü ve mevcut kaynakların da risk oranı çok düşük faizi yüksek kamu kağıtlarına yatırımlar şeklinde değerlendirilmesi ve bu durumun geçtiğimiz yıllara kadar hem küçük tasarruf sahipleri hem de finans ve bankacılık sektöründe yer alan kuruluşlar tarafından yapılması, sanayiye özellikle KOBİ’lere kaynak aktarımında yetersiz kalınmasına sebebiyet vermiştir.

Reel sektör açısından öncü gösterge niteliği taşıyan aylık imalat sanayi üretim endeksinin yıllık değişim oranı incelendiğinde; söz konusu oranın yaşanan krizler sonrasında 2001 yılında ortalama yüzde 9,8 azaldığı, ancak ekonomide meydana gelen gelişmeler paralelinde özellikle iç ve dış talepteki artışın tetiklediği üretim artışına bağlı olarak, 2002 yılından itibaren artış eğilimine girdiği ve 2003 yılında ortalama yüzde 9,3, 2004 yılında yüzde 10,4,¹³⁸ 2005 yılında yüzde 6,6, 2006 yılında ise yüzde 7,6 artış gösterdiği görülmektedir. 2007 yılı ilk on ayında ise artış değeri yüzde 6’dır¹³⁹.

Büyüme yıllar itibarıyla nedenleriyle ve sektörel bazda inceleyecek olursak, özellikle 2003 yılında gerçekleşen yüzde 5,8’lik büyümenin mal ve hizmet ihracatında oluşan artışın yanı sıra iç talep canlanmasından da kaynaklandığını, tüketim ve yatırım harcamalarındaki artışın 2004 yılı büyümesini tetiklediğini, son yıllarda ise ekonomide ihracata dayalı bir büyüme gerçekleştiğini görmek mümkündür. Ana sektörler itibarıyla büyümede ise aşağıdaki grafikten de izlenebileceği gibi kriz yıllarını içeren 1994, 1999 ve 2001 yılları hem tarım hem sanayi hem de hizmetler sektörleri açısından küçülme yılları olmuştur. Son yıllarda ise özellikle inşaat sektöründeki büyüme GSMH’nın da

¹³⁷ Finansal İstikrar Raporu 2005, a.g.e., Syf.XX.

¹³⁸ Finansal İstikrar Raporu 2005, a.g.e., s.26.

¹³⁹ Ocak – Kasım 2007 Dönemi Merkez Yönetim Bütçe Uygulama Sonuçları ve Makroekonomik Gelişmeler, a.g.e., s.5.

büyüme oranlarında lokomotif görevi görmüştür. Mevduatlara faiz getirisinin azalması ve konut kredi faizlerinin düşmesiyle cazip bir alan haline gelen gayrimenkul sektörüne olan ilgi¹⁴⁰, inşaat sektörünün büyümesinin ana sebeplerindedir.

Uluslararası çalışmalarda “bilanço yaklaşımı” olarak adlandırılan bir sektörün varlığının diğer sektörlerin yükümlülüğünü oluşturduğu tesbitinden yola çıkıldığında, herhangi bir sektörde meydana gelebilecek olumlu veya olumsuz bir gelişmenin diğer bir sektörün yükümlülüğünü doğrudan etkileyebileceği açık olup, bu etkileşim, zincirleme olarak, diğer sektörlerle sirayet edebilmekte, kırılmalıkların ve risklerin artmasına neden olabilmektedir.¹⁴¹

Dokuzuncu Kalkınma Planı çerçevesinde 2007 – 2013 yılları arasında beklenen ortalama büyüme hızları tarım sektörü için yüzde 3,6, sanayi sektörü için yüzde 7,8 ve hizmetler sektörü için ise yüzde 7,3 seviyesindedir. Ayrıca aynı dönemde yıllık ortalama yüzde 7 oranında büyüyecek Türkiye ekonomisinde, üretimin sektörel kompozisyonuna bakıldığında sanayi ve hizmetler sektörlerinin ön plana çıkacağı tahmin edilmektedir.¹⁴² Diğer taraftan yine Dokuzuncu Kalkınma Planı’nda, “imalat sanayiinin dışa dönük bir yapı içinde ekonomik büyümeyi sürükleyen temel sektör olması hedeflenmektedir.”¹⁴³ ifadesi yer almaktadır.

Türkiye’nin bankacılık kesiminin mali kesim içinde yüzde 80’in üzerinde yüksek bir paya sahip olması reel sektöre fon akımının da daha çok bankacılık sektöründen yapılması gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Bankalar ise 2000 ve 2001 yılı krizleri öncesine kadar daha çok büyük ölçekli firmalara kredi vermeyi veya grup şirketleri içinde yer alan yine büyük ölçekli firmalarla çalışmayı tercih etmiş, yatırımlarını daha ziyade faizi yüksek riski düşük kamu kağıtlarında değerlendirmişlerdir. Büyük firmalara verilen kredilerde geri dönüş problemlerinin yaşanması nedeniyle riski dağıtmak istemeleri, yeni bankacılık kanunu, ekonomide enflasyon oranlarının düşmesi, faiz oranlarında gerileme gibi nedenlerden ötürü son yıllarda ise ticari/işletme/KOBİ bankacılığı sistemlerini geliştirmişlerdir.

¹⁴⁰ SAYGILIOĞLU, Nevzat, BİLGİN, Mehmet Hüseyin, ARI, Selçuk, a.g.e., s.57.

¹⁴¹ Finansal İstikrar Raporu 2005, a.g.e., s.1.

¹⁴² Dokuzuncu kalkınma Planı (2007-2013), DPT, www.dpt.gov.tr, (10 Şubat 2010), s.64.

¹⁴³ Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007 – 2013), a.g.e., s.88.

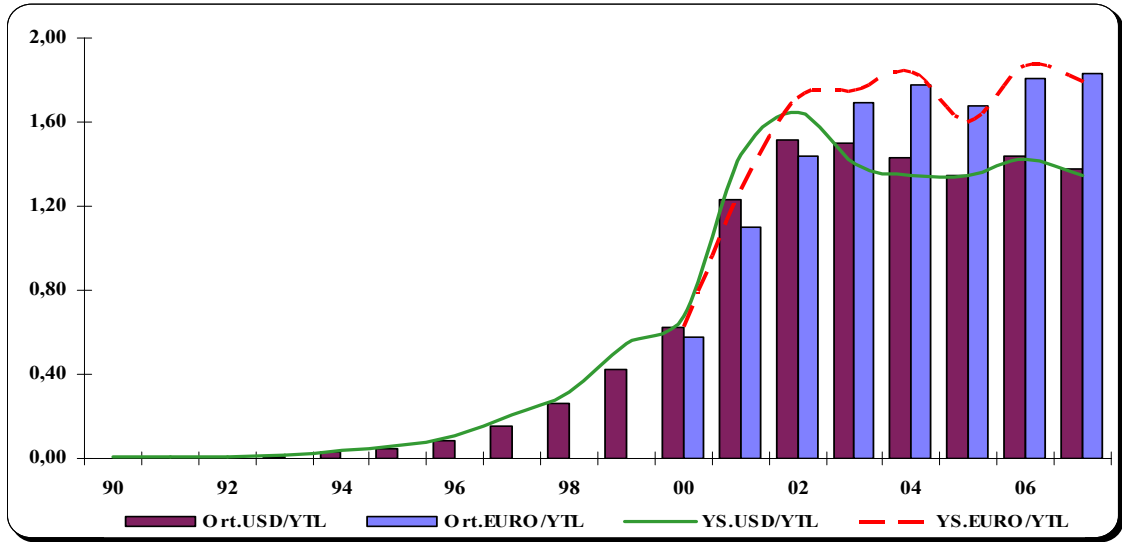
Türkiye'nin dış ticaret hacminde ise ithalat lehine bir artış olmakla birlikte, hem ithalat hem de ihracatta 16 yıl içinde altı kat artış elde edilmiş, yıllık ortalama büyüme oranı yüzde 12.1 olarak gerçekleşmiştir. Durumun ekonomiyi negatif etkileyen tarafı, dış ticaret açığının da aynı hız ile büyümüş olması, yıllar itibarıyla ihracatın ithalatı karşılama oranının yüzde 63 seviyelerine kadar gerilemesidir. 2006 yılının ihracatın ithalatı karşılama oranı 1990 yılındaki yüzde 57,8'den sonra 1990 – 2006 yılları arasındaki en düşük değerdir. Yine Türk Lirası'ndaki değerlenmenin ithalatı artırıcı ve ihracat gelirlerini düşürücü etkisi 2006 yılında görülmüştür. Nitekim 2005 yılında 111,7 milyar dolar olan ithalat 2006 yılında 135 milyar dolara, 73,4 milyar dolar olan ihracat 85 milyar dolara yükselmiş, ithalat yüzde 20,9 artarken ihracattaki artış yüzde 15,8'de kalmıştır. Kasım 2007 itibarıyla 2006 yılının aynı dönemine göre, son bir yıllık ortalama ithalat birim değer endeksi yüzde 9.5 artarken, ihracat birim değer endeksi yüzde 11.5 artmıştır. Yani, dış ticaret haddi¹⁴⁴ son bir yılda Türkiye ekonomisi lehine değişmiş ve Türkiye aynı miktar ithalatı daha az miktarda ihracat yaparak ödeme imkanına sahip olmuştur.

Aynı dönemde ihracat ve ithalat miktarları da artış göstermiş ithalat 153,8 milyar dolar, ihracat ise 108 milyar dolara çıkmıştır. Bu dönemde, ihracat miktar endeksi yüzde 12.4 artarken, ithalat miktar endeksindeki artış yüzde 9.1'de kalmış kısacası, miktar olarak daha fazla malı daha fazla birim değerden ihraç etmiştir¹⁴⁵.

¹⁴⁴ Dış Ticaret Haddi: İthalat birim değer endeksinin ihracat birim değer endeksine bölünmesidir.

¹⁴⁵ KUMCU, Ercan, "Dış ticarete hacim büyüyor fiyatlar artıyor", Hürriyet Gazetesi, 17 Ocak 2008.

Aşağıdaki grafik, Amerikan Doları (USD) ve Euro (€) karşısında Türk Lirası (TL)'nin yaşamış olduğu dalgalanmaları göstermektedir. Ortalama ve yılsonu kur değerlerinden oluşan rakamlar özellikle 2000 – 2001 yılları arasında TL'nin gerçekleşen devalüasyonlarla gelmiş olduğu seviyeleri çok net göstermektedir. İşletmelerin yatırımları sırasında döviz cinsinden yatırım kredisi kullanmaları ve krizlere açık pozisyonlarda yakalanmaları ciddi kur farkı zararları yazmalarına dolayısıyla da karlılıklarını kaybetmelerine neden olmuştur. 2006 yılında ise durum tam tersine dönüşmüş ve işletmelerde kur farkı gelirlerinden kaynaklanan faaliyet dışı gelirlerde artış oluşmuştur.

Şekil 1:USD ve EURO Karşısında TL'nin Değeri

Döviz kurlarındaki dalgalanmalar ve krizlerin bir diğer etkisi ise hem imalat sektöründe kapasite kullanım oranlarının düşüşüne hem de enflasyonun yükselmesine neden olmuştur. Son üç grafik birlikte değerlendirilirse; Şubat 2001'de gerçekleşen devalüasyonun 2001 yılı enflasyon değerini nasıl yükselttiğini ve TÜFE'yi yüzde 32,7'den yüzde 68,5 oranına getirdiği görülebilir. Aynı yıl ekonominin küçüldüğü de bir başka gerçektir. 2000 yılında yüzde 82,2 olan kapasite kullanım oranı da yüzde 72,7'ye gerilemiştir. Kapasite kullanım oranlarındaki düşüş ise özellikle işletmelerin

verimliliğini doğrudan olumsuz yönde etkileyen bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Konjonktürel dalgalanmaların yanı sıra uzun yıllar ülke ekonomisinde yaşanan kronik enflasyon artışı, işletmelerin özkaynak yetersizliğine neden olmuştur. Hammadde/girdi fiyatlarındaki artışların zaman zaman “özellikle de kriz dönemlerinde” iç piyasadaki durgunluğa bağlı olarak fiyatlara yansıtılamaması, zaten yetersiz olan özkaynaknın erimesi sorununu işletmelere getirmiştir. Bu dönemlerde yapılan satışların vadeli olması ve satış yapabilmek için vadelerin uzatılması, tahsilatların geç yapılabilmesi ve vade farklarının özkaynakden karşılanması özkaynak yanında nakit akış dengesini de olumsuz etkileyen bir etmendir.

Dalgalı döviz kuruna geçilmesiyle ortaya çıkan güven bunalımını ve istikrarsızlığı hızlı bir şekilde ortadan kaldırmak ve kamu yönetimini ve ekonomiyi yeniden yapılandırmak için "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" uygulamaya konulmuş ve Program çerçevesinde;

a) Dalgalı kur sistemi içinde enflasyonla mücadelenin kesintisiz ve kararlı bir biçimde sürdürülmesi,

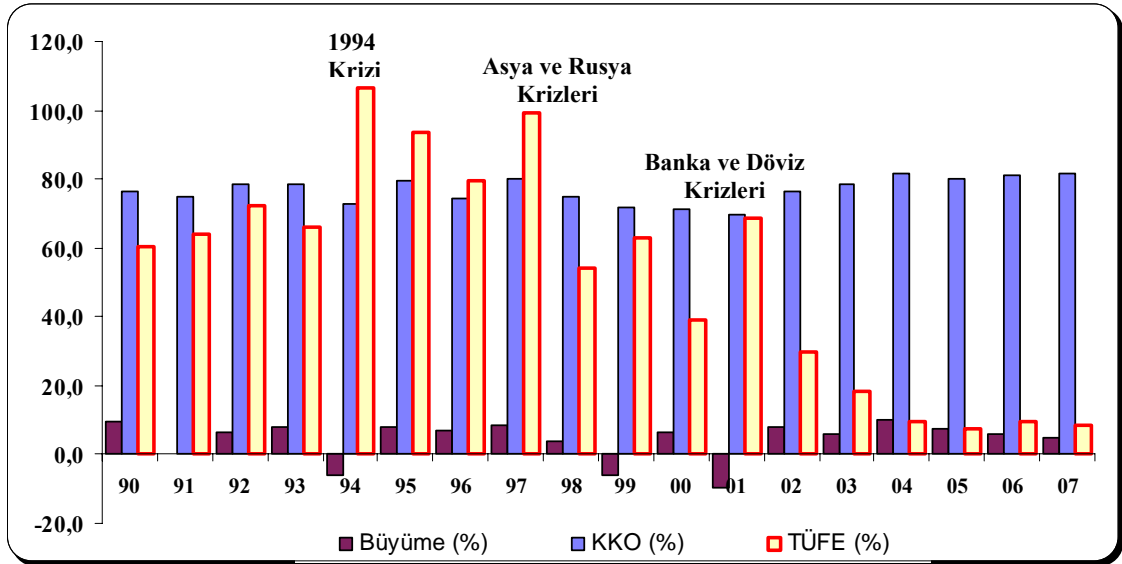
b) Bankacılık sektöründe kamu ve TMSF bünyesindeki bankalar başta olmak üzere, hızlı ve kapsamlı bir şekilde yeniden yapılandırılması ve böylece bankacılık kesimi ile reel sektör arasında sağlıklı bir ilişki kurulması,

c) Kamu finansman dengesini bir daha bozulmayacak bir biçimde güçlendirilmesi,

d) Toplumsal uzlaşmaya dayalı, fedakarlığın tüm kesimlerce adil bir biçimde paylaşılmasını öngören ve enflasyon hedefleri ile uyumlu bir gelirler politikasının sürdürülmesi ve

e) Bütün bunları etkinlik, esneklik ve şeffaflık ile sağlayacak yapısal unsurların yasal altyapısının oluşturulması hedeflenmiştir.

Program kapsamında reel ekonomiyle ilgili olarak ihracatın arttırılmasına, bunu gerçekleştirmek için de bütçe ve diğer kaynaklardan sağlanacak finansman kaynakları aracılığıyla Eximbank'ın kredi imkanlarının yükseltilmesine, ihracatta KDV ödemelerinin hızlandırılmasına, desteklerle ilgili uygulamalarda bürokratik işlemlerin azaltılmasına yönelik çalışmaların yapılması karara bağlanmıştır. Ayrıca, krizlerin esnaf, sanatkar, KOBİ'ler ve tarım kesiminin üzerindeki etkilerini en az düzeye indirmek amacıyla, Ziraat Bankası ve Halk Bankası'ndan kullanmış oldukları kredilerin faizlerine maliyetlerin yansıtılmasını sınırlamak amacıyla bütçeye 400 trilyon lira tutarında ödenek konmuştur.

Şekil 2: Büyüme, Kapasite Kullanım Oranı ve Enflasyon İlişkisi

Kronik enflasyon sorunu ile mücadele anlamında 2001 yılında IMF ile hazırlanan ve yürürlüğe konan ekonomik program ile amaçlanan düşüş yıllar itibarıyla sağlanmış olmakla birlikte, hedefe nasıl ulaşıldığı sorusunun cevabı son iki grafiğin birlikte incelenmesiyle görülebilmektedir. “Türkiye’de enflasyonun büyük bir kısmı ithal edilen hammadde fiyatlarının yüksekliğinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla, eğer kur kontrol altına alınabilirse, o zaman enflasyonu aşağıya indirmek mümkün olacaktır” şeklinde yıllardan beri süregelen bir ifadeden yola çıkılarak döviz kurunun düşürülmesi

yönünde uygulamalarda bulunulmuş ve başarıya ulaşılmıştır. Yani Türkiye düşük kur politikası ile enflasyonu düşürebileceği noktaya düşürmüştür. Bundan sonra ağırlık verilmesi gereken konu sermaye maliyetinin önemli bir parçası olan kredi faiz oranlarının düşürülmesi¹⁴⁶ konusunda yapılacak işlemlerdir. Çünkü; hedef enflasyon oranının yüzde 4, bununla birlikte cari enflasyon oranının yüzde 10'lar seviyesinde seyrettiği bir ülke ekonomisinde yüzde 25 seviyelerindeki kredi faiz oranları diğer bir deyişle bu oranda yüksek reel faiz oranları sanayinin üretim maliyetleri üzerinde ciddi etkiler yaratmakta, rekabet gücünü zayıflatmaktadır.

Düşük kur – yüksek faizin ekonomi üzerindeki yansımalarının dışında yan etkilerini büyük ölçekli firmaların yanı sıra KOBİ'lerde maliyetlerinde hissetmektedirler. Diğer bir ifadeyle enflasyondaki düşüşün esas belirleyicisinin reel kurdaki değerlenme olduğu, kurdaki bu değerlenmenin ithalatı körüklediği, bu koşullar altında, yerli üreticinin rekabet gücünün giderek azalmasının, üretim ve istihdam üzerinde olumsuz etki yaptığı; nihayetinde ortaya çıkan dış açığın finansmanının, bir noktanın ötesinde mümkün olamayacağı biçiminde yorumlanmıştır.¹⁴⁷ Finansal krizlerin işletmeler üzerindeki en önemli etkileri ise piyasalarda yaşanan istikrarsızlıklar ve belirsizlikler nedeniyle önlerini görebilmelerinin güç bir hal almasıdır.

4.4. Türkiye'de Krizlerle Özelleştirme İlişkisi

Türkiye gibi ülkelerde en önemli alt politika araçlarından birisi KİT'lerin özelleştirilmesidir. Bu politika bir yandan, zarar eden bu kuruluşları özel kesim içinde ticari kurallara göre çalışıp, hazineden para talep etmek yerine devlete vergi öder duruma getirerek ek gelir sağlayacak öte yandan da kamu kesiminin küçültülmesi ve bu yolla piyasa müdahaleleri yoluyla sistemin bozulmasına neden olan yanlış birtakım siyasal eğilimleri yok edecektir. Aksi takdirde, devletin gereksiz sübvansiyon yüklerinden, kamu kesiminin ücret baskılarından kurtulması çok daha zor bir iştir¹⁴⁸.

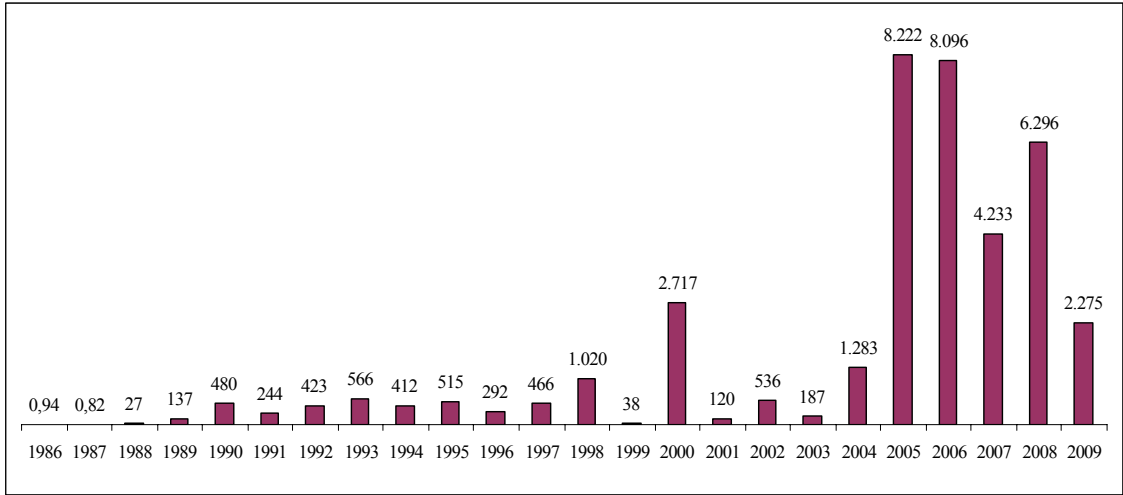
¹⁴⁶ EKEN Hasan M., “Yüksek faiz-düşük kur politikası...”, Dünya Gazetesi, 12 Temmuz 2007.

¹⁴⁷ 2006 Yılına Girerken Türkiye Ekonomisi: İstikrardan Sürdürülebilir Büyümeye, Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği a.g.e., Syf.10.

¹⁴⁸ EĞİLMEZ, Mahfi, KUMCU, Ercan, Ekonomi Politikası- Teori ve Türkiye Uygulaması, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2008, s.399.

Özelleştirme yalnızca kamu İktisadi teşebbüsleriyle sınırlandırılmamalı, belediyelere bağlı işletmeler öncelikle özelleştirilmelidir. Bu işletmelerin özelleştirilmesi hem daha kolaydır hem de siyasetin ekonomiye karışımın daha hızlı önleyecek niteliktedir.

Aşağıdaki grafikte Türkiye’de elde edilen özelleştirme gelirlerinin yıllara göre gelişimi milyon \$ olarak görülmektedir.

Grafik 0-2 : Türkiye’de Özelleştirme Gelirleri (1986-2009)

Kaynak: ÖİB.

Yukarıdaki grafikten anlaşılacağı gibi zaten düşük olan özelleştirme gelirleri kriz yıllarında daha da düşmüştür. 1993 yılında 566 milyon \$ olan özelleştirme geliri % 27 düşmüş 412 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir. 1998 yılında 1.020 milyon \$ olan özelleştirme geliri, 1999 yılında 38 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir.

2000 yılında 2.717 milyon \$ olan özelleştirme geliri 2001 yılında % 96 düşüşle 120 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir. 2001 krizinin Türkiye için aslında özelleştirme krizi olduğuna dair görüşler mevcuttur¹⁴⁹.

Planlanan özelleştirmenin siyasilerce engellenmesi Türkiye’nin kredi alabilirliği zayıflatmıştır. Bu da krizi destekleyen bir durum oluşturmuştur. En fazla

¹⁴⁹ YAŞAR, Süleyman, “Özelleştirme Artık Yavaşlayacak”, www.taraf.com.tr/makale/1714.htm, (21 Ekim 2009).

gelir elde edilen 2005 ve 2006 yıllarından sonra 2007 yılında yaklaşık % 50 düşüş gerçekleşmiştir.

2008 yılında yaşanan krize rağmen 6.296 milyon \$ gelir elde edilmişken, 2008 yılının sonlarına doğru küresel krizin etkisiyle yabancı taleplerinin azalmaya başladığı, anlaşma aşamasında askıya alındığı ve satıftaki şirketlerin erteleme kararı aldığı haberleri dikkat çekmeye başlamıştır¹⁵⁰.

2008 yılında yapılan özelleştirmeler Petkim'in %51'i 2 milyar \$, Tekel Sigara bölümü 1.7 milyar \$, SÜMER Holding, TEDAŞ (Türkiye Elektrik Dağıtım A.Ş.) ve ADÜAŞ (Ankara Doğal Elektrik Üretim A.Ş.) varlıklarının kısmen satılması 2.2 milyar \$, Türk Telekom halka arz 1,9 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir.

2008 yılında 2007 yılına göre % 47,8 daha fazla özelleştirme gerçekleşmiş olmasına karşın, 2008 yılının ikinci yarısındaki işlem sayısında geçen yılın aynı dönemine göre bir azalma gözlenmiştir. 2007 yılının temmuz-kasım ayları arasında 59 adet işlem yapılırken, 2008 yılının aynı döneminde 36 adet işlem yapılmıştır¹⁵¹.

Krizin asıl etkisi 2009 yılındaki özelleştirmelerde görülmektedir. 2008 yılına göre % 63,8 düşen ve 200 yılının bile altında kalan, özelleştirme gelirleri Türkiye'nin önemli bir gelir kaynağının krize yenik düştüğünün göstergesidir.

Türkiye'de yaşanan 2001 krizi de bir çok bankanın devlet yönetimine geçmesine neden olmuştur. Büyük dünya bunalımı denen 1929-30 krizinden önceki dönemde hakim olan liberal devlet kavramı, kriz sonrası yerini refah devleti (sosyal devlet) kavramına bırakmıştır. Çünkü, liberal devlet krizin sürekliliği ve işsizlik sorunlarının boyutları karşısında çaresiz kalmıştır¹⁵².

Bir görüşe göre de, IMF gibi kuruluşların özelleştirme baskılarına rağmen, uygulanan kontrol ve denetim mekanizmaları devleti daha çok müdahil hale getirmektedir. Dışa açık politikaların yürürlüğe konulması ve desteklenmesi sürecinde

¹⁵⁰ ŞENOL, Selma, "Morallerle Birlikte Anlaşmalar da Bozuldu", Milliyet, 02 Kasım 2008, s.7.

¹⁵¹ VARDAR, Başak, Deloitte Türkiye, <http://www.deloitte.com/dtt/home/0%2C1044%2Csid%25253D6399%2C00.html>, (03 Kasım 2009).

¹⁵² SAYBAŞILI, Kemali, "Mali Bunalım, İktisat Siyaseti ve Özelleştirme", Özelleştirme Tartışmaları, Bağlam yayıncılık, İstanbul, 1994, s.58.

gerekli parasal ve finansal önlemleri merkez bankaları kanalıyla devlet almakta ve devlet, liberalizm doğrultusunda sürekli müdahale etmektedir¹⁵³.

Başka bir görüşte de, gerek iç gerekse dış yapısal açığı kapatmanın önemli bir önkoşulu, sermayeyi daha yüksek oranda vergilendirmek ve kar oranlarının desteklenmesi politikasından vazgeçilmesi ise, bir başka mecburiyette, hazine açısından uzun dönemli bir gelir kaynağı durumunda olan KİT'lerin satılmasına son verilmelidir. Bu durumda, ayrıca zarar eden KİT'lerin sorunlarının giderilmesi ve tekel konumundaki özel nitelikli kuruluşların devletleştirilmesi üzerinde durulabileceği ifade edilmektedir¹⁵⁴.

Özelleştirmenin gelişmekte olan ülkelere diretilmesini başka bir bakışla dile getiren bir görüşe göre, Wall Street'te yükselen "Yeni Dünya Düzeni" imparatorluğu, finansal teröristleri aracılığıyla ülkeleri çıkmaza sürüklüyor ve bu durumda olanların imdadına IMF yetişiyor. Özelleştirme, ticaretin serbest bırakılması ve diğer istikrar tedbirleriyle hedefteki ülkelerin kaynaklarını kesiyor ve yüzlerini yeni dünya düzeni imparatorluğuna çevirmesini sağlıyorlar¹⁵⁵.

Özelleştirmeler, serbestleşme, bütçe açıklarının azalması tek başına ülkelerin krizlerden uzak kalmasına yardımcı olamamaktadır. Buna örnek olarak Latin Amerika'nın 1989 yılından sonraki gelişimi gösterilebilir. Alınan tedbirler sonucu devletin sahip olduğu şirketler özelleştirilmiş, ithalat üzerindeki kısıtlamalar kaldırılmış ve bütçe açıkları düzeltilmiştir. Enflasyon ve döviz kuru denetim altına alınmıştır. Bu Latin Amerika ülkelerine para akışlarını oldukça arttırmıştır. Fakat bu durum Meksika'da yanlış finansal yönetim nedeniyle 1994 yılında başlayan ve adına Tekila Krizi denen krizle son bulmuş ve 1930'lardan sonra herhangi bir ülkeyi vuran en kötü durgunlukla karşı karşıya kalmışlardır¹⁵⁶.

Krizler sonrasında piyasalarda hiçbir şeyin artık eskisi gibi olmayacağı, çok şeyin değişeceği ve krizin yarattığı olumsuz etkilerin önümüzdeki yıllarda daha çok hissedileceği geçmiş kriz deneyimleriyle bilinmektedir. Bundan sonra finansal piyasalar

¹⁵³ SÖNMEZ, Sinan, "Kriz, Devlet Müdahalesi ve Özelleştirme", Özelleştirme Tartışmaları, Bağlam yayıncılık, İstanbul, 1994, s.55.

¹⁵⁴ SAYBAŞILI, Kemali, a.g.e., s.72.

¹⁵⁵ YAŞAR, Erdinç, a.g.e., s.22.

¹⁵⁶ KRUGMAN, Paul, Bunalım Ekonomisinin Geri Dönüşü, Literatür Yayınları, İstanbul, 2008, s.40.

ve iş dünyası oldukça tutucu ve tedbirli olacaktır. Ortaya çıkan resesyonun dünyaya yayılması, hem finansal piyasalarda hem de reel sektörde şiddetli ve negatif etkilerini gösterecektir. Kapanan veya küçülen firmalar nedeniyle işsizlik artabilecektir. Kriz öncesi karlılığı oldukça yüksek, varlıkları değerli olan şirketler daha düşük karlılıkla çalışmak durumunda kalabileceklerdir.

Kurumlar ve bireyler ödeme güçleri olsa bile borçlanmada sıkıntılar yaşayabilir. Diğer taraftan borçlanma istekleri azalabilir ve ellerinden geldikçe borçtan kaçınmak isteyebilirler. Yardım paketleri ne kadar zorlarsa zorlasın, borç alanlar borçlanmanın paranın kolay elde edildiği döneme göre daha zor ve maliyetli olduğunu düşüneceklerdir. Piyasalar üzerinde bütün sistemi izleyen etkin ve bağımsız bir denetim ve gözetim mekanizmasının oluşturulması kaçınılmaz hale gelmiştir. Belki de bu mekanizma uluslararası değil uluslarüstü olmalıdır. Bir daha böyle bir krizin yaşanmaması için piyasaların daha fazla şeffaf olmasına ve etkin finansal düzenlemelere gerek duyulmaktadır. Gözetim ve denetimin finansal piyasaların işleyişini aksatacak, akışkanlığını bozacak düzeyde olmamasına dikkat edilmeli, dozu iyi ayarlanmalıdır. Yeni düzenlemelerin, önceki düzenlemelerde olduğu gibi, istenmeyen sonuçlar yaratmamasına özen gösterilmelidir. Aksi taktirde bu yaşananların tekrar yaşanması gibi bir risk doğabilir¹⁵⁷.

4.5. Türkiye’de Özelleştirmeye İlişkin Örnekler

Türkiye’de KİT’ler hızlı bir sanayileşmeyi gerçekleştirmek amacıyla ve yurt içindeki özel sermaye birikiminin bu amacı sağlayacak yeterlikte olmaması nedeniyle kurulmuşlar, 1960’lardan itibaren planlı dönemle birlikte, ithal ikameci strateji doğrultusunda hem sayıları, hem de ülke ekonomisi içindeki ağırlıkları artmıştır. İzlenen ekonomi politikalarına uygun olarak verilen görevler içerisinde KİT’ler, bir yandan devletin ekonomiyi yönlendirmesinde araç olarak kullanılırken, diğer yandan sermaye yetersizliği nedeniyle üretemeyen ülkenin kalkınmasında üreticilik görevini

¹⁵⁷ CHAMBERS, Nurgül, “Bir Krizin Anatomisi”, http://www.bilgeyatirimci.com/nurgul_chambers, (09 Kasım 2009).

üstlenmiş, izledikleri yatırım ve fiyat politikalarıyla da sermaye birikimine ve özel kesimin gelişmesine katkıda bulunmuşlardır¹⁵⁸.

Türkiye ekonomisi 24 Ocak 1980 kararları ile başlayan dönemde yapısal bir dönüşüm sürecine girmiş, bunu izleyen süreçte, devlet bütçesine getirdikleri yükü ortadan kaldırmak için kısa vadeli bir çözüm olarak KİT fiyatları serbest bırakılmış, uzun dönemli ve “kalıcı” bir çözüm olarak da “özelleştirme” gündeme gelmiş, Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planından itibaren özelleştirme kalkınma planlarına bir hedef olarak girmeye başlamıştır. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planında KİT'lere bağlı birtakım işletmelerin, hisse senetleri satışı yoluyla halka açılmasının sağlanacağı, özel kesimin yeterli olduğu alanlarda yeni yatırımlardan kaçınılacağı bir politika olarak benimsenmiştir.

Özelleştirme uygulamalarının stratejik bir plana dayandırılması gerektiği üzerinde durulmaya başlanınca, 1985 yılında Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) bu planın hazırlanması çalışmalarına başlamıştır. Bu doğrultuda yurt içi ve yurt dışından özelleştirme ana planı hazırlanması için yardım istemiştir. Yurt dışı için DPT uluslararası finansal piyasaya çıkararak ana plan hazırlanması için ihale açmıştır. İhale sonucu hazırlanan ana plan doğrultusunda özelleştirmenin amaçları Türkiye koşullarına göre öncelik sırasıyla belirlenmiştir. Bunlar¹⁵⁹;

- a) Pazar güçlerinin ekonomiyi harekete geçirmesine olanak verilmesi ,
- b) Verimliliğin ve randımanın artırılması,
- c) Malların ve hizmetlerin kalite, miktar ve çeşitliliğinin artırılması,
- d) Halka açık şirketlerin teşvik edilmesi sermaye piyasalarının geliştirilmesinin hızlandırılması,
- e) Hazinesinin KİT'lere sağladığı finansal desteğin en aza indirilmesi,
- f) KİT'ler tarafından uygulanan tekelci fiyatlandırma ve dolaylı vergilendirmenin azaltılması ,
- g) Kamu görevlilerinin politika ve yönetmelik konularında çalışmalarına izin

¹⁵⁸ T.C. Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurumu, Genel Rapor 2000, Ankara 2002, www.ydk.gov.tr/Genel_Rapor_2000, (22 Ocak 2010), s. 23.

¹⁵⁹ ÇETİNKAYA, Özhan, a.g.e., s.225.

verilmesi,

- h) Modern teknoloji ve yönetim tekniklerinin çekilmesi,
- i) Çalışanlara hisse senedi vermek suretiyle iş verimliliğinin artırılması,
- j) Kamu ve özel kesim kuruluşları arasındaki dengenin değiştirilmesi,
- k) Yabancı yatırımlarla uluslararası ekonomik ve politik bağların kuvvetlendirilmesi ,
- l) Mevcut sermaye yatırımlarındaki iç karlılığın artırılması ,
- m) Devlete gelir sağlanması.

Master Plan Mayıs 1986'da hükümete sunulmuş ve Altıncı 5 Yıllık Kalkınma Planında KİT'lerle ilgili temel politika; "iktisadi etkinliğin artırılması ve sermayenin tabana yayılmasının sağlamak üzere başlatılan özelleştirme programının hızlı bir şekilde gerçekleştirilmesi" olarak belirlenmiştir.

Altıncı ve Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planlarında sosyal devlet ilkesi'ne göre, devlet yatırımlarında eğitim ve sağlık kesimlerine, bölgesel gelişmişlik farklılıklarının giderilmesine ve geleneksel devlet hizmetlerine ağırlık verilmesi, devletin imalat sanayinden tamamen çekilmesi politikası ağırlık kazanmıştır.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ile birlikte altyapı yatırımlarında özel kesimin de payının artırılması, bu kapsamda, ileri teknoloji ve yüksek maddi kaynak gerektiren yatırım ve hizmetlerin finansmanında Yap-İşlet-Devret modeline ağırlık verilmesi, devletçe tamamlanan altyapı yatırımlarından uygun görülenlerin özel kesime devredilmesi veya özel kesim eliyle işletilmesi, imalat sanayinde özelleştirme uygulamalarına paralel olarak kamu kesimi yatırımlarının toplam yatırımlar içindeki payını düşürmeye yönelik politikaların sürdürülmesi ilkeleri benimsenmiştir.

Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planına göre de özelleştirmelerin etkisiyle KİT sisteminin ekonomi içindeki payı önemli ölçüde azalacaktır. KİT'lerin toplam brüt satış hasılatının GSYİH'ya oranının 2006 yılındaki % 9 seviyesinden 2013 yılında % 3,3'e düşmesi beklenmektedir. Aynı dönemde KİT sisteminde yaratılan katma değer GSYİH'ya oranının da % 2'den % 0,6'ya düşeceği öngörülmüştür. Plan dönemi sonuna

gelindiğinde özelleştirme işlemleri sonucunda kamunun hava ve deniz ulaşımı ile lokomotif ve vagon üretimi, şeker, tütün ve çay ürünlerinin işlenmesi, petrokimya sanayi, malzeme alımı, elektrik dağıtım ve toptan ticareti faaliyet alanlarından tamamen çekilmesi, bunun yanı sıra, elektrik üretimi, doğal gaz piyasası, kömür ve diğer maden işletmeciliğindeki payının azalması hedeflenmiştir.

Buna karşın tahıl alımı, tohumluk üretimi, demiryolu ulaşımı alt yapısı, elektrik iletimi, petrol arama, hava meydanlarının işletilmesi, posta hizmetleri ile kıyı emniyetinin sağlanması alanlarında faaliyet gösteren KİT'lerin plan döneminde özelleştirilmesi öngörülmemektedir¹⁶⁰.

Türkiye'de özelleştirmenin nedenleri tüm dünyada özelleştirmenin nedenleriyle benzerlikler göstermektedir. Bu nedenler; ekonominin niteliğini devletçilikten, piyasa ekonomisine dönüştürmek, demokrasi ve piyasa ekonomisi etrafında örgütlenmesi gereken sivil toplum için piyasa ekonomisini ayrılmaz bir parçası haline getirmek ve KİT'lerin varlığının planlama ile birleştirilmesi halinde esnek bütçeli işletmeler olması nedeniyle devamlı olarak kamu açıklarına ve enflasyona neden olmaları, KİT'lerin mal piyasalarında fiyat yapısını bozarak yani maliyetleri arttırarak tüm ekonominin fiyat yapısını çarpıtması, katma değer yaratmaması tam tersine kaynak tüketmesi ve haksız gelir ekonomisi yaratarak piyasa disiplinini, daha doğrusu bölüşümün üretimden kaynaklanması gerçeğini ekonomi genelinde ihmal ettirmesidir¹⁶¹.

Türkiye'de 1985 yılından itibaren 270 kuruluşdaki kamu hisseleri, 22 yarım kalmış tesis, 524 taşınmaz, 8 otoyol, 2 boğaz köprüsü, 103 Tesis, 6 Liman, şans oyunları lisans hakkı ile Araç Muayene İstasyonları özelleştirme kapsamına alınmıştır¹⁶².

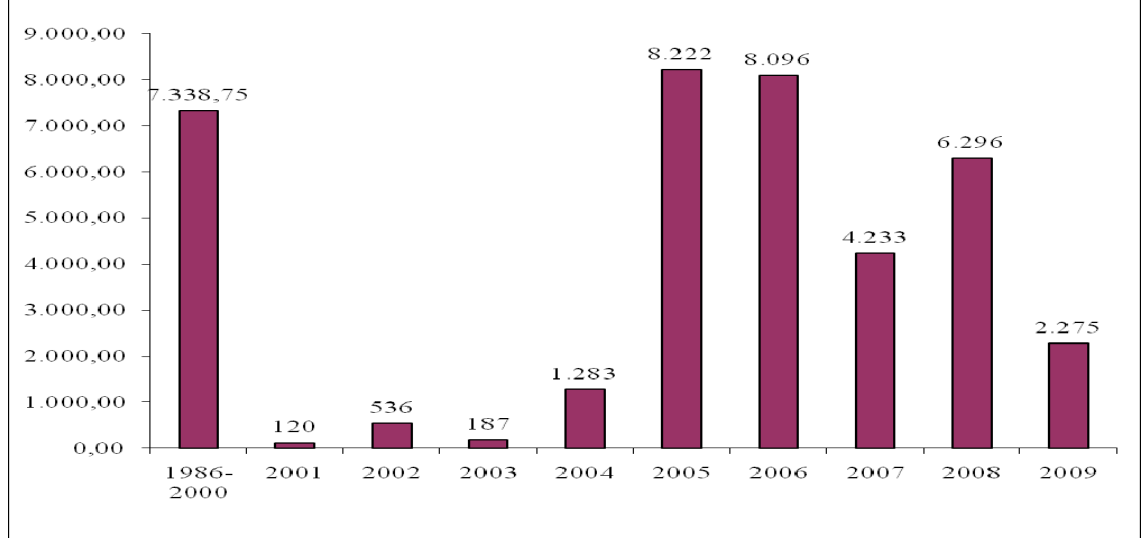
25 kuruluşdaki devlet payı ile 4 taşınmaz daha sonra özelleştirme işlemine bağımlı olmaksızın kapsamdan çıkarılmak, tasfiye edilmek veya kapsamda olmayan başka bir kuruluşla birleştirilerek tüzel kişiliği sona erdirilmek üzere devredilmiştir.

¹⁶⁰ Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı, Plan Dönemi Hedef ve Tahminleri, Ankara, 2006, <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan9.pdf>, (11 Kasım 2009), s.66.

¹⁶¹ AKALIN, Güneri, a.g.e., s.139.

¹⁶² Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, Türkiye'de Özelleştirme, a.g.e., s.8-11.

Aşağıdaki grafikte 1986-2009 yılları arasında Türkiye’de özelleştirmeden elde edilen gelirlerin gelişimi görülmektedir.

Grafik 0-3 : Türkiye’de 1986-2009 Tarihleri Özelleştirme Gelirleri(Milyon \$)
Kaynak: ÖİB.

Yukarıdaki grafikte görüldüğü gibi sadece 2005 yılında 1986-2003 yıllarında elde edilen özelleştirme geliri kadar gelir elde edilmiştir. Bu siyasi iktidarların geçmişte yaşanan deneyimlerden dolayı özelleştirme yasal alt yapısını önceliklere göre daha sağlam organize etmesiyle ilgilidir.

Özelleştirme uygulamalarının başlatıldığı 1985 yılından 2010 yılına kadar geçen 25 yıllık sürede kapsama alınan kuruluşların yarısından fazlası tamamen özelleştirilmiştir. Bu kuruluşlardan, daha önce ÇİTOSAN’ın bağlı ortaklığı statüsünde faaliyet gösteren çimento fabrikaları dışında, bu kuruluşların büyük bir kısmı varlık veya kamunun azınlık hissesine sahip olduğu iştiraklerdir. Bugüne kadar, SEK ve YEM Sanayii, ÇİTOSAN, TESTAŞ ve ORÜS’e bağlı tüm üretim birimleri tamamen özelleştirilmiş ve devlet bu alanlarda işletmecilikten çekilmiştir. YEM Sanayii A.Ş. ve SEK Süt Ürünleri A.Ş.’nin Kasım 1997’de, ÇİTOSAN ve TESTAŞ’ın ise Temmuz 1999’da, tüzel kişilikleri Ticaret Sicil’den silinmiş, sözkonusu şirketler EBK Et ve Balık Ürünleri A.Ş. bünyesinde birleştirilerek tasfiye edilmiştir. Bunun yanısıra, 7 giyim tesisi ve 34 gayrimenkulu özelleştirilen KÖYTEKS Yatırım Holding A.Ş. de, Aralık 1998 tarihinde Sümer Holding A.Ş. bünyesinde birleştirilerek tasfiye edilmiştir. Ayrıca

ORÜS Orman Ürünleri A.Ş. bünyesinde bulunan 21 işletmesi özelleştirilmiş, kalan 2 işletme SEKA'ya devredilerek, kuruluş Mart 2000 tarihinde tasfiye edilmiştir. Öte yandan, İSDEMİR 31 Ocak 2002 tarihinde imzalanan devir sözleşmesiyle tüm varlıkları ile birlikte ERDEMİR'e devredilmiş ve tüzel kişiliği sona ermiştir. ÇELBOR A.Ş.'de bulunan %100 oranındaki hisselerin tamamı 31 Mayıs 2002 tarihinde ERDEMİR'e devredilmiştir. T. Gemi Sanayii A.Ş. ise T. Denizcilik İşletmeleri A.Ş. bünyesinde birleştirilerek Mayıs 2002'de tüzel kişiliği sona ermiştir. DİTAŞ Deniz İşletmeciliği A.Ş.'de bulunan %50.98 oranındaki hisselerin tamamı 21 Kasım 2002 tarihinde TÜPRAŞ'a devredilmiştir. Turban Turizm A.Ş., T. Zirai Donatım A.Ş. ve TÜMOSAN Türk Motor Sanayii A.Ş. 7 Şubat 2003 tarihinde, Türkiye Selüloz ve Kağıt Fabrikaları A.Ş. (SEKA) ile Türkiye Gübre Sanayi A.Ş. (TÜGSAŞ) 19 Eylül 2005 tarihinde SÜMER HOLDİNG A.Ş. bünyesinde birleştirilerek tüzel kişilikleri sona ermiştir. 29 Ocak 2008 tarihinde ise, Türkiye Demir Çelik İşletmeleri A.Ş., SÜMER HOLDİNG A.Ş. bünyesinde birleştirilerek tüzel kişiliği sona ermiştir.

KARDEMİR özelleştirmesiyle ilk defa yöre halkı, sanayici ve çalışanlara bedelsiz devir suretiyle gider tasarrufuna yönelik bir uygulama yapılmıştır. NETAŞ ve TOFAŞ'da bulunan kamu hisseleri ilk defa uluslararası piyasalarda halka arz edilmiş, böylece İMKB'nin yabancı borsalarla entegrasyonunun sağlanmasında bir adım atılmıştır. 1990'lı yılların başında bir çok şirketteki kamu hisseleri kısıtlı da olsa halka arz edilmiş, hisse senedinin kurumsallaşması ve sermayenin tabana yayılmasında bir başlangıç yapılmış, 1998 yılında da T. İŞ BANKASI'ndaki kamu hisseleri ile 2000 yılında TÜPRAŞ hisselerinin büyük bölümünün özelleştirilmesiyle yurtiçi ve yurtdışı piyasalarda bugüne kadar yapılan en büyük halka arz gerçekleştirilmiştir. SÜMERBANK, DENİZBANK, ETİBANK ve ANADOLUBANK'ın özelleştirilmesi ile de kamu bankalarının özel sektöre devredilmelerine ilişkin ilk adımlar atılmıştır. DENİZ NAKLİYATI T.A.Ş.'nin özelleştirilmesi, TDİ'nin İzmir Körfez Hattı ile Şehir içi Yolcu ve Araç Taşımacılığı'nın da devri sonucunda devlet, deniz taşımacılığında da çekilmeye başlamıştır. Yine 2000 yılı içerisinde POAŞ'ın % 51 oranındaki hissesinin blok satış yöntemiyle özelleştirilmesi sonucunda bugüne kadar yapılan en önemli özelleştirme uygulamalarından biri gerçekleştirilmiş, 2002 yılında ise kalan kamu hisselerinin İMKB'de satışı sonucunda POAŞ'da bulunan kamu hisselerinin tamamı

özelleştirilmiştir. Ayrıca bu süreç içerisinde devletin, turizm, tekstil ve hayvancılık sektörlerindeki işletmelerinin yaklaşık % 90'ı da özelleştirilmiştir.

Son yıllarda en çok gündem olan Türk Telekom A.Ş.'nin özelleştirilmesi sürecinde, 13.11.2003 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı çerçevesinde, blok satış sonrasında Türk Telekom'da Hazine'ye ait %45 oranındaki hissenin bir bölümünün halka arzına yönelik hazırlık çalışmaları başlamıştır. 10 Aralık 2007 tarih ve 12973 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile Türk Telekom'un %15 oranındaki hissesinin 31.12.2008 tarihine kadar Halka Arz yöntemiyle özelleştirilmesine karar verilmiştir. Bu satışta, 406 sayılı Telgraf ve Telefon Kanun uyarınca, Türk Telekom ve T.C. Posta ve Telgraf Teşkilatı Genel Müdürlüğü çalışanları ile küçük tasarruf sahiplerine ayrılması öngörülen %5 oranındaki pay ile ilgili olarak; bu satışta Türk Telekom hisselerinin %3'ünün halka arza konu %15'lik dilim içerisinde değerlendirilerek söz konusu çalışanlara ve küçük tasarruf sahiplerine ayrılmasına karar verilmiştir. Bahse konu özelleştirme çalışmaları çerçevesinde, Deutsche Bank, Londra Şubesi - Garanti Yatırım Menkul Kıymetler A.Ş'den oluşan konsorsiyum finansal danışman firma olarak seçilmiştir.

Bu çerçevede, Türk Telekom'un halka %15 (ek satış hakkı hariç) oranındaki hissesinin Türk Telekom ve T.C. Posta ve Telgraf Teşkilatı Genel Müdürlüğü çalışanları, küçük tasarruf sahipleri, alım gücü yüksek yatırımcılar, yurtiçi kurumsal yatırımcılar, yurtdışı kurumsal yatırımcılara yönelik halka arz süreci başlamış olup, 28-29-30 Nisan 2008 tarihinde Ön Talep Toplama, 7-8-9 Mayıs 2008 tarihleri arasında ise Kesin Talep Toplama yapılmış olup, halka arz süreci başarılı bir şekilde tamamlanmıştır.

2010 yılı mart ayı itibariyle özelleştirme kapsamında 2, kapsam ve programda 16 olmak üzere toplam 18 kuruluş bulunmaktadır. Bu kuruluşların 11 tanesinde %50'nin üzerinde kamu payı vardır. Söz konusu 2 kuruluşun programa alınması yönündeki çalışmalar sürdürülmektedir. Bunun yanı sıra, özelleştirme kapsamında 192 taşınmaz, 77 tesis, 5 liman, 8 otoyol, 2 boğaz köprüsü ile şans oyunları lisans hakkı da yer almaktadır.

Yukarıdaki grafikte görülen özelleştirme gelirlerinin yıllar itibariyle tutarını gösteren tablo aşağıdadır.

Tablo 0-3 : Türkiye’de Özelleştirme Gelirleri (1986-2009)

Yıllar	Tutar(Milyon \$)	%
1986	0,94	0,0
1987	0,82	0,0
1988	27	0,1
1989	137	0,4
1990	480	1,2
1991	244	0,6
1992	423	1,1
1993	566	1,5
1994	412	1,1
1995	515	1,3
1996	292	0,8
1997	466	1,2
1998	1.020	2,6
1999	38	0,1
2000	2.717	7,0
2001	120	0,3
2002	536	1,4
2003	187	0,5
2004	1.283	3,3
2005	8.222	21,3
2006	8.096	21,0
2007	4.233	11,0
2008	6.296	16,3
2009	2.275	5,9
Toplam	38.586,35	100,00

Kaynak: www.oib.gov.tr.

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı gibi Türkiye’nin yirmiki yıllık özelleştirme serüveninde 2005 ve 2006 yılları altın yıllar olmuştur. Sadece 1998, 2000, 2004 yıllarında bir milyar \$’ın üzerine çıkılabilmişken, 2005-2008 yıllarında özelleştirmelerin hızlanmasıyla, 1986-2000 yılları arasında yirmi yıllık özelleştirme gelirinin % 19’u elde edilirken, 2005-2008 yıllarında % 69,6’sı elde edilmiştir. Bu dönemde Türkiye’de iktidarda yer alan siyasi parti

TBMM’de büyük çoğunluğa sahip olmasının ve geçmiş dönemlerde yaşanan deneyimleri göz önüne alarak bu konuda diğerlerine göre daha başarılı olmuştur.

4.6. 2007-2013 Küresel Beklentiler

Devlet Planlama Teşkilatınca son dalgalanmalar sırasında hazırlanan dokuzuncu kalkınma planı (2007-2013) da gelecekle ilgili beklentiler yer almaktadır¹⁶³.

Plana göre, geçen on yılda, uluslararası sermayenin öngörülenin ötesinde hareketlilik göstererek gelişmekte olan ülkelere yönelmesi, bu süreçte zaman zaman ortaya çıkan finansal krizler, gerek sağlam bir makroekonomik çerçevenin gerekse ekonomik ve mali yapıları güçlendirici yapısal reformların, sürekli büyüme ve istikrar bakımından ne kadar önemli olduğunu göstermiştir.

Gelişmekte olan ülkelerin küresel ortamda rekabetçi konumlarını sürdürebilmeleri ve güçlendirebilmeleri, büyümelerini verimlilik artışlarına dayandırmalarına ve yeni mukayeseli üstünlük alanları yaratabilmelerine bağlıdır. Bu doğrultuda, yenilikçiliğe önem verilmesi, bilim ve teknoloji kapasitesinin artırılması, beşeri sermayenin geliştirilmesi, bilgi ve iletişim teknolojilerinin etkin biçimde kullanılabilmesi büyük önem taşımaktadır. Önümüzdeki dönemde; biyoteknoloji ve nano teknoloji gibi alanlar öne çıkmaktadır.

Bu temel eğilimler çerçevesinde dünya ekonomisinde son yıllarda bir canlılık süreci yaşanmaktadır. 1996-2005 döneminde yıllık ortalama olarak, gelişmiş ülkeler yüzde 2,8, gelişmekte olan ülkeler, gelişmiş ülkelere yönelik ticaretin olumlu etkisiyle, yüzde 5,1, dünya hasılası ise yüzde 3,8 oranında büyümüştür. Birleşmiş Milletler 2005 yılı İnsani Gelişme Raporuna göre, ülkeler bazında gelir dağılımı için 0,67 olan Gini¹⁶⁴ katsayısı eşitlikten oldukça uzaktır. 2006-2010 döneminde, dünyada canlılığın devam etmesi ve yıllık ortalama olarak gelişmiş ülkelerin yüzde 2,9, gelişmekte olan ülkelerin yüzde 5,8, dünya ekonomisinin ise yüzde 4,3 oranında büyümesi beklenmektedir.

Dünya ekonomisindeki canlılığa ve istihdamdaki artışlara karşın işsizlik, pek çok ülkede ve özellikle genç nüfus diliminde sorun olmayı sürdürmektedir. Küresel

¹⁶³ Dokuzuncu kalkınma Planı (2007-2013), a.g.e.

¹⁶⁴ Gelir dağılımındaki eşitsizliği ölçmeye yarayan katsayı.

işgücü verimliliğindeki artış 1995 yılından bu yana yüzde 2 dolayındadır. Tarım küresel istihdamın yaklaşık yüzde 40'ını oluştururken, imalat sanayiinde istihdamın son yıllarda daraldığı, yeni iş alanlarının daha çok hizmetler sektörü tarafından yaratıldığı görülmektedir.

Dünya ticareti dünya hasılasına göre daha hızlı bir gelişme göstermektedir. Hizmetler dahil dünya ticaret hacmi 1996-2005 döneminde yılda ortalama yüzde 6,5 büyümüştür. Bu gelişmeyi dünya genelinde ticaretin serbestleşmesinin yanı sıra, petrol dışı temel ürünlere olan talebin artması ve gelişmekte olan ülkelerin kendi aralarında yaptıkları ticaretin genişlemesi de etkilemiştir. Dünya ticaret hacminin 2006-2010 döneminde yılda ortalama yüzde 6,7 büyümesi beklenmektedir.

Mali piyasalar istikrarlı bir döneme girmiştir. Uzun dönemli faiz oranları düşük seyretmiş; hisse senedi piyasaları, bazı dengesizlik ve belirsizliklere rağmen, değerlerini korumuştur. Ayrıca, firmaların bilançolarının giderek düzeldiği ve karlılıklarının yükseldiği gözlenmektedir. Bu elverişli ortamda başta Çin olmak üzere, gelişmekte olan ülkeler doğrudan yabancı sermaye yatırımlarından giderek daha çok pay almaktadır. 2000 yılında dünya genelinde 1.396,5 milyar dolar düzeyindeki doğrudan yabancı yatırım girişleri 2004 yılında 648,1 milyar dolara düşmüştür. Söz konusu dönemde gelişmekte olan ülkelerin payı ise yüzde 18,1'den yüzde 36'ya yükselmiştir¹⁶⁵.

Türkiye'de hükümet ve kamunun beklentileri yukarıdaki gibi iken bireysel otoritelerin mevcut krizin gelişimiyle ilgili farklı beklentileri mevcuttur. Örneğin ABD'de konut fiyatlarındaki yüzde on gibi bir gerileme birçok bankanın batmasına, asıl kıyametin kopmasına ve kayıpların yüzde 30'lar seviyesinde olabileceği ifade edilmektedir¹⁶⁶.

2002 yılı ortalarından itibaren önemli ölçüde artan petrol fiyatları henüz dünya genelinde enflasyonist eğilimlere yol açmamıştır. Bunda, 1970'li yıllardan farklı olarak enerji kullanımında etkinliğin sağlanmış olmasının yanı sıra, dünya sanayi üretiminin doğrudan yabancı yatırımlarla da desteklenerek giderek Güney Doğu Asya'ya kayması sonucu yaşanan ucuzluk dalgasının ve gelişmiş ülkelerde büyümenin hizmetler sektörü

¹⁶⁵ Dokuzuncu kalkınma Planı (2007-2013), a.g.e.

¹⁶⁶ KURTOĞLU, Çelik, "Mary'nin Evi Ucuzlarsa Daha Çok Banka Batar", Milliyet, s.12, 09 Mayıs 2008.

ağırlıklı olmasının da önemli payı bulunmaktadır. Ancak, petrol fiyatlarındaki artışın sürmesi önümüzdeki dönem için önemli bir risk oluşturmaktadır.

Doların değerinin düşük olması, ABD merkez bankası'nın 2007 yılının ağustos ayının ortasından itibaren faiz oranlarını düşürmesi ve kredi krizinin etkilerini hafifletmek için merkez bankalarının mali piyasalara milyarlarca dolar pompalaması, emeklilik ve hedge (yüksek riskli) fonlardaki yatırımların petrol dahil diğer emtiaya yönelmesi, dünyanın en fazla petrol tüketen ülkeleri ABD ve Çin'in petrole olan talebinin etkisi, OPEC'in arzı sınırlaması, dünyanın sekizinci büyük petrol üreticisi Nijerya'da petrol üretimi, petrol endüstrisine yönelik saldırılar nedeniyle şubat 2006'dan beri kesintiye uğraması, dünyanın dördüncü büyük ihracatçısı İran'ın, nükleer programı nedeniyle batılı ülkelerle yaşadığı gerginlik, petrol tüketicilerinin İran'ın petrol arzına ilişkin kaygıları arttırması ve Irak'ın yıllardır süren ambargo, savaşın ardından bitmek bilmeyen çatışmalar ve yeterli yatırım olmaması nedeniyle petrol endüstrisinden tam verim alamaması da fiyatların artmasında etkili olmaktadır¹⁶⁷.

İç talebe dayalı büyümesiyle dünya ekonomisinin lokomotifi durumundaki ABD'nin yüksek düzeyde cari açık vermesi, buna karşılık, özellikle Almanya, Japonya ve Çin'in fazla vermeleri sonucunda ortaya çıkan cari işlemler dengesizliği diğer bir önemli risktir. Dış ticarete korumacı eğilimlerin güçlenmemesi için özellikle fazla veren Asya ülkelerinin pazarlarını dışarıya daha çok açmaları ve paralarının değerini düşük tutma uygulamasından vazgeçmeleri önem kazanmıştır. Söz konusu dengesizliğin azaltılması için ABD'de mali disiplinin sağlanması ve Japonya'da ve Euro alanında iç talebi canlandırmaya yönelik yeni ve kapsamlı yapısal reformların gerçekleştirilmesi de önem taşımaktadır.

ABD ekonomisinde hızlı verimlilik artışı ve yüksek karlılık oranları yatırımlarda canlılığın sürmesine ve istihdam artışına yol açmaktadır. Öte yandan, düşük düzeydeki uzun dönemli faizler ve 1990'lı yılların sonundan itibaren ortaya çıkan konut fiyatlarındaki hızlı yükseliş hane halkı harcamalarında, yüksek cari işlemler açığı yaratacak ölçüde, bir artışa yol açmıştır. Çekirdek enflasyonda görülen kıpırdanma nedeniyle Amerika Birleşik Devletleri Merkez Bankasının (FED) son bir kaç yıldır

¹⁶⁷ Hürriyet Gazetesi, "Petrol Fiyatları Çıldırdı", 09 Haziran 2008.

uygulamakta olduğu faiz artırımını politikasını sürdürmesi olasıdır. Aşırı yükselen konut fiyatlarının bu politikadan hızlı bir biçimde etkilenmesi veya ABD'nin dış politikasından kaynaklanabilecek etkiler nedeniyle ABD ekonomisinde yaşanabilecek olumsuz gelişmelerin bu ülkeyle sınırlı kalmayacağı açıktır. Önümüzdeki dönemde ABD ekonomisinin yıllık ortalama yüzde 3,5 civarında büyümesi beklenmektedir¹⁶⁸.

ABD'den farklı olarak Euro alanındaki büyük ülkeler hızlı ve sürdürülebilir bir büyüme gerçekleştirememektedir. Euro alanı büyümesindeki yavaşlama, Eurodaki değerlenmeye bağlı olarak ihracat hızındaki düşüşten ve bir çok ülkede gözlenen iç talepteki durgunluktan kaynaklanmaktadır. Ayrıca, AB'deki büyük ülkelerin, emek piyasası başta olmak üzere, yeterli dönüşümleri gerçekleştirememiş olması büyüme olanaklarını sınırlamaktadır. Önümüzdeki dönemde Euro alanında, başta iç pazar sürecinin tamamlanması ve mali piyasalarda bütünleşmenin sağlanması olmak üzere reformlara ivme kazandırılması büyük önem taşımaktadır.

Küreselleşmeyle bir arada yaşanan bölgeselleşmenin önemli bir örneğini oluşturan AB 2004 Mayıs'ında 25 üyeli hale gelmiş bulunmaktadır. Yeni üye olan on ülkenin büyüme performansı görece daha iyi olmakla birlikte, bu ülkelerin Euro alanındaki genel durgunluk ve yüksek petrol fiyatlarından gelecekte olumsuz etkilenmesi söz konusu olabilecektir. Bulgaristan ve Romanya'dan sonra Türkiye, Hırvatistan ve Makedonya'nın katılımıyla Avrupa'nın bölgeselleşme süreci büyük ölçüde tamamlanmış olacaktır. Özellikle genç nüfusu ve dinamik ekonomisiyle Türkiye'nin Birliğe katılımının, uzun dönem büyüme beklentisi yıllık ortalama yüzde 2 dolayında olan AB ekonomisine canlılık kazandırması beklenmektedir.

Avrupa ülkelerinin uzun vadeli ekonomik ve sosyal gelişme hedeflerini ortaya koyan 2000 yılı Lizbon Stratejisinde "AB'nin, daha çok ve daha iyi iş olanağının ve daha geniş bir sosyal uyumun yaratılabileceği, dünyanın en rekabetçi ve dinamik bilgi ekonomisine dönüşmesi" öngörülmekteydi. 2004 yılı Mart ayına gelindiğinde, bu amaca dönük olarak sağlanan gelişmelerin yeterli olmadığı görülmüş ve Strateji yeniden formüle edilmiştir. Yeni yaklaşımda, "büyüme ve iş yaratma" AB'nin yakın ve öncelikli

¹⁶⁸ Dokuzuncu kalkınma Planı (2007-2013), a.g.e.

hedefi olmaya devam ederken, üye ülkelerdeki reform uygulamalarında ulusal inisiyatif ve sahiplenmenin güçlendirilmesi öngörülmektedir¹⁶⁹.

Japonya ekonomisi 1990'ların ilk yarısından bu yana yaşadığı durgunluğu, bankacılık alanındaki reformlara ve işgücü piyasasına dönük düzenlemelere bağlı olarak, 2002 yılından itibaren aşma belirtileri göstermeye başlamış ve 2005 yılında yüzde 2,8 büyüme sağlamıştır. Ancak, gelişmiş ülkelerin çoğunda olduğu gibi uzun dönemde Japonya'da da ortaya çıkan nüfus yaşlanmasına bağlı olarak işgücü arzının daralacak ve tasarruf oranlarının düşecek olması nedenleriyle bu ülkenin geçmişteki yüksek büyüme sürecini yinelemesi beklenmemelidir. Nitekim bu ülke için uzun dönem büyüme tahminleri yıllık ortalama olarak ancak yüzde 1 dolayındadır. Büyümenin girdiye dayalı olmaktan çok verimlilik artışına dayandığı Japonya'da, korunan bazı sanayilerin rekabete açılarak güçlendirilmesi, bankacılığın ve şirketlerin yeniden yapılanmalarıyla ilgili reformlara devam edilmesi ve yabancı şirketlerin ülkeye girişinin özendirilmesi önem taşımaktadır.

1980'li yılların ortalarından itibaren oldukça iyi bir performans sergileyen Güney Kore, Tayland, Endonezya, Malezya gibi bazı doğu ve güneydoğu Asya ekonomileri 1997 krizi sonrasında bir ölçüde canlanmıştır. Temelde mali sistemlerindeki ve şirketlerinin mali yapılarındaki zayıflıktan kaynaklanan kriz sonrasında alınan yapısal önlemlerin yanında kamu harcamalarında ve ihracatta artış sağlanması ve bunlara ek olarak, Kore ve Tayland gibi ülkelere doğrudan yabancı sermaye girişlerinin hızlanması bu canlanmada etkili olmuştur. Bu ülkeler 2010 yılına kadar yıllık ortalama yüzde 5-7 arasında büyüme potansiyeli taşımaktadır.

1978 yılında gerçekleştirdiği reformların ardından son çeyrek yüzyıldan beri yılda ortalama yüzde 9 oranında büyüyen Çin ekonomisinin ortaya çıkışı, küreselleşme sürecine damgasını vuran en önemli gelişmelerden biri olmuştur. Çin'de kişi başına gelir 1985 yılında 280 dolar iken, 2005 yılında 1290 dolara yükselmiştir. Bu gelişme

¹⁶⁹ Dokuzuncu kalkınma Planı (2007-2013), a.g.e.

sonucunda, son 20 yılda yaklaşık 500 milyon kişinin refah düzeyi günlük 1 dolarlık fakirlik sınırının üzerine çıkmış, ancak gelir dağılımı genelde bozulmuştur¹⁷⁰.

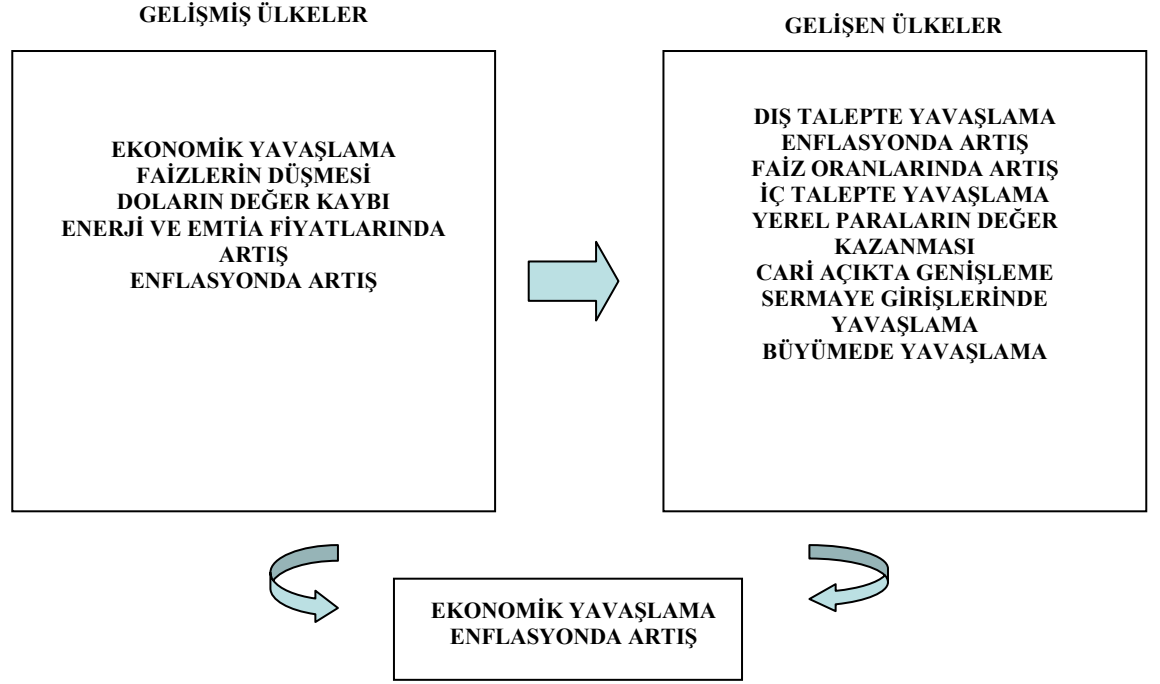
Yüz milyonlarca kişilik ucuz işgücü ordusuna ve yüzde 50 dolayında olağanüstü yüksek bir tasarruf oranına sahip olan Çin, yabancı sermaye girişine ve ihracata dayalı bir büyüme stratejisi izlemektedir. İhracata dönük doğrudan yabancı yatırımın yanı sıra teknoloji yoğun yatırıma da ağırlık verilmesi bu stratejinin tıkanmadan sürdürülebilmesine olanak sağlamaktadır. Emek yoğun ihracatın gerisinde, çalışma saatlerinin pek çok demokratik ülkeye göre daha uzun ve ücret düzeyinin düşük olması yatmaktadır. Emek yoğun olmayan sektörler ise, onlara girdi sağlayan ve altyapı hizmetleri sunan devlet işletmelerinin bankacılık sistemi tarafından desteklenmesi sayesinde ihracat olanağı bulabilmektedir.

Uzun yıllar dış ticaret fazlası vererek bu gün ulaştığı 800 milyar dolar civarındaki döviz rezerviyle Çin'in, küresel cari işlemler dengesizliğindeki payı büyüktür. Çin 2005 Temmuzunda döviz kuru rejiminde reforma giderek, 1995 yılından beri uygulamakta olduğu, parasının değerini düşük tutmasına olanak tanıyan, dolara endeksleme politikasına son vermiştir. Henüz ciddi bir değerlenme olmamakla birlikte, önümüzdeki dönemde Yuanda ülkenin artan ekonomik gücünü yansıtacak biçimde bir artışın olması kaçınılmazdır.

Gelişmiş ülkelerde başlayan krizin yönetilmesi için alınan önlemler, gelişen ülkelerde yeni makro ekonomik koşullar yaratmaktadır¹⁷¹.

¹⁷⁰ Dokuzuncu kalkınma Planı (2007-2013), a.g.e.

¹⁷¹ Ekonomi ve Strateji Danışmanlık Hizmetleri, "Siyasi Belirsizlik ve Global Dalgalanma Ortamında Türkiye Ekonomisi İçin Öngörüler", s.3.

Şekil 3: Gelişmiş Ülke- Gelişen Ülke Etkileşimi

Çin'in 2001 yılında Dünya Ticaret Örgütüne (DTÖ) üye olması, işgücü yoğun sektörler başta olmak üzere tüm ülkeleri, bu arada Türkiye ekonomisini olumsuz etkilemiştir. Özellikle, DTÖ Anlaşması çerçevesinde 2005 başından itibaren tekstile uygulanan kotaların kaldırılması, gelişmekte olan ülkelerin tekstil üretim ve ihracatını olumsuz etkilemiştir.

Çin'de dış ticaret hacmi GSYİH'nın yüzde 70'ine ulaşmıştır. Dolayısıyla, Çin ekonomisinde büyümenin sürdürülebilmesi bakımından ülke nüfusunun yavaş yavaş tüketici haline gelmesi, yani ihracata dayalı büyümenin iç taleple de desteklenmesi önem taşımaktadır. Çin ekonomisinin orta vadede yıllık ortalama yüzde 8 büyüyeceği tahmin edilmektedir.

Asya'da son dönemlerde hızlı büyüme gösteren ülkelerden biri de Hindistan'dır. 1991 yılından bu yana uygulamaya konulan yapısal reformlar sonucunda hızlı büyüme sürecine giren Hindistan'ın, halen fiziki altyapıdaki yetersizlik, özellikle enerji yetersizliği ve kamu kuruluşlarının finansal sorunları gibi önemli sorunları aşarak,

önümüzdeki dönemde yıllık ortalama yüzde 7 dolayında bir büyüme sağlaması beklenmektedir.

Hindistan, yazılım sektöründeki dünya lideri konumunu giderek pekiştirmektedir. Önümüzdeki birkaç on yıl içinde Hindistan'ın geleneksel olmayan hizmet ihracatında dünyanın önde gelen ihracatçılarından biri olması beklenmektedir. Bunun gerisinde, Hindistan'ın uzunca bir dönemdir yüksek eğitime ağırlık vermesi yatmaktadır.

İçinde bulunduğumuz dönemde Çin'de olduğu gibi Hindistan'da da çalışma çağı nüfusunun toplam nüfus içindeki payı artmaya devam etmektedir. Ancak, Çin'de bu oranın 2010'lu yıllarda düşmeye başlaması, buna karşılık Hindistan'da düşüşün daha geç ve tedrici bir biçimde olması beklenmektedir. Bu demografik faktörün yanı sıra, Hindistan'ın demokrasi deneyiminin bulunması, İngilizce konuşulan ve İngiliz hukuk sisteminin yerleştiği bir ülke olması, ekonomik büyüme başarısının yanı sıra bu ülkenin dünya ölçeğinde bir güç olarak ortaya çıkmasını kolaylaştıracak diğer önemli unsurlar olarak görülmektedir¹⁷².

Çin ile Hindistan'ın küreselleşme sürecinin gerekli kıldığı yapısal nitelikteki reformları belli bir hızda uygulamaları durumunda, sağlamış oldukları hızlı reel büyüme temposunu uzun dönemde sürdürmelerine ve paralarında ortaya çıkacak değerlenmeye bağlı olarak oluşacak gelir düzeyi itibarıyla dünya ölçeğinde güç haline gelmeleri doğal bir gelişme olacaktır.

Sahip olduğu doğal kaynak ve tarımsal potansiyel ile Brezilya'nın önümüzdeki on yıllarda dünya ekonomisi için önemi artacak ülkeler arasında yer alması beklenmektedir. Brezilya'da tasarruf oranının düşük düzeyde seyretmesi yatırımların da görece düşük kalmasına neden olmaktadır. 1999 yılında esnek kur politikasına geçilmesi ihracatın önünü açmıştır. Brezilya son yıllarda, artan döviz gelirlerini dış borçlarını azaltmada kullanarak, ekonomisini dış şoklara karşı daha dayanıklı hale getirmeye çalışmaktadır. Yüksek kayıtdışılık, makroekonomik istikrarsızlık, işletmelerin verimliliğini engelleyen düzenlemeler, kamu hizmetlerinin etkisizliği ve

¹⁷² Dokuzuncu kalkınma Planı (2007-2013), a.g.e.

altyapı yetersizlikleri gibi engellerin uygulanacak reformlarla ortadan kaldırılması durumunda, önümüzdeki dönemde Brezilya ekonomisinin yıllık ortalama yüzde 3-4 dolayında büyümesi beklenmektedir.

OPEC ülkeleri dışında en büyük petrol üreticisi olan ve tüm batı Avrupa'dan doğuda Çin'e kadar uzanan bir coğrafyanın doğal gaz tedarikçisi olan Rusya'nın bir kaç on yıldır gerilemiş olan küresel rolü yeniden güçlenmeye başlamıştır. Son yıllardaki enerji hammadde fiyatları artışından olumlu etkilenerek potansiyel büyüme hızının üstünde bir performans sağlayan Rusya, sahip olduğu enerji kaynaklarının yanı sıra enerji nakil hatları ile de çok önemli bir ülke konumundadır. Rusya'nın gelecekte bu konumunu güçlendirmesi yatırım ortamını geliştirilmesine ve fiziki altyapısı için gerekli büyük yatırımları gerçekleştirmesine bağlıdır. Rusya için orta vadeli büyüme tahminleri yüzde 5 dolayında olmakla birlikte enerji hammadde fiyatlarındaki artışın sürmesi durumunda bu oranın yükselmesi olasıdır.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra ortaya çıkan, köklü ve ortak dil ve tarih bağlarımızın bulunduğu Azerbaycan, Türkmenistan, Özbekistan ve Kazakistan enerji hammaddeleri bakımından zengin rezervlere sahip ülkelerdir. Bu ülkelerin petrol ve doğal gazının gerek doğu-batı, gerekse kuzey-güney yönünde uluslararası pazarlara ulaştırılmasındaki stratejik konumu nedeniyle Türkiye'nin, önümüzdeki dönemde kilit önemde enerji dağıtım merkezlerinden biri haline gelmesi söz konusudur. Plan döneminde, Türkiye'nin bir yandan AB'ye uyum sürecini tamamlaması, diğer yandan da bölgesinde cazibe merkezi haline gelmesi için, komşularıyla iktisadi ve ticari ilişkilerini güçlendirmesi öngörülmektedir.

OECD Finansal Piyasalar Komitesi toplantısında iskontolu devlet iç borçlanma senetleri yönteminin krizle mücadelede kullanılabileceği örneğine yer verilerek konuyla ilgili raporda, kayıpların 422 milyar dolara ulaşması, bunun 90 milyar dolarının ABD bankalarına ait olması tahmin edildiği, bankalar için bu kayıpları karşılamanın 9-12 ay süreceğini ve eğer gerçek genişleme için sermaye gerekiyorsa daha uzun bir süre alabileceğini ifade etmiştir. Başka bir beklenti de OECD tarafından yayınlanmış ve OECD, küresel krizin maliyetine ilişkin kayıp rakamlarını güncelleyerek, 2007'de 300

milyar dolarlık bir küresel kayıp tahmin ederken, bu rakamın 422 milyar dolara ulaşabileceğini belirtmiştir¹⁷³.

¹⁷³ Milliyet, “OECD’nin Krizden Kayıp Tahmini 442 Milyar Dolar”, 18 Nisan 2008.

5.SONUÇ

Özelleştirmeler gelişmiş ülkelerde bir ekonomik politika aracı olurken, finansal sıkıntı içine düşen ülkelerde, politikacıların günü kurtarma düşünceleri ve uluslararası finans kuruluşlarının da etkisiyle kurtarıcı olarak görülmüşler fakat tek başına yeterli olmadığı yaşanan deneyimler sonucu anlaşılmıştır. Bunun nedenleri, ülkelerin özelleştirmenin tanımını tam sindirememesi, yaşanmış ülke deneyimlerinden yeterince yararlanılmaması, özelleştirmenin tek başına bir finans kaynağı olarak görülmesi ve halka doğru anlatılamamasıdır.

Bugün, özelleştirmenin ana hedefleri; devletin sanayi ve ticari aktivitelerdeki payının en aza indirilmesi, rekabete dayalı piyasa ekonomisinin oluşturulması, devlet bütçesi üzerindeki KİT finansman yükünün azaltılması, sermaye piyasasının geliştirilmesi, atıl birikimlerin ekonomiye kazandırılması ve özelleştirmeden elde edilecek kaynakların altyapı yatırımlarına yönlendirebilmesi olmalıdır. Özelleştirmenin amaçları açıkça ortaya konmalı ve etkin bir özelleştirme kurumu faaliyet göstermelidir.

Bunun için de uygun özelleştirme yöntemleri geliştirilmeli, açık ve şeffaf bir iş akışı uygulanmalıdır, uygun bir değerlendirme yöntemi seçilmeli ve özelleştirme öncesinde, yeniden yapılandırma çalışmaları tamamlanıp yasal ve kurumsal alt yapı oluşturulmalıdır, özelleştirme programı ekonomik reformların bir parçası olarak ele alınmalı ve çalışanları koruyucu tedbirler geliştirilmelidir ve özelleştirmeden gelir elde etmekten daha çok, sermayenin tabana yayılması amaçlanmalıdır.

Kriz yıllarında bireysel davranışlarda olduğu gibi, kurumlar da satın alma isteklerini azaltmakta ve likit kalmaya çalışmaktadır. Bu nedenle incelenen örneklerde özelleştirmelerin kriz yıllarında belirgin bir şekilde azaldığı görülmektedir. Çalışmanın hazırlandığı tarihlerde sürmekte olan küresel kriz sonucunda ABD ve Avrupa'da bir çok özel bankaya ve şirkete devlet ortak olmak durumunda kalmıştır. Küreselleşme ve kapitalizmin merkezleri, kriz zamanlarında savunmakta oldukları ve gelişmekte olan ülkelere finansal yardım yaparken zorunlu tuttıkları ekonomi politikalarından, kendileri zorda kalınca düşünmeden vazgeçmişlerdir.

Özelleştirmeyi, işsizliğin azaltılması, verimliliğin yükseltilmesi, yeni yatırımların yapılması, kamu kesimi finansman açığının daraltılması ve gelir dağılımının düzelmesinin yolu olarak görenlere karşın, özelleştirmenin, ekonomilerin krize dayanma gücünü zayıflatan, kriz riskini yükselten, krizden çıkışın maliyetini de arttıran bir uygulama olduğu görüşleri de kayda değer bir tonla yükselmektedir.

Bir takım satın alma işlemlerinin tamamlanamaması ve devam eden birçok satış sürecinin uzaması veya askıya alınması krizin açık etkisidir. Türkiye’de 2008’in ilk yarısında açıklanan bir çok özelleştirme işlemlerinin iptal edildiğini veya kapanma süreçlerinin uzadığını gözlemlenmiştir. Devletin bu tavrının benzeri bir şekilde, şirketlerini satmayı planlayan birçok şirket sahibi de bu planlarını bir süre askıya almış durumdadır.

Finansal krizin etkileri, yılın son zamanla daha fazla hissedilebilir. Büyük çaplı işlemler ile özelleştirmeler, hedeflere yakın seviyelere taşınabilir. Ancak, piyasalardaki belirsizlik ile bankaların kredi kullandırma konusunda tereddütlü davranmaları nedeniyle, yatırımcılar yatırım kararı alırken daha temkinli olmaktadır. Finansal krizin etkileri, önümüzdeki dönemde hem işlem sayısına hem de değerlemelere yansiyabilir.

Özelleştirme yöntemlerinden sadece belirli birkaçına bağımlı kalmak hatalı olabilir. Bu nedenle bu global kriz şartlarında çeşitli yöntemlerin ve ödeme seçeneklerinin özelleştirme uygulamalarında denenmesi gerekmektedir. Aksi takdirde, özelleştirmelerin krizde yapılamayacağı düşüncesiyle uygulamalar durdurulursa yeni bir kriz kapısı açılmış olabilir.

6.YARARLANILAN KAYNAKLAR

KİTAPLAR

AFŞAR, Muharrem, Türkiye’de KİT’lerde Özelleştirme ve Verimlilik İlişkisi, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1999.

AKALIN, Güneri, Özelleştirme Tartışmaları, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1994.

ALPER, Yusuf, İktisadi Amaçları ve Sosyal Sonuçlarıyla Özelleştirme, Sağlık İş Yayınları, Ankara, 1994.

ATASOY, Veysel, Türkiye’de Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Özelleştirme Sorunu, Nurol Matbaacılık, Ankara, 1993.

BAYTAN, İlhan, Özelleştirme, TRT Basım Yayın Müdürlüğü, Ankara, 1999.

BİLGİN, Mehmet Hüseyin, KARABULUT, Gökhan, ONGAN, Hakan, Finansal Krizlerin İşletmelerin Finansman Yapıları Üzerindeki Etkileri, İstanbul Ticaret Odası Yayın No: 2002 – 41, İstanbul, 2002.

ÇETİNKAYA, Özhan, Türkiye’de Devlet İşletmeciliği ve Özelleştirme, Ekin Kitapevi Yayınları, Bursa, 2001.

DİNLER, Zeynel, İktisada Giriş, Ekin Yayınları, Bursa, 1997.

DOĞAN, Yahya, Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Özelleştirme, Fakülteler Kitapevi, İzmir, 1993.

EĞİLMEZ, Mahfi, KUMCU, Ercan, Ekonomi Politikası- Teori ve Türkiye Uygulaması, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2008.

ERDİNÇ, Yaşar, 36/42 Para Harekatı-Krizlerin Belgesel Romanı, Scala Yayıncılık, İstanbul, 2008.

ESEN, Hikmet, Fransa’da Özelleştirme Uygulamaları, Özelleştirmenin Kurumsal Yapısı ve Gelirlerin Kullanımı, Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Yayın No: 20, Ocak 1999.

KORAY, Meryem, Sosyal Politika, Ezgi Kitapevi, Bursa, 2000.

KRUGMAN, Paul, Bunalım Ekonomisinin Geri Dönüşü, Literatür Yayınları, İstanbul, 2008.

- MÜSLÜMOV, Alövsat, 21.Yüzyılda Türkiye’de KOBİ’ler: Sorunlar Fırsatlar ve Çözüm Önerileri, Literatür Yayınları, İstanbul, 2002.
- ÖNDER, İzzettin, Dünyada ve Türkiye’de Özelleştirme, Şafak Matbaacılık, Ankara, 1994.
- ÖNER, Engin, KİT’ler Özelleştirilmeli mi?, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Z.F. Fındıkoğlu Araştırma Merkezi Yayını, No:77, Erzurum, 1993.
- PARASIZ, İlker, Para, Banka ve Finansal Piyasalar, Ezgi Kitabevi, Bursa, 1994.
- SAYBAŞILI, Kemali, “Mali Bunalım, İktisat Siyaseti ve Özelleştirme”, Özelleştirme Tartışmaları, Bağlam yayıncılık, İstanbul, 1994.
- SARIASLAN, Halil, KİT’ler ve Özelleştirme-Türkiye’nin Sektörel Analizi, TEK Yayınları, Ankara, 1998.
- SAVAS, E.S., Daha İyi Devlet Yönetiminin Anahtarı Özelleştirme, Ergün YENER(çev.), Milli Prodüktivite Merkezi Yayını, Ankara, 2003.
- SÖNMEZ, Sinan, “Kriz, Devlet Müdahalesi ve Özelleştirme”, Özelleştirme Tartışmaları, Bağlam yayıncılık, İstanbul, 1994.
- TANÖR, Reha, Türk Sermaye Piyasası-Halka Arz, Beta Basım A.Ş., İstanbul, 2000.
- ULUSOY, Ahmet, “Özelleştirme: Piyasa Ekonomilerinden Dersler”, SPK Yayını, Yayın No: 56, Ankara, 1997.
- YASİN, Melikşah, Özelleştirmenin Hukuki Rejimi, Beta Basım A.Ş., İstanbul, 2007.
- YAŞAR, Süleyman, Özelleştirme, Creative Yayıncılık, İstanbul, 2005.
- YAŞAR, Süleyman, Türkiye’de Kullanılan Özelleştirme Yöntemlerinin Analizi, Beta Basım A.Ş., İstanbul, 2007.
- ZARAKOLU, Avni, Ekonominin Temel İlkeleri, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1983.

SÜRELİ YAYINLAR

Activeline, “Özelleştirmede Beklenen İvme Yine Yakalanamadı” , Active Akademi, <http://www.activegroup.biz/activeline/activeline.html>, (09 Ekim 2009).

AKTAN, Coşkun C., “Posta ve Telekomünikasyon Hizmetlerinde Yeniden Yapılanma ve Özelleştirme Uygulamaları (ABD ve İngiltere Örnekleri)”, İktisat İşletme ve Finans Dergisi, Sayı: 92-93, Kasım- Aralık 1993.

AYDIN, Aydan, ATAMAN, Pelin, İNAN, Alban ve TÜLAY, Burçak, "Bankacılıkta Mali Bünye Sorunları ve yeniden Yapılandırmada Ülke Uygulamaları," Bankacılar, Sayı: 32, Mart 2000.

DURAN, Mahmut, “İngiltere’den Kit’ler ve Özelleştirme Uygulamaları”, Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Sayı:3, Mart 1985.

EGE, Yavuz, “Dünyadaki Uygulamalar Işığında Rekabet Politikası ve Özelleştirme”, Hazine Dergisi, Sayı: 13, Ocak 2000.

EKEN Hasan M., “*Yüksek faiz-düşük kur politikası...*”, Dünya Gazetesi, 12 Temmuz 2007.

GÖKTAŞ, Abdülkadir, “Gelişmekte Olan Ülkelerde Özelleştirme Çıkmazı-I”, Yaklaşım, Sayı: 109, Ocak 2002.

GÜNEY, Enver, “Özelleştirmede Nerede Yanlış Yapılıyor.”, Yaklaşım, Sayı: 167, Kasım 2006.

Hürriyet Gazetesi, “Dünya yavaşlamayı geliştirmekte olan ülkelerle telafi edecek”, 10 Ocak 2008.

Hürriyet Gazetesi, “ Petrol Fiyatları Çıldırdı”, 09 Haziran 2008.

KUMCU, Ercan, “Dış ticarete hacim büyüyor fiyatlar artıyor”, Hürriyet Gazetesi, 17 Ocak 2008.

KURTOĞLU, Çelik, “Mary’nin Evi Ucuzlarsa Daha Çok Banka Batar”, Milliyet, s.12, 09 Mayıs 2008.

Milliyet, “OECD’nin Krizden Kayıp Tahmini 442 Milyar Dolar”, 18 Nisan 2008.

ÖZMEN, Selahattin, “Özelleştirme Alanında Dünya’dan Görüntüler”, Maliye Yazıları Dergisi, Sayı:25, Temmuz-Aralık 1990.

SARIKAMIŞ, Cevat, “Türkiye’de Özelleştirme Çalışmaları”, Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı: 28, Ekim 2005.

SAYER, Günay, “Kamu İşletmelerinin Özelleştirilmesi - Britanya Örneği”, Ankara Üniversitesi Dergisi, Sayı: 88, Haziran 1986.

ŞENOL, Selma, “Morallerle Birlikte Anlaşmalar da Bozuldu”, Milliyet, 02 Kasım 2008.

TANDIRCIOĞLU, Haluk, “Geçiş Ekonomilerinde Özelleştirme”, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:3, Temmuz-Eylül 2002.

UYANIK, Sırrı, “İngiltere’de Özelleştirme: Metotlar, Hedefler ve Sonuçları”, Türk İdare Dergisi, Sayı: 399, Haziran 1993.

TEZLER

EROL, Mesut, “Doğal Tekellerin Dzenlenmesi ve Telekomunikasyon Sektöründe Dzenleyici Kurum”, DPT Uzmanlık Tezi, Yayın No: 2680, Ankara, 2003.

KILCI, Metin, “KIT’lerin Özelleştirilmesi ve Türkiye Uygulaması”, DPT Uzmanlık Tezi, DPT Yayınları, Yayın No: 2340, Ankara, 1994.

DIĞER KAYNAKLAR

2006 Yılına Girerken Türkiye Ekonomisi: İstikrardan Sürdürülebilir Büyüme, TÜSİAD, Yayın No: TÜSİAD-T/2005-12-414, Aralık 2005.

AKTAN, Coşkun Can, ŞEN, Hüseyin, Ekonomik Kriz : Nedenler ve Çözüm Önerileri, www.canaktan.org/canaktan_personal/canaktan-arastirmalari/toplam-kalite/aktan-sen-ekonomik-kriz.pdf, (22 Ekim 2009).

BAŞKAYA, Fikret, “ TMMOB Kit Komisyonunca Özelleştirme Semineri Yapıldı” www.jmo.org.tr/resimler/ekler/bb7a62681a8a0f9_ek.pdf?dergi=HABER%20BÜLTENİ (03 Kasım 2009).

BUTLER, Stuart M., Kamu Hizmetlerinin Özelleştirilmesi, www.canaktan.org/arastirmalar/ozellestirme/butler, (24 Aralık 2009).

CHAMBERS, Nurgül, “Bir Krizin Anatomisi”, http://www.bilgeyatirimci.com/nurgul_chambers, (09 Kasım 2009).

Dış Ticaret Müsteşarlığı, Araştırma-Yayın Çalışmaları, Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nda Temel Yapısal Reform Konuları, 2001, <http://www.treasury.gov.tr>, (15 Mart 2010).

Dokuzuncu kalkınma Planı (2007-2013), DPT, www.dpt.gov.tr, (10 Şubat 2010).

Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı, Plan Dönemi Hedef ve Tahminleri, Ankara, 2006, <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan9.pdf>, (11 Kasım 2009).

EĞİLMEZ, Mahfi, Kasım 2000 Krizi Üzerine 1, <http://www.mahfiegilmez>, (15 Şubat 2010).

Ekonomi ve Strateji Danışmanlık Hizmetleri, “Siyasi Belirsizlik ve Global Dalgalanma Ortamında Türkiye Ekonomisi İçin Öngörüler”.

GÖKTAŞ, Abdülkadir, Arjantin ve Fransa'da Özelleştirme, <http://portal1.sgb.gov.tr/calismalar/yayinlar/md/md138/INTARJANTIN%20VE%20FRANSA'DA%20OZELLESTIRME.pdf>, (03 Kasım 2009).

İNAĞ, Nihal, “Fransa'da Özelleştirme”, TCMB Araştırma Genel Müdürlüğü, Tartışma Tebliği No: 9627, Ankara, 1996, <http://www.tcmb.gov.tr/research/discus/9627tur.pdf>, (11 Eylül 2009).

KAZGAN, Gülten, Türkiye'de Ekonomik Krizler: (1929-2001) Nedenleri ve Sonuçları Üzerine Karşılaştırmalı Bir İrdeleme, DEGEV-Türkiye İş Bankası, İstanbul, 2003, http://kazgan.bilgi.edu.tr/docs/1990_sonrasi_yillarda_Turkiye.doc, (28. Ekim 2009).

- MANGIR, Fatih, “Finansal Deregülasyonun (1989 – 2001) Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri: Kasım 2000 ve Şubat 2001Krizleri”, Selçuk Üniversitesi İİBF, www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak, (09 Mayıs 2008).
- MİSHKİN, Frederic, “Financial Policies and Prevention of Financial Crises In Emerging Market Countries”, NBER Working Paper, Conference:Economic and Financial Crises in Emerging Market, 19-21 Ekim 2000.
- NTVMSNBC, “Lehman Brothers İflas Bayrağını Çekiyor”, <http://www.ntvmsnbc.com/news/459328.asp>, (09 Kasım 2009).
- Ocak – Kasım 2007 Dönemi Merkez Yönetim Bütçe Uygulama Sonuçları ve Makroekonomik Gelişmeler, T.C. Maliye Bakanlığı, Ankara, www.bumko.gov.tr/TR/Tempdosyalar/aralik_2007.pdf, (11 Kasım 2009).
- Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları Bülteni, <http://www.oib.gov.tr/yayinlar/yayinlar.htm>, (19 Mart 2010).
- Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, Türkiye’de Özelleştirme, http://www.oib.gov.tr/program/turkiyede_ozellestirme.htm, (13 Ekim 2009).
- Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, Stratejik Plan (2009-2013), www.oib.gov.tr, (01 Kasım 2009).
- Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, Portekiz’de Özelleştirme Uygulamaları ve Türkiye Açısından Değerlendirme, http://www.oib.gov.tr/duyuru/ozellestirme_avus_por_bul/Portekizrapor, (03 Mart 2010).
- Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, AB Ülkelerinin Özelleştirme Uygulamaları Hakkında Çalışmalar, http://www.oib.gov.tr/duyuru/Leonardo_vinci_program%C4%B1.htm, (05 Nisan 2010).
- ÖZTÜRK, Nursel, Özelleştirme Ders Notları, T.C. Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu, www.ceterisparibus.net/turkiye/guncel.htm, (02 Ocak 2010).
- Petrol-İş Sendikası, “Özelleştirme ve Türkiye”, Petrol-İş Araştırma, Ankara, 2005, http://www.petrol-is.org.tr/Web_Arastirma/Ozellestirme, (11 Mart 2010).
- Resmi Gazete, Tarih: 22 Kasım 1994, Sayı: 22124.
- SARISU, Ayhan, Dünyada ve Türkiye’de Özelleştirme, Genel Bir Değerlendirme, Kasım 2003, www.geocities.com/ceteris_paribus_tr/a_sarisu.doc, (20 Kasım 2009).
- United Nations, Accounting, Valuation and Privatization, New York 1993, <http://www.informaworld.com/smpp>, (22 Şubat 2010).
- Vakıfbank, Türkiye’de ve Dünyada Yaşanan Özelleştirme 2, Vakıfbank Yayınları, Ankara, 1995.

World Bank, Operations Evaluation Department,
www.horizon.documentation.ird.fr/exl-doc/, (04 Aralık 2009).

VURAL, Oktay, “ Özelleştirme ve Rekabet”, Özelleştirme Sempozyumu, Dokuz Eylül Üniversitesi- Celal Bayar Üniversitesi, Manisa, 1994.

YAŞAR, Süleyman, “Özelleştirme Artık Yavaşlayacak”,
www.taraf.com.tr/makale/1714.htm, (21 Ekim 2009).

RAPORLAR

AYDIN, Ayşe Berfu, Piyasa Yapıcılığı Sistemi, Seçilmiş Ülke Örnekleri ve Türkiye Uygulamaları, TC Merkez Bankası, Piyasalar Genel Müdürlüğü, Ankara, Kasım 2005, www.tcmb.gov.tr/kutuphane/TURKCE/tezler/ayseberfuaydin.pdf, (08 Kasım 2009).

DUMAN, Nuri, KAAN, Ebru, Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu Türkiye 2005, DPT, Birleşmiş Milletler Mukim Koordinatörlüğü, Ankara 2005, <http://ekutup.dpt.gov.tr/kalkinma/binyil05.pdf>, (12 Ekim 2009).

Finansal İstikrar Raporu 2005, TC Merkez Bankası, Sayı: 1, Ağustos 2005, www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/finist/finist.php, (15 Ekim 2009).

Finansal Piyasalar Raporu, BDDK, Eylül 2007, <http://www.bddk.org.tr/turkce/Raporlar/Raporlar.aspx>, (01 Kasım 2009).

Global Economic Prospects 2006, Economic Implications of Remittances and Migration, The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, www.econ.worldbank.org/.../EXTDECPROSPECTS/.../EXTGEP2006/0,,menuPK:1026834~pagePK:6416, (08 Eylül 2009).

SAKARYA, Burçhan, Küresel Finansal Yapı ve 2007 Dalgalanmaları, BDDK Çalışma Tebliği, Nisan 2008, www.bddk.gov.tr, (28 Nisan 2010).

SAYGILIOĞLU, Nevzat & Mehmet Hüseyin Bilgin & Selçuk Arı, Avrupa Birliği Yolunda Türkiye'nin Dünyadaki Yeri, Türkiye Tekstil Sanayii İşverenleri Sendikası, İstanbul: Harman Otset Basım veYayıncılık, 2005.

Sector Profiles of Turkish Industry General Outlook, The Republic of Turkey Prime Ministry State Planning Organization, General Directorate for Economic Sectors and Coordination Industry Department, Ankara, February 2004.

T.C. Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurumu, Genel Rapor 2000, Ankara, 2002, www.ydk.gov.tr/Genel_Rapor_2000, (22 Ocak 2010).

Türkiye Ekonomisinde Sermaye Birikimi, Verimlilik ve Büyüme (1972-2003) Uluslararası Karşılaştırma ve AB'ye Yakınsama Süreci (2014), TÜSİAD Büyüme Stratejileri Dizisi, DPT Yayın No:6, Ankara, 2005.

Türkiye'de İmalat Sanayindeki Firmaların Fiyatlama Davranışı, TC Merkez Bankası, Araştırma ve Para Politikası Genel Müdürlüğü, Çalışma Tebliğ No: 06/02, Temmuz 2006.

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, "Özelleştirme", TOBB İhtisas Komisyonu, Ankara, 1993.

VARDAR, Başak, Deloitte Türkiye, <http://www.deloitte.com/dtt/home/0%2C1044%2Csid%25253D6399%2C00.html>, (03 Kasım 2009).

ANSİKLOPEDİ/ SÖZLÜK

ÇAKICI, Cemal,“Özelleştirme”, Ansiklopedik Muhasebe Terimleri Sözlüğü, Beta Yayınları, İstanbul, 2002.

KARLUK, Rıdvan, “Özelleştirme”, Para ve Finans Ansiklopedisi, Cilt: 2, Creative Yayıncılık, İstanbul, 1999.

Sermeye Piyasası ve Borsa Temel Bilgiler Kılavuzu, “Halka Arz”, İMKB Yayınları, Anka Basımevi, İstanbul, 2001.

ŞAFAK, Ali, “Özelleştirme”, Ansiklopedik Hukuk Sözlüğü, Yaylacık Matbaası, İstanbul, 1996.

ÖZGEÇMİŞ

29 05 1964 tarihi İstanbul ili Maltepe ilçesi doğumluyum. İlk, Orta ve Lise eğitimimi İstanbul da tamamladım. 1980 - 1981 öğretim döneminde liseden mezun olduktan sonra 1983 senesinde Altan Konfeksiyon İth İhr A.Ş. de işe başladım . 1986 senesine kadar burada çalıştıktan sonra Böhler Elektrod A.Ş. Firmasına geçtim ve daha sonra 01 12 1988 tarihinde Finansbank AŞ Merkez Şubesinde başladım.. Bu dönem içerisinde önce Anadolu Üniversitesi 2 senelik Bankacılık ve Sigortacılık BL nü ardında aynı okulda İşletme Fakültesinde okudum ve 05 09 2005 tarihinde Anadolu Üniversitesi İşletme Bölümünden mezun oldum 01 12 1988 – 30 06 2008 yılları arasında Finansbank A.Ş de çalıştım ve bu kurumdan enson Boğaziçi Kurumsal Şube müdürlüğü ünvanı ile emekli olarak ayrıldım. 01 08 2008 den buyana Girişim Faktoring A.Ş Genel Müdürü olarak görevimi yapmaya devam ediyorum.

02 12 2006 tarihinde Beykent Üniversitesi İşletme Yönetimi Bilimi dalında yüksek lisans eğitimi aldım.

Özel ilgi alanlarım, kitap okumak seyahat etmek ve müzik dinlemektir.

Yabancı dilim ingilizcedir.

Aday : Nuray ERGÜL BULUTLAR